

**T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**AHMED RÂSİH'İN BÜRÛCÛ'N-NÛCÛM'U
(İNCELEME-METİN)**

Yüksek Lisans Tezi

Dilek ATILGAN

Çorum 2021

AHMED RÂSİH'İN BÜRÛCÜ'N-NÛCÛM'U
(İNCELEME-METİN)

Dilek ATILGAN

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ

Çorum 2021

Dilek ATILGAN tarafından hazırlanan “Ahmed Râsîh’in Bürûcü’n-Nücûm’u (İnceleme-Metin” adlı tez çalışması 27/12/2021 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(Unvanı, Adı SOYADI)

Doç. Dr. Hiclâl DEMİR

(Unvanı, Adı SOYADI)

Prof. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ

(Unvanı, Adı SOYADI)

Dr. Öğr. Üyesi Hamza KOÇ

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih ve sayılı kararı ile’ın Anabilim Dalında Yüksek Lisans/Doktora derecesi alması onanmıştır.

(İmza)

Unvanı Adı SOYADI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

(İmza)

Dilek ATILGAN

AHMED RÂSİH'İN BÜRÛCÜ'N-NÜCÛM'U
(İNCELEME-METİN)

Dilek ATILGAN

ORCID: 0000-0003-0115-1428

HİTİT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Aralık 2021

ÖZET

Bu çalışmada 17. yüzyılın ikinci yarısı ile 18. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Balıkesirli Ahmed Râsih Efendi'nin *Bürûcü'n-Nücûm* adlı eserinin transkripsiyonlu metninin oluşturulması ve eser üzerinde inceleme yaparak eserin tanıtılması amaçlanmıştır.

Çalışmamıza esas olan *Bürûcü'n-Nücûm*'un tespit edebildiğimiz tek yazma nüshası bulunmaktadır. Bu nüsha, Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kitaplığı'nda ve Numara A.3610'da kayıtlıdır.

Ahmed Râsih'in Padişah II. Mustafa Han'a sunmak için kaleme aldığı bu eser, giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde nesir, nesir çeşitleri ve klasik Türk edebiyatında nesrin yeri hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Birinci bölümde Ahmed Râsih Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde eserin muhteva ve şekil yönünden incelemesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise metnin transkripsiyonu yapılmıştır.

Çalışmanın sonunda eserle ilgili ulaşılan sonuçlara ve çalışmada yararlanılan kaynaklara yer verilmiştir. Ekler bölümünde *Bürûcü'n-Nücûm*'un tıpkıbasımına yer verilerek çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Kavramlar: Bürûcü'n-Nücûm, Hz. Muhammed, nesir, Balıkesirli Ahmed Râsih.

Bilim Kodu: 31402

AHMED RÂSİH'S BÜRÛCÛ'N-NÛCÛM
(REVIEW-TEXT)

Dilek ATILGAN

ORCID: 0000-0003-0115-1428

HITIT UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL

Master of Science

December 2021

ABSTRACT

In this study, it is aimed to present the work called *Bürûcü'n-Nücûm* of Balıkesirli Ahmed Râsih, who lived in the second half of the 17th century and the first half of the 18th century by transcribing and to introduce the work by giving information about its content features, language and expression features.

There is only one manuscript copy of *Bürûcü'n-Nücûm*, which is the basis of our study. This copy is Topkapi Palace Museum, II. It is registered at Ahmed Library Number A.3610.

This work, written by Ahmed Râsih to present it to Sultan Mustafa Han, consists of an introduction and three main parts. In the introduction, general information about prose, prose types and the place of prose in classical Turkish literature is given. In the first chapter, information about Ahmed Râsih Efendi's life and works is given. In the second part, the work was analyzed in terms of content and form. In the third part, the transcription of the text was made.

At the end of the study, the results about the work and the sources used in the study are given. The study was completed by including the facsimile of *Bürûcü'n-Nücûm* in the appendices section.

Key Terms: *Bürûcü'n-Nücûm*, Râsih, rhymed prose, purple prose, Hz. Muhammed.

Science Code: 31402

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının her aşamasında engin bilgi ve birikimiyle bana yol gösteren, çalışmamı baştan sona titizlikle takip edip beni yönlendiren ve gerekli değerlendirme ve düzenlemeleri yapan başta danışman hocam Prof. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ'ye ve bu süreçteki desteklerinden dolayı aileme ve yol arkadaşıma teşekkür ederim.

Dilek ATILGAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

AHMED RÂSİH EFENDİ

1.1. Ahmed Râsîh Efendi'nin Hayatı ve Eserleri	2
1.1.1. Hayatı.....	2
1.1.2. Eserleri.....	3

2. BÖLÜM

BÜRÛCÛ'N-NÛCÛM'UN MUHTEVA VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1. Eserin Yazılış Sebebi.....	6
2.2. Eserin Nüsha ve Fiziksel Özellikleri.....	7
2.2.1. Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kitaplığı Türkçe Yazmalar Koleksiyonu.....	7
2.3. Dil ve Üslup.....	8
2.4. Būrûcū'n-Nūcūm'un Muhtevası ve Tahlili.....	20
2.5. Eserin Kaynakları.....	30
2.6. Eserde Geçen Ayet ve Hadisler.....	33
2.6.1. Ayetler.....	33
2.6.2. Hadisler.....	36
2.6.2.1. Hulefâ-i Râşidîn Hakkındaki Hadisler.....	37
2.6.2.2. Aşere-i Mübeşşere Hakkındaki Hadisler.....	38
2.6.2.3. Sahabe- Tabiîn-Tebeût Tabiîn Hakkındaki Hadisler.....	39

	Sayfa
2.6.2.4. Ashâbü's-Suffe Hakkındaki Hadisler.....	41
2.7. Eserde Geçen Manzum Parçalar.....	42

3. BÖLÜM

METİN

3.1. Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem.....	46
3.2. Hâzâ Kitâbü Bürûcü'n-Nücûm [1b-28a].....	49
SONUÇ	77
KAYNAKLAR	78
EKLER	82
EK-1	83

KISALTMALAR

a.s	aleyhi's-selâm
b.	Bin, ibn
Ed.	Editör
Çev.	Çeviren
Haz.	Hazırlayan
H.	Hazreti
H.	Hicrî
C.	Cilt Numarası
S.	Sayı
s.	sayfa
s.a.v.	Sallallâhu aleyhi ve sellem
H. No	Hadis Numarası
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	Ve benzerleri
vd.	Ve diğerleri
yay.	Yayın evi, yayınları

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatında mensur eserler kemiyet ve keyfiyet bakımından önemli bir yer tutmalarına rağmen divan edebiyatı geleneğinin şiir merkezli olarak algılanması sebebiyle manzum eserlerin gölgesinde kalmıştır. Ancak son zamanlarda yapılan çalışmalar neticesinde klasik edebiyatımızda güçlü bir nesir geleneğinin var olduğu da ortaya konmuştur. Ahmed Râsih'in yazdığı *Bürûcü'n-Nücûm* da nesir alanında yazılmış bir eserdir.

Eser dört ana bölümden ve bir hatimedden oluşmaktadır. *Bürûcü'n-Nücûm*'da yer alan "birinci makale" adlı bölümde sahabe kavramının sözlük anlamına ve siyer ve tarih kitaplarındaki açıklamalarına yer verilmiştir. Eserin "ikinci makale" başlıklı kısmında sahabe olarak addedilmek için gerekli olan ölçütlerin neler olduğu ve sahabe olduğu doğrulanmış kişiler hakkında bilgiler verilmiştir. Eserin "üçüncü makale" adlı bölümünde ashab-ı kiramdan önce kimin Müslüman olduğu bahsi ele alınmıştır. "Dördüncü makale" adlı bölümünde ise Râsih, Hâkim en-Nisâbü'rî'nin yaptığı sahabelerin tabakalarına dair olan tasnifini esas alarak sahabelerin sayısından bahsetmiş ve on iki tabaka başlığı altında değerlendirme yapmıştır. On iki tabaka başlığından sonra ise sahabeler hakkında diğer bilgileri içeren on iki talim yer almaktadır. Hatime bölümünde ise eserini sunduğu II.

Mustafa Han'a dua ve eserini tertip ettiği tarih yer almaktadır.

Bürûcü'n-Nücûm'un tespit edebildiğimiz tek nüshası Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kitaplığı Yazma Eserler Kütüphanesi'nde numara A.3610'da kayıtlıdır. Başka nüsha bulamadığımız için tek nüsha üzerinde çalışmak zorunda kaldık.

İnceleme-metin başlığı altında yaptığımız bu çalışma genel hatlarıyla giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde nesir, nesir çeşitleri ve klasik Türk edebiyatında nesrin yeri ve 13. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar nesir alanındaki gelişmeler ve bu dönemlerdeki önemli isim ve eserler ele alınmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde 17. yüzyılın sonu ile 18. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Ahmed Râsih'in hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Tezkirelerden hareketle Ahmed Râsih'in hayatı anlatılmaya ve eserleri kısaca tanıtılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümünde *Bürûcü'n-Nücûm*'un muhteva ve şekil özellikleri üzerinde durulmuştur. Muhteva ve şekil özellikleri başlığı altında çeşitli alt başlıklarla eserin yazılış sebebi, nüsha tavsifi, üslup ve dil özellikleri, içerik tahlili ve eserde yararlanılan kaynaklar, manzum ürünler, ayet ve hadisler ele alınmıştır. Eserde geçen dört halife, ashab-ı kiram ve sahabe, tabiîn, tebeût tabiîn ve onlarla ilgili rivayet edilen hadislere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümünde metnin transkripsiyonu oluşturulduktan sonra sonuç ve kaynakça bölümlerine yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMED RÂSİH EFENDİ

1.1. Ahmed Râsih Efendi'nin Hayatı ve Eserleri

1.1.1. Hayatı

Ahmed Râsih, 17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Osmanlı aristokrasisine mensup Zağanos Paşa'nın torunlarından olmasına rağmen günümüze kadar ulaşan muhtelif kaynaklarda hayatı hakkında kısa ve eksik bilgiler mevcuttur. Dönemin tezkirelerinde Râsih mahlasını kullanan birden fazla şair tespit edilmiştir. Kaynaklardaki bilgiler ise şöyledir:

Safâyî Tezkiresi'ne göre Râsih'in adının Yusuf ve Sofya kasabasından olduğu belirtilmiştir (haz. Üzer Altuner, 1989, s.270). Bursalı Belîğ'in *Nuhbetü'l-âsâr li-Zeyli Zübdetü'l-eş'âr* adlı tezkiresinde ise iki Râsih geçmektedir. Belîğ, ilk bahsi geçen Râsih'in Sofyalı olduğunu, adının Bıyıklı Hüseyin Çelebi-zâde Yusuf Efendi ve Mısır valisi Kara Mehmed Paşa'nın divan kâtibi olarak tanıtmıştır. İkinci bahsi geçen ise Râsih Beg'dir. Belîğ, Balıkesirli ve Âlişân Beg evladı Ahmed Beg olduğu ifade etmiştir (haz. Abdülkadiroğlu, 1985, s.111).

Sâlim Tezkiresi'nde üç farklı Râsih ismi zikredilmiştir. Bunlardan ilkinin adının Yusuf ve Sofya diyarından olduğu ifade edilmiştir. İkinci bahsi geçen ise Râsih Beg'tir. Asıl adının Ahmed ve Anadolu vilayetinin Balıkesir kasabından olduğu belirtilmiştir. Balıkesir'in hanedan bir ailesine mensup olmasından dolayı Râsih Beg denildiği bildirilmiştir. Üçüncü bahsi geçen Râsih'in ise adının Mehmed ve Konstantiniyye şehrinden olduğu belirtilmiştir (haz. İnce, 1976, s.289-293).

Bursalı Mehmed Tâhir Bey *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde Râsih Ahmed Bey'i "...şuh meşrebli "şen ve oynak tabiatlı" bir şair olup Balıkesirlidir..." şeklinde tanıtmıştır (Bursalı Mehmet Tahir, 1972, s.307).

Edebiyat tarihimizde önemli bir yeri olan ve 18. yüzyılın en önemli şairi Nedîm ile birlikte birçok şairin tazmin ve tanzir ettiği Râsih'in "üstüne" redifli gazeli hakkında da muhtelif eserler arasında bir ittifak yoktur. Söz konusu gazel, İsmail Belîğ ve Safâyî tezkiresinde Sofyalı Yusuf'a; *Sâlim Tezkiresi*'nde ise Râsih Ahmed Beg'e atfedilmiştir. Sâlim'in tezkiresinde "...Şafâyî Râsih-i sâbıku'z-zikrûn olmak üzre şebt ü taḥrîr ve mütercem-i sâbıkın rûz-nâmçe-i ḥâlin beyân eylediği maḥalde taṣṭîr itmesi sehv olmuş diyü ḥüsn-i ta'bir olunmaḡdan ḡayrı bir 'ibâret-i dil-peṣîr münâsib-i taḥrîr olunmadı..." (haz. Adnan İnce, s.292). ifadesiyle Safâyî'nin kasıtlı olmadan Sofyalı Yusuf ile Ahmed Râsih Beg hakkındaki bilgileri karıştırdığını ve "üstüne" redifli gazeli yanılarak Sofyalı Yusuf'a atfettiğini beyan etmiştir.

Nihad Sami Banarlı *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde Râsih'in "üstüne" redifli gazeliyle tanındığını ve *Sâlim Tezkiresi*'ni esas alarak bahsi geçen gazelin Balıkesirli Râsih

Bey'e ait olduğunu ifade etmiştir (Banarlı, 1997, s. 765-766). Bursalı Mehmed Tâhir Bey de Râsih Ahmed Bey'in en meşhur gazelinin "üstüne" redifli gazeli olduğunu söylemiştir (Bursalı Mehmet Tahir, 1972, s.307).

Ahmed Râsih'in doğum tarihi ile ilgili kesin bir bilgi olmamakla beraber Şakir Diclehan *Diriliş* dergisindeki "Rasih Ahmed Bey" adlı yazısında, Râsih'in Bülğatü'l-Ahbâb adlı eserinin sonunda müellifi belli olmayan bir yazının bulunduğunu aktarmıştır. Bu yazıda Râsih'in Zağanos Paşa soyundan, annesinin isminin Hatice olup İlyas Paşa'nın torunu ve babasının da Sinan Paşa olduğunu bildirmiştir (Diclehan, 1977, s.49).

Tezimizin konusu olan *Bürûcü'n-Nücûm* adlı eserde Râsih künyesini Râsih Ahmed bin Sinan Paşa ibni Mehmed Paşa şeklinde belirtmiştir. *Bürûcü'n-Nücûm* adlı eserde müellif, "... 'abd-i keşîrî'l-ḥaṭā Râsiḥ Aḥmed bin Sinān Pāṣā ibni Mehmed Pāṣā 'afā 'anhümü'l-mevlā..." [1b] şeklindeki ifadeyle tam adının Râsih Ahmed, babasının adının Sinan Paşa ve dedesinin de Mehmed Paşa olduğunu bildirmiştir. Yine Râsih Ahmed, *Fâlû's-Sa'âde* adlı eserinde "... bu 'abd-i ḥaḳîr ü 'âciz-i pür-taḳṣîr Râsiḥ Aḥmed bin Sinān Pāṣā ibni Mehmed Pāṣā medîne-i Bâlikessrîde tevellüd ve ḥâl-i şîğarımdan..." (Yeşil,2021,s.10). şeklindeki ifadeyle Balıkesirli olduğunu belirtmekle beraber aynı şecereyi ortaya koymuştur. *Bürûcü'n-Nücûm* ve *Fâlû's-Sa'âde* adlı eserlerin giriş bölümünde verilen şeceredeki aynı ifadelerden ve *Sâlim Tezkiresi*'nden hareketle Râsih'in Balıkesirli olduğu aşikârdır.

Ahmed Râsih Bey'in doğum ve ölüm tarihi ile ilgili de kaynaklarda kesin bir bilgi yoktur. Banarlı, Râsih Bey'in IV. Mehmed'den III. Ahmed'e kadar beş padişah devrinde yaşadığını, Mısır valisi Râmî Mehmed Paşa'nın mektupçusu olduğunu ve 1706 yılında azl edildiğini sonrasında Tekirdağ'a göçtüğünü beyan etmiştir (Banarlı, 1997, s. 765-766). Mehmed Tahir Bey, H.1118 (1707) tarihinde Tekirdağ'da vefat ettiğini söylemiştir (Bursalı Mehmed Tahir Bey, 1972. s.307). Diclehan ise mezarının Balıkesir'de olduğunu ve mezar taşında "H.1144/M.1731" tarihinin ve "Göçdü dünyadan bekâ iklimine bir pîr-i âzîz." yazısının bulunduğu belirtmiştir (Diclehan, 1977, s.98).

1.1.2.Eserleri

Râsih Ahmed Bey üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde eserleri ile ilgili kesin bilgilere yer verilmediği görülmektedir. Râsih'in eserleri hakkındaki ilk bilgiyi Şakir Diclehan vermiştir. Diclehan'a göre "*Fâlû's-Sa'âde*, *Bülğatü'l-Ahbâb*, *Subhatü'l-Adab*, *Şehrengiz* ve *Serre Men Râ*" ona aittir ve İstanbul kütüphanelerinde mevcut iki nüshası olan bir de *Divân*'ı vardır (Diclehan, 1977, s. 100). Râsih'in *Divân*'ı üzerine bir çalışma yapan Özge Öztekin ise Râsih'in dört eseri olduğunu belirtmiştir. Bunlar: "*Fâlû's-Sa'âde*, *Bülğatü'l-Ahbâb*, *Subhatü'l-Âdem* ve *Divân*'dır (Öztekin, 1997, s. 8-9). Bahattin Kahraman ise "Balıkesirli Râsih" adlı makalesinde "*Divân*, *Bürûcü'n-Nücûm*, *Vasf-ı Ashâb-ı Kehf* ve *Rakîm*, *Bülğatü'l-Ahbâb*" adlı eserlerin Râsih'e ait olduğunu belirtmiştir (Kahraman, 2003, s. 68). "Balıkesirli Râsih ve Bülğatü'l-Ahbâb Adlı Eseri" adlı makalesinde Selim Önler, Bahattin

Kahraman'ın beyan ettiği eserleri kaynak göstermiştir (Önler, 2019, s. 612). Râsih'in eserlerine dair bilgi veren diğer bir araştırma ise Engin Selçuk'un "Balıkesir'e Değer Katan Bir Şair: Râsih Ahmed Bey" adlı makalesidir. Selçuk, Râsih'in eserleri şu şekilde sıralamıştır: "*Divân, Fâlü's-Sa'âde, Vâsf-ı Ashâb-ı Kehf ve Rakîm, Bürûcü'n-Nücûm, Bülğatü'l-Ahbâb, Bülğatü'z-Zürefâ, Lûgatü'l-Ahbâb, Bülğatü'l-Ahbâb, Hulasa-i Bülğatü'l-Ahbâbi ve'n-Nevâ'dır*" (Selçuk, 2013, s. 137-138).

Râsih'in eserleri hakkında yapılmış en kapsamlı çalışma, Sadık Yazar'ın "Eylemişler Râsih'e Bühtân Bühtân Üstüne: Balıkesirli Râsih'in Eserlerine Dair Bilgilerin Tashihi" adlı makalesidir. Yazar, Râsih'e ait mevcut bilgilerin tanıtımı ve değerlendirmesini yaptıktan sonra Râsih'in eserlerini iki başlık altında değerlendirmiştir (Yazar, 2020, s. 640).

Yazar'ın tespit ettiği Balıkesirli Râsih'e ait olan eserler şöyledir:

1. *Divânçe-i Tevârih* (Râsih'in Mecmuası): Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi koleksiyonunda 3473 numara ile kayıtlıdır (Yazar, 2020, s.646).
2. *Gâyetü't-Tebrîk /Kasîde-i Mübâreke: Divânçe-i Tevârih* adlı mecmuasında iki defa kaydettiği bu eser, kaside nazım biçimiyle yazılmıştır (Yazar, 2020, s. 648).
3. *Şehrengîz-i Aydın: Bülğatü'l-Ahbâb*'da zikrolunan eser Aydın ili halkının hallerini aktarmaktadır. Eserin müstakil hali henüz bulunmamaktadır (Yazar, 2020, s. 650-651).
4. *Fâlü's-Sa'âde*: Bilinen üç nüshası bulunmaktadır. İlk yazma nüsha İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümünde NEKTY10278 demirbaş numarası ve 133.3 yer numarası ile kayıtlıdır. İkinci nüshası Balıkesir İl Halk Kütüphanesinde 10 HK 567 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Üçüncü nüshası Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonunda Timuriye 2611 demirbaş numarası ile yer almaktadır (Yeşil, 2021, s. 12-13).
5. *Bülğatü'l-Ahbâb*: Eserin bilinen 6 nüshası bulunmaktadır. İlk nüsha, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY3284 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. İkinci nüsha, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY1491 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Üçüncü nüsha, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY9660 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Dördüncü nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi Es'ad Efendi 1816 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Beşinci nüsha, Uppsala Üniversitesi O Nov. 622 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Altıncı nüsha, Mısır Millî Kütüphanesi Talat Türkî 6 demirbaş numarası ile kayıtlıdır (Yazar, 2020, s.656-667).
6. *Sübhatü'l-Âdâb: Bülğatü'l-Ahbâb* ile *Divânçe-i Tevârih* adlı mecmuada yer almaktadır. Eserin nüshasına henüz ulaşamamıştır (Yazar, 2020, s. 667).
7. *Sürre Men Re'â*: Râsih'in bu eseri *Bülğatü'l-Ahbâb* isimli eserinden tespit edilmiştir. Bilinen bir nüshası henüz yoktur (Yazar, 2020, s.668).
8. *Divân*: Mevcut araştırmalara göre Balıkesirli Râsih'in divan sahibi olup olmadığı belirsizdir. Bu eserin Balıkesirli Râsih'e mi yoksa Sofyalı Râsih'e mi ait olduğu konusunda henüz bir bilgi bulunmamaktadır (Yazar, 2020, s. 670).

9. *Bürücü'n-Nücûm*: Tez çalışmamızın konusu olan *Bürücü'n-Nücûm*'un bilinen tek nüshası vardır. Bu nüsha, Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kitaplığı Türkçe Yazmaları demirbaş A.3610 numarası ile kayıtlıdır. 28 varaktan oluşan eser, talik yazı hattı ile yazılmış ve 15 satırdan oluşmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

BÜRÜCÜ'N-NÜCÜM'UN MUHTEVA VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1. Eserin Yazılış Sebebi

Râsih eserin giriş bölümünde sebab-i telif bölümüne geçmeden önce Allah'a hamd ederek En'am suresinin 1. ayetini okur¹ ve Hz. Muhammed (s.a.v)'e salâvat getirir. Yeryüzünü ve gökyüzünü Allah'ın yarattığını, Allah'ın yeryüzünü evliya ve enbiyalarla, gökyüzünü ise yıldız ve ziyalarla süslediğini belirttikten sonra kendi adını ve şeceresini belirtir.

Râsih, Allah'ı ve Peygamber'i anıp ismini ve şeceresini verdikten sonra dönemin padişahı olan Mustafa Han'a övgüler içeren biz gazele yer verir. Daha sonra H. 1106 yılında padişahın tahta çıkışı sebebiyle ona sunmak için güvenilir tefsir, tarih ve siyer kitaplarından yararlanarak *Fâlû's-Sa'âde* adında Hz. Muhammed'in sıfatlarıyla süslenmiş bir kitab telif ettiğini belirtir.

“...Eyyedehüllâhü'l- celîl başiretü'l-cemîl ve eyyedehü bi'l- ‘ömrü’-t-ı-tavîl hâzretlerinüñ cülûs-ı sa‘âdet-me’nûs ve kudûm-i meymenet-maḥsûslarına tehniyeten kütüb-i mu‘teberet-i tefâsîr ü haber ve tevâriḥ ü siyerden istinbât u istiḥrâc idüp durer-i eytâm-ı nu‘ût-i seyyidü'l-enbiyâ ve güher-i ziyâ-güster-i evsâf-i resûlü'l-ḡulâm ‘aleyhi’ş-şalavâtü’s-selâm ile muvaşşah ü ârâste ḥuşûşâ yevâķîṭ ü zemârîd-i esrâr-ı işnâ-‘aşer-i bâb-ı mübârekât ile müreşşah ü pür-âyine *Fâlû's-sa'âde* nâm-ı sa‘îdiyle mütesemmî bir kitâb-ı şeref-intimâ tertîb ü taşayyuf ve tām tāmāmıyla bunlar yine tektîb ü te’lîf ve pâye-i serir-i i‘lâlarına ref‘ ü i‘lâ itmiş idi...” [1b- 2a]

Râsih, bulunmayan mücevherden yapılmış bu kitabın sanki bir taç olup geçmiş ve gelecek tüm padişahların bu taca muhtaç olduğunu çünkü bu kitabın peygamberin nuruyla parladığını belirtir çünkü “O”, “İnciden bir yıldız gibidir.”² Geçmiş ve gelecek padişahlar da bu cevherden dolayı parlamaktadır.

“...Ve fi'l-ḥaķîķa ol kitâb-ı nâ-yâb-cevâhir-müdrâc gūyâ bir tâc düvâz-deh-i kenâgir-i sa‘d-i ibtiḥâcdur ki selâṭîn-i sevâbîķ u sevâlîf ol tâca muḥtâc ü şâḡîf ve ḥoşâ ki her bir güher-i küngiri³ كَانَتْهَا كَوْكَبٌ نُرِيّ münîr ü muẓî ile ki tâc-dârân-ı müstaķbel ü mâẓî kim güherinden müstenîr ü müstaẓî...” [2/a]

Râsih, *Fâlû's-Sa'âde* adlı eserinden sonra “Kim bir şeyi çok severse, onu çokça anar.” hadisinden yola çıkarak güvenilir hadis şerhleri, siyer, mevlid ve tarih kitaplarını inceleyip

¹ “Gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a hamdolsun.” (En'am Suresi, 6/1)

² Nûr Suresi, 24/35)

³“İnciden bir yıldız gibidir.” (Nur Suresi, 24/35)

onlardan yararlanarak rağbet gören ve itibarlı olan nur dolu kitabı yazmış ve *Bürûcü'n-Nücûm* olarak adlandırmıştır.

“...⁴ *من احب شيئا اكثر ذكره* medlûlünce eyşân-ı sa‘âdet daği evşâf-ı cemîlelerin beyne‘l- icmâl ve‘t-tafşîl beyân silkine sâlik olunup imâm-ı ekrem ü ecille ve imâm-ı efham ü mübeccele Aḥmed Bin Ḥanbel ḥazretlerinin rahmetullâhi ‘aleyh *Fezâ’il-i Şaḥābe* nâm kitâb-ı mübârekleri ve İmâm Ebû Ca‘fer Ṭaberî’nün rahmetullâhu ‘aleyh *Riyâz’ün-Naḍire fî-Fezâ’ili’l- ‘Aşere* nâm kitâb-ı şeref-fercâmları ve *Kitâb-ı Ḥadâ’iku’s-Sü‘adâ* ve *Ḥâşiye-i Dede Cöngî* tetebbu‘ ve intifâ‘ olunup...”[2b]

“...rağbet-i tām ve i‘tibâr-ı tamām ile bu cerîde-i ceyyîde-i pür-envâr taḥrîr ü terķîm ve *Bürûcü'n-Nücûm* nâm-ı münîr ile tesmiye vü tevsîm kılup...” [3a]

Eserin telif edilmesinin iki sebebi vardır. Birincisi, “Hz. Peygamber’in çok kıymetli, parlak bir hazine oluşunu dile getirmek, onun üstün vasıflarını ortaya koymak” (Yeşil, s. 28). amacıyla H. 1106 yılında yazdığı *Fâlû’s-Sa‘âde* adlı eserin içeriğine uygun bir kitap daha ortaya koymaktır. Çünkü “Allah dilediğini nuruna erdirir.” Bu da Râsîh’e nail olmuştur. İkinci sebebi ise *Bürûcü'n-Nücûm* adını verdiği eserini Sultan II. Mustafa Han’ın tahta çıkışına istinaden ona sunmak üzere yazmak istemesidir.

2.2. Eserin Nüsha ve Fiziksel Özellikleri

2.2.1. İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kitaplığı

Tez çalışmamıza konu olan *Bürûcü'n-Nücûm*’un bilinen tek nüshası bulunmaktadır. Bu nüsha Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kitaplığı’nda Türkçe Yazmalar koleksiyonunda A.3610 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Eser, 28 varaktan oluşmakla birlikte talik yazı hattıyla ve on beş satırla yazılmıştır. Eserin sonunda telif tarihi olarak H.1108/1696-97 senesi yazmaktadır. Eserin dış kapağı kırmızı bir renge sahiptir. Sayfalardaki her metin kırmızı mürekkep kullanılarak çerçeve içine alınmıştır. Eser genel olarak siyah mürekkeple yazılmış ancak bölüm başlıklarında, eserde geçen ayet ve hadislerde, şahıs ve kitap isimlerinde genellikle kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Ayrıca eserde geçen bazı ayet, hadis ve şahıs/kitap isimlerinin üstü sarı yaldızlı mürekkep ile çizilerek daha belirgin bir hale getirildiği görülmektedir. Eserde geçen bölüm başlıkları ve manzum kısımlar genellikle yaldızlı cetvel kullanılarak kutu içerisine alınmıştır. Eser miklepli, salbek semseli ve zencireklidir. Serlevha kısmı yaldızlıdır ve mihrabiye benzer bir süsleme vardır. Serlevha kısmının sağında eserin adı yer almaktadır.

Müellifin yanlış yazdığı kelimenin üstünü çizerek doğrusunu metnin devamında ya da derkenarlarda vermesi, başlıkları tekrardan der-kenarlara yerleştirmesi ve seci oluşturmak

⁴ Kim bir şeyi çok severse, onu çokça zikreder (anar). (Ali el-Müttakî-el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, C.1, s. 425, H.No: 1829).

amacıyla kelimeleri farklı biçimlerde kullandıktan sonra satırın üstünde veya derkenarlarda anlamına yer vermesi nüshanın bize müellif hattı olduğunu düşündürmektedir.

2.3. Dil ve Üslup

17. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin her alanda zirvede olduğu bir dönemdir. Türk nesri bu yüzyılda güçlü cümle yapısı ve zengin ifade imkânıyla başarılı örneklerini vermeye devam etmiştir. Bu dönemde birçok büyük yazar, daha çok şiire ait olan teşbih, mecaz, istiâre vb. sanat unsurlarını, ses ve söz ahengini kullanarak secili uzun cümlelerin olduğu bir dil ortaya koymuşlardır. Buna bağlı olarak eserlerde secili uzun anlatımlara yer verilmiştir.

Râsih, *Bürûcü'n-Nücûm* adlı eserini 17. yüzyılın sonlarında mensur olarak yazmıştır. İnşâ yeteneğini ortaya koymak isteyen şair ve nesir ustasının eserin "giriş" bölümünden "sonuç" bölümüne kadar sanat gayesinin ön planda olduğu görülmektedir. Allah'ın varlığını ve birliğini ortaya koyduğu, Hz. Muhammed'e övgü ve salâvat getirdiği, eserini tertip ederken istifade ettiği kaynakları belirttiği ve *Bürûcü'n-Nücûm*'u yazma sebebini söylediği giriş bölümünde ve dört makaleden oluşan diğer bölümlerde ve dua kısmında Arapça ve Farsça sözcüklere, uzun anlatımlara ve ses ahengine önem vererek eserini süslü nesir olarak tertip etmiştir. Râsih, giriş bölümünde ve eserin tamamında anlatımı desteklemek amacıyla âyetlere, hadislerle, salâvat-ı şerifeye ve kendisine veya başka şairlere ait manzum örneklerle yer vermiştir. Müellifin ele aldığı konu ile ilgili ayet, hadis ve manzum parçalara yer vermesi onun bilgi birikiminin ve sanat yönünün oldukça güçlü olduğunu göstermektedir.

Mensur eserlerin tasnifi ile ilgili çalışmalardan hareketle *Bürûcü'n-Nücûm*'da "ağdalı nesir" üslubunun ön plana çıktığı görülmektedir. Sanat kaygısının önemli bir yer tuttuğu "hamdele" bölümünden "sonuç" bölümüne kadar eserde neredeyse aynı üslubun izleri göze çarpmaktadır.

Bürûcü'n-Nücûm, ağdalı nesir üslubunu içinde barındırması ve bu üslubun bir özelliği olan seci'i de ihtiva etmesi dolayısıyla aynı zamanda bir "inşa" metnidir. Mensur olarak oluşturulan, "söz sanatlarıyla bezenmiş secili" (Okumuş, 2011, s. 87) ve "yüksek edebî ve bedî" (Kartal, 2009, s.20) zevke sahip olan eserler manasına gelen inşa, "güzel nesir yazma ve güzel nesir" (Tahirü'l-Mevlevî, 1994, s. 66) anlamlarında da kullanılmıştır. Bu doğrultuda, aşağıda, "inşa" metni olduğunu düşündüğümüz *Bürûcü'n-Nücûm*'dan örnek parçalar vermek suretiyle metnin üslup özelliklerine temas edilmiştir.

Eserini yazmaya başlama sebebini ve yararlandığı kaynakları dile getirdiği aşağıdaki bölümde oldukça yoğun bir şekilde Arapça-Farsça terkip ve kelimelerin kullanıldığı göze çarpmakla beraber secili anlatımın da ön planda olduğu görülmektedir:

"...Eyyedehüllâhü'l- celîl başiretü'l-cemîl ve eyyedehü bi'l- 'ömrü't-ı-tavîl hâzretlerinin cülûs-ı sa'âdet-me'nûs ve kudûm-i meymenet-maḥsûslarına tehniyeten kütüb-i mu'teberet-i tefâsîr ü

haber ve tevârih ü siyerden istinbâ u istihrâc idüp dürer-i eytâm-ı nu‘ût-i seyyidü’l-enbiyâ ve güher-i ziyâ-güster-i evsâf-i resûlü’l-ğulâm ‘aleyhi’ş-şalavâtü’s-selâm ile muvaşşah ü ârâste...”

[1b-2a]

Metnin devamında dört halife bahsine yer verilen kısımda ağdalı bir üslupla halifelerin övüldüğü görülmektedir:

“...ol muşannif-i eşref ve mü’ellif-i eltafuñ erkân-ı erba‘asında rûkn-i râbi‘inde hulefâ-i râşidîn ya‘nî çehâr-yâr-i güzîn rıdvanallâhu te‘âlâ ‘aleyhim ecma‘în hâzerâtının dürer-i gurer-i fezâ’il ü şerâ’ifi beyne’l-icmâl ve’t-ta’fîl silk-i tahrîr ü rişte-i tezbîre tanzîm kılup ‘aşere-i mübeşşere-i kirâm ve sâ’ir aşhâb ve âlâ ma’kâm-ı seyyidü’l-en‘âmuñ ‘aleyhümü’r-rıdvanü’l-melikü’l-ğulâm...”[2a-2b]

Hz. Peygamber’in yeni doğan bebeklere tahnik adı verilen işlemi uyguladığını anlatan bu kısımda eski dilde kullanılan “haneke” ve “çeynem” ifadeleri kullanılmıştır:

“...muhaqqıkân-ı da’âyık-beyân ol sultân-ı her dü cihân-ı risâlet-‘unvân ‘aleyhi şalâvatüllâhü’l-mennân hâzretlerinin ‘izzet ü şa‘âdet ile ta’annük buyurdukları ya‘nî veled toğdıktâ bir tatlu ğıda ile ağzın açdukları etfâl-i ferruḥ-fâl-i huceste-hâli zıkr itdükleri hâlâlde cümle-i şahâbiden degildür diyü taşrîḥ itmişlerdür ol cümleden Hâfız bîn Ebû Sa‘îd ‘Alâ’î te’lîf itdügi *Merâsîl* nâm kitâbında Hâzret-i sultân-ı her dü cihânun şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem haneke ya‘nî çeynem yidürdikleri ...” [6b]

“...şerî‘at-i muṭahhara-i ğarra tārîḳat-ı münevvere-i zîbâ-sını ol ma’küle muğayyirân-ı yed-ber-tüvânun mekr ü fitnelerinden maşûn u maḥfûz itmişdür ve ‘udûl-i e’imme-i şîḳât vü fuḥûl-i ecille-i sebâtdan bir cemâ‘at vâsıtasıyla vâsıta ki şöyle ki naḳḳâdân-ı aḥâdîş ü ahyâr ve şarrâfân-ı teğavvür-i esrâr ve şayrafiyân-ı cevâhir-i âşâr her ezmân ve bir a‘şârda şer‘-i nebî-i muḥtârdan ‘aleyhi şalavâtü’l-ğaffâr keşf-i ‘uvâr-ı maḥv‘âr itmişdür...” [10a-10b]

“...şahâbe-i kirâmı keyfiyyet-i İslâm ve hicret-i kâmile ve ḥuzûr-ı ğazavât-ı fâzıla i‘tibâr ile sühûlet-i zabt ü idrâk için bürüc-ı asumân ‘adedince on iki ṭabaḳaya taḳsîm itmişdür ve ancak on iki ṭabaḳa isnâ ‘aşerun her ṭabaḳa bürüc-ı asumândan bir burc minvâli اصحابى كالنجوم بايهم اقتديتم üzere de kevâkib şevâbitini müştemildür. Eger ol bürücdâ nücûm-ı pür-nûr u ziyâ var ise bu ṭabaḳât-ı dil-ârâda daḫi rûşen-dilân-ı bâ-şâfâ vardır...” [13b]

“...şol cemâ‘atdûr ki küffâr-ı dūzaḥ-ḳarârûñ îzâ vü azrârı vaḳtinde seyyidü’l-ebrâr ‘aleyhi şalavâtüllâhü’l-Ğaffâr cenâbının ruḥşat ü icâzetleri ile Hâbeş câniblerine hicret ihtiyâr idüp

ikdām-ı mücâhede ile vaṭan-ı ma‘rûf ve mesken-i me’lûflarından müfâraḳat ü mübâ‘adet bâdiyelerin kâṭ‘ eylediler...” [14b]

“...zîrâ cümle-i aşḫâb raḳıyallâhu ‘anhüm ol server-i risâlet-me’âbuñ şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem feyz-i şaḥnı ve bereket-i mücâleset ü mükelleliyeti ile esbâb-ı fısk ü şekâvetden ve cezzâb-ı zemm-i mürüvvetden maşûn u maḥfûzdur ve Ḥaḳḳ sübhâne ve te‘âlâ Qur‘ân-ı mecîdinde buyurmuşdur ve ol fırka-i nâciyyeyi sıfat-ı ḥayriyyet-i kıst ü ‘adâlet ile zıkr ü tavşîf itmişdür. Kavlîhi te‘âlâ كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ Allâh’a ve bir maḥalde daḥi كَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا اى عدلاً buyurmuşdur...” [19a]

“...şol fevḫ-i şerâfet-nişâbdur ki Ḥudeybiye’de şecere-i rıdvân tahtında ol şecere-i şemere-i nübüvvet ve şemere-i şecere-i risâlete şallallâhu ‘aleyhi ve sellem tecdîd-i mübâyâ‘at ve te’kîd-i müṭâva‘at gösterüp ol sebeb ile vücûd-i amâl ü emânîlerine cenâb-ı Ḥaḳḳ sübhâne ve te‘âlânıñ celle celâluhu rızâ ve hoşnûdisi ebvâbın küşâde kıldılar...” [16a]

Râsih, nesir üslubundaki “düz yazıdaki uyak” anlamına gelen seciye eserinde yer vererek ustalığını ortaya koymuştur. Ağdalı nesir üslubunun bir parçası olan “seci” eserde gerek kelimelerin gerekse eserde geçen ayet ve hadislerin ses ve söz uyumuyla sağlanmıştır. Çalışmanın devamında eserden örnekler verilmeden önce “nesir”, “nesir çeşitleri”, “klasik Türk edebiyatında nesrin yeri”, “seci” ve “seci çeşitleri” bahsi ele alınmıştır.

Nesir

Arapça bir kelime olan nesir sözlüklerde “yayma, saçma.” (Devellioğlu, 1996, s. 965.) olarak ifade edilmiştir. Edebiyat kavramı olarak ise “nazım dışında düzenlenmiş söz.” (Uzun, 2007, s. 6-8.) şeklinde karşımıza çıkmaktadır ve günümüz Türkçesinde “düzyazı” olarak ifade edilmektedir. Tahirü’l-Mevlevî de “manzum olmaksızın derli toplu söz söylemeğe ve tabii konuşma tarzındaki söze nesir denir.” (Tahirü’l-Mevlevî, 1994, s. 116.) diye tanımlanmıştır. Nesir, manzum olmayan her türlü ürünün adıdır. Nesir yazan kişiye nasir, nesir şeklinde ortaya konmuş esere ise mensur denilmektedir.

Klasik Türk Edebiyatında Nesir Çeşitleri

Eski edebiyat nazariyesi ve belagat kitaplarında nesir üslubu hakkında çeşitli sınıflandırmalar mevcuttur. Bu tasniflerde bir birlikteliğin olmadığı görülmektedir. Recâ‘î-zâde Mahmûd Ekrem *Ta’lîm-i Edebiyat*’ta nesirle bağdaştırmaksızın ‘üslûb’ başlığı altında “üslûb-ı sâde”, “üslûb-ı müzeyyen” ve “üslûb-ı âlî” (2011, s. 181) olmak üzere üç üslûptan bahsetmiştir. Menemenlizâde Mehmet Tahir üslubu; “asâlet-i üslûb”, “üslûb-ı sâde”, “üslûb-ı mutavassıt”, “üslûb-ı âlî”, “muvaḳakat” ve “tenevvu’-ı üslûb” gibi isimlerle tasnif etmiştir. (Menemenlizâde Mehmet Tahir, 2013, s. 69-93).

Nesir çeşitlerini Tâhirü'l-Mevlevî, “nesr-i mürsel” ve “nesr-i müsecca” şeklinde ikiye ayırır ve nesir çeşitlerini “Fıkralarının sonu secili olan nesir” şeklinde açıklar. Ayrıca bu tarzda nesrin bizde Sinan Paşa'nın “*Tazarrunâmesi*” ile başladığını ve sonraları çok aşırıya gittiğini belirtir (Tâhirü'l-Mevlevî, 1994, s. 116).

Atabey Kılıç, “Klasik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç Müdür?” adlı makalesinde Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'da nesri iki kısım hâlinde sınıflandırdığını ve bunların “a'lâ” ve “ednâ” olduğunu ayrıca bu tasnifin biraz belâgat kitaplarındaki tasnife de uyduğunu belirtmiştir (Kılıç, 2016, s. 52).

Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir* adlı kitabında “1.Halkın konuştuğu dili esas tutan sade nesir, 2. Arap ve Fars sözlüklerinden gelişi güzel her kelimeyi alıp onları bu dillerin gramer kurallarına göre kullanan, buna karşılık Türkçe sözlere pek az yer veren, divan şiirinin lâfız sanatlarından çoğunu benimseyen, seci'i esas tutan süslü nesir (inşâ), 3. Orta nesir.” Olmak üzere üçlü bir sınıflandırma yapmıştır (İz, 1964, s. V-XVI).

Nesir üzerine çalışma yapan diğer isimler ise Süleyman Çaldak ve Mine Mengi'dir. Çaldak nesri “sade ve süslü” olmak üzere iki kısma ayırmıştır. (Çaldak, 2006, s. 74-90.) Mengi ise nesir çeşitlerinin “divan nesri ve halk nesri” olarak gelişim gösterdiğini ileri sürmüştür (Mengi, 2007, s. 43-76).

Nesir üslubu konusunda sınıflandırma yapan M. Fatih Köksal'ın, “üslûb-ı âlî” olarak adlandırılan ağdalı nesir ile “üslûb-ı müzeyyen” olarak adlandırılan süslü nesrin gerek dil ve üslup gerekse yazılış amaçlarının farklı olmasından ötürü üçlü sınıflandırmaya karşı teklifi ise “sade nesir, orta nesir, süslü nesir ve ağdalı nesir” şeklindedir. Çalışmamızın devamında *Osmanlı Nesri* adlı kitapta M. Fatih Köksal'ın üslup çeşitleri hakkında yapmış olduğu değerlendirme esas alınarak üslup çeşitleri hakkında bilgi verilecektir.

1. Sade nesir (üslûb-ı sâde)

Muhatabı geniş halk kitleleri olan, Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalara az yer verilen, yer yer kalıplaşmış ifade ve deyimler kullanılan, daha çok halk diliyle yazılan ve secinin neredeyse hiç kullanılmadığı mensur eserler bu gruba girmektedir.

Bu üslupla yazılan eserler daha çok 13-15. yüzyıllar arasında oluşturulmuştur ve tefsir, siyer, hadis, fıkıh, akait, ilmihal, halk hikâyeleri, gazavat-nâmeler, ahlak kitapları gibi geniş insan topluluklarına hitap eden didaktik eserler sade nesir üslubuyla yazılmıştır.

M. Fatih Köksal “sade nesir” üslubunu da iki kategoride değerlendirmiştir. Birincisi, Arapça-Farsça kelimelerin az olduğu ve secinin hiç kullanılmadığı sade bir üslupla yazılan metinleri kapsamaktadır. İkincisi ise metin dilinin yine sade olduğu fakat az da olsa yabancı kelime ve secinin kullanıldığı metinleri kapsamaktadır (Köksal, 2009, s. 13-17).

2. Orta nesir (üslûb-ı mutavassıt)

Klasik Türk edebiyatı yazı biçiminde en çok tercih edilen, Arapça ve Farsça terkip ve kelimelerin Türkçe kelimelere baskın olduğu, yer yer secilerin bulunduğu öğreticilik gayesinin yanı sıra sanat endişesi de olan nesir üslubudur. Amaç bilginin ve düşüncenin aktarımı olduğu için süslü nesre göre daha anlaşılır ve kolay bir üslup olarak göze çarpmaktadır.

Tarihlerin ve şuara tezkirelerinin çoğu bu üslupla kaleme alınmıştır. Bu nesir üslubu, özellikle 16. yüzyıldan sonra verilen mensur eserlerin çoğunu kapsamaktadır (Köksal, 2009, s. 13-17).

3. Süslü nesir (üslûb-ı müzeyyen)

Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerden oluşan ve bu dillerin kurallarının uygulandığı, neredeyse her cümlesinde seci bulunan ve sanat yapma amacının ön planda olduğu nesir üslubudur.

Bazı tezkireler, tarihler, tasavvufi eserler, münşeat mecmuaları süslü nesirle yazılmıştır. Bu üslubun en önemli temsilcisi Sinan Paşa ve Tazarrunâme adlı eseridir (Köksal, 2009, s. 13-17).

4. Ağdalı nesir (üslûb-ı âlî)

Üslûb-ı âlî yani ağdalı nesir bazı kaynaklarda yer almamakla beraber genellikle orta nesir ile karıştırılmaktadır. Bu iki üslup arasında dil ve üslup bakımından farklılıklar bulunmaktadır. İki üslup arasındaki en temel fark ise ağdalı nesirde Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin oldukça yoğun kullanılmasıdır. Bunun yanı sıra bazen eski dilde kullanılan sözcüklerin de kullanıldığı, uzun tamlamaların olduğu, secilerin bulunduğu, asıl amacın sanat yapmak olduğu mensur metinler bu üslup ile meydana getirilmiştir. Bu tarzın edebiyatımızdaki önemli temsilcileri Veysî ve Nergisî'dir (Köksal, 2009, s. 13-17).

Klasik Türk Edebiyatında Nesrin Yeri

Araştırmacılara göre, Türk dilinin M.Ö. 3000 yıllık bir geçmişi bulunmasına rağmen bugün bilinen en eski yazılı metinler VIII. yüzyıldan kalan *Orhun Kitabeleri*'dir. Bu yazıların şiir olduğunu ileri sürenler olmuştur da yeni bilimsel çalışmalar bunların mensur metinler olduğunu ortaya koymuştur. Bu metinlerdeki dil ve anlatım teknikleri, Türk nesrinin o dönemde belli bir düzeyde olduğunu göstermektedir. Günümüze ulaşmış en eski metnin mensur olması, Türk toplumunun sahip olduğu düşünce ve kültür düzeyini göstermesi bakımından anlamlıdır (Çaldak, 2006, s. 74-90). Bu kitabelerden sonra Uygur dönemi eserlerinden Budizm'in esaslarını anlatan *Altun Yaruk* ve *Prens Kalyanamkara Papamkara* gelir (Mengi, 2007, s. 44).

İlk sözlü ürünlerin manzum oluşuyla başlayan yazın hayatı, Türk tarihinin en önemli ve ilk yazılı belgelerinden olan *Göktürk Kitabeleri*'nin nesir şeklinde olmasıyla Türk edebiyatında

nesir alanında ilk ürünlerini vermiştir. Bu eserleri Uygur metinleri takip etmiş İslami döneme ait ilk nesir örnekleri ise 13. yüzyılda Karahanlı Türkçesiyle yazılmıştır. İslami dönemin ilk eserlerden biri olan ve manzum olarak kaleme alınan *Kutadgu Bilig*'in mukaddimesi nesir alanının ilk örneği olmuştur. Türk edebiyatında nesir 14. ve 19. yüzyıllar arasında şiirin yanında varlık göstermiştir (Mengi, 2007, s. 44).

XIII. yüzyılda Anadolu sahasının ilk mensur eserleri Farsça olarak yazılmıştır. Mevlânâ'nın *Fihî Mâfih*'i, *Mektûbât*'ı, *Mecâlis-i Seb'a*'sı ve Sultan Veled'in *Ma'ârif*'i bu eserlerdendir. Yazarı bilinmeyen *Behcetü'l-hadâik* bu yüzyıl nesrinin Anadolu sahasındaki bilinen Türkçe yazılmış tek örneğidir (Mengi, 2007, s. 44).

XIV. yüzyılda Anadolu'da mensur eser sayısında artış yaşanmıştır. Bu yüzyıldaki eserler dinî ve tasavvufî içeriklidir. Kur'ân tefsiri ve hadislerin açıklanması bu eserlerin büyük bölümünü oluşturur. Bu durum yeni bir din kabul etmiş olan Türklerin dinlerini öğrenme ve öğretme çabasının mensur eserlere yansımalarının bir sonucudur. Yine bu eserlere ek olarak akait, fıkıh, siyer ve tasavvuf gibi konularda da Arapça ve Farsçadan çevrilmiş eserler görülmektedir (İsen ve Horata, 2017, s. 87-88). Anadolu sahasında Kul Mesud'un Farsçadan çevirdiği *Kelile ve Dimne*, Şeyhoğlu Mustafa'nın tercüme ettiği *Merzubannâme* ve *Kabusnâme*, Erzurumlu Mustafa Darîr'in Arapçadan tercüme ettiği *Siretü'n-Nebî* mensur eserlerdendir. Bu yüzyılda Orta Asya'da varlığı bilinen ve Doğu Türkçesiyle yazılmış *Gülistan Tercümesi*'nden söz edilebilir. Harezmi sahasında *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Nehcü'l-Ferâdis* dinî nitelikli eserler olarak karşımıza çıkar (Mengi, 2007, s. 45).

XV. yüzyılda nesir, konuşma dilinin bir adım ilerisinde kısa cümleler, çeviri özelliği taşıyan ifadeler ve yalın bir üslubu bulunan sade nesir örnekleridir. Bu dönem eserlerinde genellikle dinî-tasavvufî ve dinî-destanî konular olmak üzere kahramanlık hikâyeleri ile münşeât türünde eserlere rastlanır (İsen ve Horata, 2017, s. 99). Ahmed-i Daî'nin Anadolu'da ilk Kur'ân çevirisi olan *Tercüme-i Tefsîr-i Ebu'l-Leys-i Semerkandî*, akait kitabı olan *Miftâhü'l-Cenne*, münşeât örneği olan *Teressül*, Bedr-i Dîlşâd'ın *Tuhfe-i Murâdî*, Âşıkpaşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osman*, tasavvufî mensur örnekleriyle bilinen Abdal Musa'nın talebesi Kaygusuz Abdal'ın *Budalanâme*, *Kitâb-ı Miglâte* ve *Vücûdnâme* gibi eserler bu yüzyılın önemli eserlerinden bazılarıdır. 15. yüzyılın nesir alanında sanat yönü en güçlü olan ve sonraki yüzyıllarda yazılacak pek çok esere örnek teşkil eden nesir örneklerini ortaya koyan kişi Sinan Paşa'dır. Attar'dan çevirdiği *Tezkiretü'l-Evliyâ* ile ahlaki konuları ele aldığı *Maârifnâme* eserleriyle dinî ve tasavvufî konuları lirik bir şekilde ele almıştır. Onun en dikkat çekici eseri ise süslü nesrin en önemli örneği sayılan *Tazarrunâme*'dir. Dinî-tasavvufî olan bu eserde Arapça ve Farsça kelimelerden sıklıkla yararlanılmış Türkçenin de ifade gücünden faydalanılmıştır. Eser kullanılan ahenkli cümleler ve secileriyle, içeriğindeki samimi yakarışlarıyla Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olmuştur (Şentürk ve Kartal, 2004, s. 228). Orta Asya Türk sahasında önemli nesir örneğini Ali Şir Nevâî vermiştir. Onun *Muhâkemetü'l-Lügateyn* adlı eseri anadil bilincini ortaya koymak, Türk dilini zenginliğini göstermek ve Türkçenin anlatım gücünün

Farsçadan üstün olduğunu kanıtlamak üzere yazılmıştır. Yine *Mecâlisü'n-Nefâis* adlı eseri edebiyatımızdaki ilk şairler tezkiresidir. Eserinde 461 şair hakkında bilgi verilmiştir (Mengi, 2007, s. 47).

XVI. yüzyılda nesir, özellik ve çeşitlilik bakımından gelişim göstermiştir. Bu yüzyılda nesir dili XVII. ve XVIII. yüzyıldaki gibi ağır ve ağıdalı bir dile bürünmemiştir. Çoğu eserin giriş kısmında yer alan besmele, hamdele, salvele gibi mukaddime bölümleri dışında genellikle akıcı ve sade bir dil kullanılmıştır. Nesir türünde yazılan eserlerde sanatlı ve secili bir dil oluşturma amacıyla önceki yüzyıllara göre Arapça ve Farsça sözcüklerin daha çok kullanıldığı görülmektedir (Şentürk ve Kartal, 2004, s. 315). Bu dönem nesir türünde tarihler, şura tezkireleri, lügatler, biyografi kitapları, dinî eserler, latifeler, tasavvuf kitapları, tıp, coğrafya ve çeşitli bilimsel türdeki eserlere sıklıkla rastlanmaktadır. Kemalpaşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Hoca Sadeddin bin Mehmed bin Hasan Can'ın *Tâcüt-Tevârih* ve Gelibolulu Mustafa Âlî'nin yazdığı *Künhü'l-Ahbâr*, tarih yazıcılığı alanında önemli eserlerdendir. Tezkire alanında Sehi Bey'in *Heşt Behişt*'i, Latîfî'nin *Tezkiretü's-Şuarâ'sı*, Âşık Çelebi'nin *Meşâirü's-Şuarâ'sı*, Hasan Çelebi'nin *Tezkiretü's-Şuarâ'sı* önemli eserlerdendir. İlmi eserlere Gelibolulu Mustafa Sürurî'nin *Bahrü'l-Maârif*, Kınalızâde Ali Çelebi'nin *Ahlâk-ı Alâyî* adlı eserleri örnek olarak verilebilir. Yine bu yüzyılda şairler sultanı olarak bilinen Bâkî'nin *Meâlimü'l-Yakîn fî-Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn*, *Fezâil-i Mekke*, *Fezâilü'l-Cihâd*, *Hadis-i Erbaîn Tercümesi* adlı eserler nesir alanındaki eserlerdendir. Çağatay edebiyatında ise *Babürnâme* bu yüzyılın önemli eseridir (Şentürk ve Kartal, 2004, s. 409-425).

XVII. yüzyılda mensur eser sayısı artmaya devam etmektedir. Bu dönem eserlerinde bir taraftan sade dille yazılan didaktik eserlerin yanında Sinan Paşa'yla başlayan sanatkarâne üslubun da devam ettiği görülür. Sanatlı söyleyişin ön plana çıktığı eserlerin en önemli özelliği seci adı verilen kafiye yer verilmesidir. Denizin dalgaları gibi peş peşe ritmik bir şekilde değişerek devam eden bu söyleyişte sözcükler arası ahenk etkileyici bir ritim oluşturur. Secinin kullanıldığı sanatkarâne üslupta benzetme ve mecaz başta olmak üzere pek çok söz sanatına yer verilir. Ayrıca süslü nesir dediğimiz bu tarzda parlak ve renkli hayaller, Arapça ve Farsça sözcük ve tamlamalar, nesir içinde mısralar, beyitler ve başkaca manzum ürünlerle ayetler, hadisler bu tarzın en önemli özelliklerindendir (İsen ve Horata, 2017, s. 146-147). Bu yüzyılın süslü nesir alanındaki en önemli isimleri Veysî ve Nergisî'dir. Veysî'nin *Siyer-i Veysî* ve *Hâbnâme*'si ile Nergisî'nin mensur *Hamse*'si önemli eserlerdendir. Koçi Bey'in yazdığı *Risale*; Kâtip Çelebi'nin *Düstûru'l-Amel*, *Fezleke*, *Cihannümâ*, *Keşfü'z-Zünûn*; Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*; Riyâzî'nin *Tezkiretü's-Şuarâ*; Fâizî'nin *Zübdetü'l-Eşâr* adlı eserler bu dönemin bazı önemli nesir örnekleridir. Orta Asya sahasında Ebu'l-gazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Terâkime* ve *Şecere-i Türk* adlı nesir örnekleri önemli eserlerdendir.

XVIII. yüzyılda biyografi, tarih, sefaretnâme türlerinde önemli eserler verilmiştir. Önceki yüzyıldaki ağır ve sanatlı söyleyiş bu dönemde rağbetten düşmeye başlamış mahallî

söyleyişe bir yöneliş olmuştur. Münşeât ve hezl türünde Kânî, tezkirede ise Safâyî ve Sâlim öne çıkmıştır. Tarih alanında Nâimâ'nın tarihi önemlidir. Yirmisekiz Çelebi Mehmed'in *Fransa Sefaretnâmesi*, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Marifetnâme'si* bilinen bazı nesir türündeki eserlerdir (İsen ve Horata, 2017, s. 183). 19. yüzyılda hitap edilen kesimin özelliği ve bu dönemdeki eserlerin türünden hareketle eserlerde sade, edebî/resmî ve süslü nesir özelliklerine yer verildiği görülmektedir. Bu dönemde açık ve anlaşılır bir dile yöneliş söz konusudur. Yine de bazı eserlerde süslü nesrin özelliklerine de yer verilmiştir. Günlük gazetelerde halkın anlayacağı dil kullanılmış, Tercüme Odası'nın çalışmalarıyla da anlaşılır bir dile katkı verilmiştir. (Şentürk ve Kartal, 2004, s. 479).

Secinin Tanımı, Tasnifi ve Türleri

Seci, ع ج س kökünden türemiş ve dilimize Arapçadan geçmiş bir sözcüktür. Kelimenin aslı şekli sec' olmakla beraber dilimizde seci olarak kullanılmaktadır. Kelimenin sözlük anlamı "Güvercin, kumru vb. kuşların sonlarda aynı ses ögesini tekrar ederek ötmesi, dişi devenin tek düze ve uzun sesler çıkararak inlemesi, iki şeyin doğrulup düzgünleşerek birbirine denk ve benzer hale gelmesidir" (Durmuş, 2009, s. 273-275).

Bütün sanat eserlerinin asıl amacı bir ahenk yakalamaktır. Bir sanat dalı olarak nesri düşündüğümüzde bu aheng en önemli unsuru "seci" olarak karşımıza çıkmaktadır. Seci'in Arap edebiyatında ortaya çıkmış oradan İran edebiyatına ve bu edebiyat yoluyla da Türk edebiyatına geçtiği varsayılmaktadır.

Edebî bir terim olarak kısaca "nesirdeki kafiye" olarak tanımlayabileceğimiz seci en az iki kelime arasındaki son ses benzeşmesidir. Ayrıca nâsirler noktalama işaretlerinin kullanılmadığı bu dönemde seci kullanarak bu ihtiyacı ortadan kaldırmışlardır.

Klasik belagat ve edebiyat nazariyesi kitaplarındaki seci ile bilgiler ise şöyledir:

Ahmed Cevdet Paşa seciyi, "Fasılaların bir harf üzerine muvâfık olmalarıdır. Nesirde seci', nazımda kâfiye gibidir." (Ahmet Cevdet, 2000, s. 116-117) diyerek açıklamış ve "mutarrafi, seci'-i mütevâzi, seci'-i murassa" olarak sınıflandırmıştır. Reşit, "Nazariyyât-ı Edebiyye" adlı eserinde seci' ile ilgili olarak "Nesr-i muhayyel denilen tarzı tahrir ki nesrin nazma en yakın olan şeklidir. Seci' için daha müsait bir vadidir. Burada seci adeta bir nevi kafiye hizmetini görüyor" (haz. Can, 2018, s. 99). ifadelerini kullanmıştır.

Recâizâde Mahmud Ekrem ise secinin tanımını ve tasnifini şöyle yapmıştır: "Seci' itlâk olunan şey, nesre mahsus olarak terkîb ve ibârelerde veya kelâmın fâsılalarında yahud birbirine atfedilmiş ve ekseriyâ bir lâfza bağlanmış olan cümle ve fıkraların sonlarındaki kelimelerin harf sonları ve harekât ve sekenâtça bir bulunmaktan ibârettir. Evvelki sûrette olan esc'a "sec'-i mutlak", ikincisine "sec'-i mukayyed" ve yâhut "sec'-i rabtî" deriz" (Tahirü'l-Mevlevî, 2000, s. 131). Yapılan tanım ve tasniflere bakıldığında söz konusu çalışmalarda farklı görüşlerin olduğu muhakkaktır.

Çalışmamızın devamında Prof. Dr. Cihan Okuyucu, Prof. Dr. Ahmet Kartal ve Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal'ın hazırladığı “Klasik Dönem Osmanlı Nesri” adlı çalışmada bulunan ve M. Fatih Köksal tarafından yazılan “Nesir ve Seci” adlı bölümde yaptığı tasnif esas alınarak *Bürûcû'n-nücûm*'daki seciler tespit edilip örnekler verilerek tasnif edilmeye çalışılacaktır.

M. Fatih Köksal secileri yapılarına, cümledeki yer ve işlevlerine ve redif alışlarına göre üç ana başlık altında incelemiştir:

A. Yapılarına Göre Seci Türleri

1. Sec'-i Mutarraf
2. Sec'-i Mütevâzî
3. Sec'-i Murassâ'
4. Sec'-i Mütevâzin

B. Yer ve İşlevlerine Göre Seci Türleri

1. Sec'-i Mutlak
2. Sec'-i Mukayyed veya Sec'-i Rabtî
3. Sec'-ender-sec'

C. Redif Alışlarına Göre Seci Türleri

1. Sec'-i Mefrûk(Sec'-i Müreddef)
2. Sec'-i Gayr-ı Mefrûk (Sec'-i-Gayr-ı Müreddef) (Köksal, 2009, s. 24-29).

i. Yapılarına Göre Seci Türleri (Klasik kitaplardaki seci türleri)

Sec'-i Mutarraf: Mutarraf “iki tarafa ayrılmış, kısımlanmış” demektir. Secili kelimelerin revî harflerinin aynı fakat vezinlerinin farklı olduğu seci türüdür.

“...ve fi'l-ḥaḳīḳa ol kitāb-ı nā-yāb-i cevāhir-i **müdrāc** gūyā bir **tāc**-ı düvāz-deh-i kenāgir-i sa‘d-**ibtihācdur** ki selāṭin-i sevābıḳ u sevālif ol tāca **muḥtāc**...” [2a] cümlelerinin sonundaki “müdrāc-ibtihāc ve “muḥtāc-tāc” kelimeleri;

“...ve ḥoṣā ki her bir güher-i küngiri **كُنَّهَا كُوكَبُ دُرِّي** **münîr** ü **muẓî** ile ki tāc-dārān-ı müstaḳbel ü **māẓî** kim güherinden **müstenîr** ü **müstazî**...” [2a] cümlelerinin sonundaki “münîr-müstenîr ve muẓî-māẓî-müstazî” kelimeleri;

“...ol maḳûleler ‘**idād**-ı cümle-i şaḫabiden ḫāṣā **ma‘dūd** olamazlar ve lakin ‘ulemā-yı **diyānet**-ittiṣāf tereddüt ü ihtilāf idüp ba‘zılar mülākāt ile murād-ı **nübüvvet** zuḫûrî zamānında olan mülākātdur buyurdılar...” [5a] cümlelerindeki “‘idād-ma‘dūd, diyānet-nübüvvet” kelimeleri;

“...ḫāẓerāt-ı aṣḫāb-ı risālet-me‘ābuñ rıḍvānallahu te‘ālā ‘aleyhim ecma‘in ümmet-i Muḫammed üzerlerinde ḫuḳûḳı ḫadd-i **iḥṣādan efzûn** ve ḫaber-i **istikṣādan bîrûndur**...”[25a] cümlelerindeki “‘iḥsâ-istikṣâ” ve “‘efzûn-bîrûn” kelimeleri sec’-i mutarraftır.

Sec’-i Mütevâzî: Mütevâzî, birbirine “müvâzî” yani paralel olan demektir. Secili kelimelerin hem revî harflerinin hem de vezinlerinin aynı olduğu seci türüne sec’-i mütevâzî denir.

“...‘izzetallāhu’l-vedūd behcetü’l-**vücūd** ve bi’ş-şerefi ve’s-**su‘ûdi** ilā yevmi’l-mev‘ūd ...” [3b] cümlesindeki “‘vücūd-su‘ûd” kelimeleri;

“...diyü buyurdukları **mezkûrlaruñ** da‘vâlarında kâzib olduklarına delâlet ider ve **mezbûrlaruñ** ‘âlāmât-ı dürûḡ-ı fitne-fürûḡlarından birisi daḫi budur ki...”[9a] cümlesindeki “mezkûr-mezbûr” kelimeleri;

“...ol sulṭān-ı eḳālîm-i hej-deh hezār ‘âlemüñ ṣallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem melâ’ike üzere **meb‘ûş** olup olmadığı **ma‘lûm** olmağa **mevḳûf**dur anlara daḫi meb‘ûş oldılar ise olurlar...” [7b] cümlesindeki “meb‘ûş, ma‘lûm, mevḳûf” kelimeleri;

“...‘Amr bin ‘Utbe ve Ebû Sa‘îd Ḥudrî ve Ḥassân bin Şâbit’den raḍiyallāhu ‘anhüm **menḳûldür** ve cenâb-ı İbn-i ‘Abbās raḍiyallāhu ‘anhadan daḫi bu rivāyet-i şubûte **mevṣûldür**...” cümlesindeki “menḳûl-mevṣûl” kelimeleri;

“...olduḡına binā’en **mezkûr** Baba Reten-i Hindî’nüñ ve Rebî‘ Bin Maḫmud Mardînî’nüñ ulüvv-i **mevhûmlarına** mu‘temed ü firîfte olup bi-vāsitin ve yāḫûd bilâ-vāsitin anlardan rivāyet-i ḫadiş itmişler...” [9a] cümlesindeki mezkûr-mevhûm” kelimeleri;

“...veyā Mu‘ammer ‘Amr’uñ Allāḫ diyüp tûl-i ‘ömr ü mezîd-i ḫayât ile baña du‘â itdi, ḫamd-i ḫaşd-ı **iṣṭihār** ve ümmîd-i i‘**tibār** itmişdür...” [10b] cümlesindeki “iṣṭihār-i‘tibār” kelimeleri sec’-i mütevâzîdir.

Sec’-i Murassâ: Murassa’, “süslü, süslenmiş” anlamlarına gelmekle beraber seciyi oluşturan kelimelerin hem revî hem vezin hem de sayı bakımından aynı olduğu seci türüne denir.

“...Ma‘lûm-ı ulû‘l-elbâb mefhûm-ı zû‘l-âdâb ola ki hâzerât-ı aşhâb-ı risâlet-me‘âb ‘aleyhime’r-rıdvânü’l-melikül-vehhâb...” [20b] cümlesindeki “ma‘lûm-mefhûm, ulû-zû, elbâb-âdâb” kelimeleri;

“...hâzret-i resûl-i Hudâ şallâllâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem ta‘lîm-i dîn ü îmân, ve tefhîm-i ‘ilm ü ‘irfân için...” [23b] cümlesindeki “ta‘lîm-tefhîm” kelimeleri;

“...vücûh ile ta‘zîm ü tefhîm ve tekrim ü ihtirâmlarında daқиқа fevt itmiyorlar her birilerinin merâtib-i sâmiye vü fezâ‘il-i nâmiyelerine göre ki hâzret-i seyyidü’s-sâdât ‘aleyhi efdalü’s-şalavât ve ekmelü’t-tahıyyât tebyîn ü ta‘yîn...” [26a] cümlesindeki “ta‘zîm-tefhîm-tekrim, tebyîn-ta‘yîn, ekmel-efdâl, şalavât-tahıyyât” kelimeleri;

“...diyüp sez-âvâr-i şafî-i cemîl ü lâıyık-ı ecr-i cezîl ü mazhar-ı eltfâf-ı rabb-i celîl olalar...” [27a] kelimeleri sec’-i murassâdır.

Sec’-i Mütevâzin: Mütevâzin “düzgün, düzenli, vezinli” anlamlarına gelmektedir. Seciyi oluşturan kelimeler arasında revî birliği aranmaksızın vezin birliği olan seci türüdür.

“...birilerinin merâtib-i sâmiye vü fezâ‘il-i nâmiyelerine göre ki...” [26a] cümlesindeki merâtib-fezâ‘il” kelimeleri;

“...risâlete irişmedin mahbes-i minâ-yı dünyâdan merkad-i zibâ-yı ‘uqbâya nakl ittiler...” [5a] cümlesindeki “merkad-mahbes” kelimeleri;

“...ba‘zılar daқи tağmîm idüp gerek ‘âkıll ü bâliğ ve gerekse tıfl-ı şağîr olsun...” [6a] cümlesindeki “‘âkıll-bâliğ” kelimeleri;

“...taşrîh itmişlerdür ol cümleden Hâfız bîn Ebû Sa‘îd ‘Alâ‘î te‘lîf itdüğü Merâsîl nâm kitâbında...” [6b] cümlesindeki “taşrîh-te‘lîf” kelimeleri sec’-i mütevâzîndir.

ii. Cümledeki Yer ve İşlevlerine Göre Seci Türleri (Talim-i Edebiyat ve takipçilerindeki seci türleri)

Sec’-i Mutlak: Mutlak, “kayıtsız, şartsız, bağısız, yalın, tek” anlamlarına gelmektedir. Bu seci türünde seciyi oluşturan kelimeler arasında anlam veya gramer bakımından bir ilişki yoktur. Talim-i Edebiyat yazılana kadar geleneksel diye adlandırılan eserlerde yer alan müşterek tarife göre seci söz öbeklerinin sonunda aranmıştır. Recaizâde’nin sec’-i mutlak diye adlandırdığı bu yapıda seciyi oluşturan söz öbekleri arasında bir simetri yoktur. Bu yapıyı seci olarak kabul etmek doğru olmaz (Köksal, 2009, s. 27).

“...hâzretleri benim ile muşafağa itdi veyâ Mu‘ammer ‘Amr’ün Allâh diyüp tûl-i ‘ömr ü mezîd-i hayât ile baña du‘â itdi ...” [10b] cümlesindeki “muşafağa-du‘â” kelimeleri sec’-i mutlaktır.

Sec’-i Mukayyed (Sec’-i Rabtî): Mukayyed, “kayıtlı, bağlı, bağlanmış” anlamlarına gelmektedir. Seciyi oluşturan kelimeler birbirine gramer ve anlam bakımından biririye

ilişkilidir. Aynı zamanda “Yapılarına Göre Seci Türleri” başlığı altındaki seci türlerinin hepsi sec’-i mukayyedir. (Köksal, 2009, s. 27).

“...Ya‘nî aşhâb-ı kirâm-dan evvel imâna gelüp şeref-i İslâm ile müşerref olanlar kimlerdür erbâb-ı siyer ü tevârih...” [11a] cümlesindeki “aşhâb-erbâb, kirâm-İslâm, şeref-müşerref” kelimeleri sec’-i mukayyedir.

Sec’-ender-sec’: Seci içinde seci anlamına gelmektedir. Seciyi oluşturan iki kelime arasına secili başka fasılaların girmiş olduğu seci türüdür (Köksal, 2009, s. 28). Aşağıdaki “ebrâr-ahyâr” kelimeleri arasında seci vardır. Ancak secili bu iki kelime arasında metinde “ruḥṣat-hicret, vaṭan-mesken, ma‘rûf-me‘lûf” kelimeleri de birbiriyle secilidir.

“...Şol cemâ‘atdür ki küffâr-ı düzaḥ-ḳarârûn ĩzâ vü azrârı vaḳtinde seyyidü’l-**ebrâr** ‘aleyhi şalavâtü’llahü’l-ġaffâr cenâbının **ruḥṣat** u **icâzet**leri ile Habeş câniblerine **hicret** ihtiyâr idüp iḳdâm-ı mücâhede ile **vaṭan**-ı **ma‘rûf** ve **mesken**-i **me‘lûf**larından müfâraḳat ü mübâ‘adet bâdiyelerin ḳâṭ‘ eylediler. Ebû Seleme bin ‘Abdu’llâh Esed Maḥzûmî ve cenâb-ı Ca‘fer-i Ṭayyâr ve ba‘z şaḥâbe-i **ahyâr** gibi raḳiyallâhu te‘âla ‘anhüm ecma‘in...” [14b]

iii. Redif Alışlarına Göre Seci Türleri

Sec’-i Mefrûk (Sec’-i Müreddef): Mefrûk, “ayrılmış, fark olunmuş” anlamlarına gelmektedir. Secili kelimelerin redif aldığı yapıya sec’-i mefrûk denilmektedir (Köksal, 2009, s. 28).

“...‘indinde, ‘an-ictihâdin vâḳ‘i olmağa **maḥmûldür** ya‘nî ol vâḳ‘i olan muḥâşamat-ı ictihâdin ve te‘evvüle nûbeâ olunup nefsanîyyetden nâşî olmak olmaya ve cümle ol vâḳ‘i olan muḥâlefet ü muḥâşamat-ı te‘vîle ḳâbil ü maḥmil-i şaḥîḥa ḥaml olmağa **müte’ehhildür**...” [24b] cümlesindeki “maḥmûldür-müte’ehhildür” kelimeleri sec’-i mefrûktur.

Sec’-i Gayr-ı Mefrûk (Sec’-i Gayr-ı Müreddef)

Eski kaynaklarda böyle bir seci türü olmamakla beraber aralarında redif bağı olmayan secilerdir (Köksal, 2009, s. 29).

“...ve ḥoşâ ki dîn-i ḳavîm ekşer-i bilâd ü eḳâlim de ĩşânûn zamân-ı himmet-i aḳrânlarında şüyü‘ vü **nüşûr** ü şürûḥ ü **şudûr** buldı...” [25b] cümlesindeki “nüşûr-şudûr” sec’-i gayr-ı mefrûktur.

2.4. Bürûcü’n-Nücûm’un Muhtevası ve Tahlili

Eser öncelikle Allah’a hamd ve Hz. Peygamber’e salâvat ile başlar ve devamında müellif şeceresini belirtir. Hamd ve dua bölümünden sonra sebep-i telif bölümü ve eserin oluşturmada kullanılan kaynaklar yer almaktadır. Müellif, nurla dolu kitap olarak nitelediği eserini ışık veren, yol gösteren olduğu için *Bürûcü’n-Nücûm* olarak

adlandırdığını ifade eder. Eserin tertibi hakkında bilgi verirken eserin asıl amacının olduğu bölüme geçmeden önce dört makaleye yer verdiğini ve makalelerde işlenecek hususları belirtir. Asıl konunun yer aldığı bölümü müellif, on iki talime ayırmıştır ve devamında ise hatime bölümüne yer verilmiştir.

“...rağbet-i tām ve i‘tibār-ı tamām ile bu cerīde-i ceyyīde-i pūr-envār taḥrīr ü terķīm ve **Bürücü’n-Nücūm** nām-ı münīr ile tesmīye vü tevsīm kılup maḫşad-ı aşīye-yi şürū‘dan muḫaddem dört makāle zıkr olunur. **Makāle-i Ūlā** ta‘rif-i şaḫābī **Makāle-i Şāniye** şübūt-ı şaḫābiyyet **Makāle-i Şāliye** sebkat-ı İslām-i aşḫāb **Makāle-i Rābi‘a** add ü ṭabakāt-i aşḫāb ve bākī aḫvāl-i sa‘ādet-iştīmāl-i aşḫāb ü āl ‘aleyhime’r-rıdvānū’l-melikū’l-maḫāll **Ta‘ālīm-i İsnā ‘Aşere** ḫaşr ü taḫsīm ile tetmīm ve bir **Ḥatime** ile tekml ü taḫtīm kılınur ...” [3a]

Eserde geçen makale, talim ve hatime bölümleri ile ilgili bilgiler şöyledir:

Birinci Makale: Sahabe kavramının açıklaması niteliğindedir.

İkinci Makale: Sahabîliği sabit olanların bahsi yer almaktadır.

Üçüncü Makale: Ashab-ı Kiram’dan kimin önce Müslüman olduğunun bahsi yer almaktadır.

Dördüncü Makale: Bu bölümde sahabelerin sayısı ve tabakalarından bahseilmiştir. Ayrıca müellif bu bölümü kendi içinde “on iki tabaka” ve “on iki talim” olarak alt başlıklara ayırmış ve sahabenin tabakaları ve sahabelerle ilgili diğer hususlara yer vermiştir.

Hatime: Sultan II. Mustafa Han’ın kutlu doğumuna eş olan dua bölümüdür.

Râsih, eseri ile ilgili bu bilgileri giriş bölümünde verdikten sonra “Birinci Makale”yi tanzim etmiştir. Çalışmamızın devamında *Bürücü’n-Nücūm*’da yer alan bu bölümlerin geniş özetine yer verilecektir.

Birinci makalede “sahabe” kavramı sözlüklerden, tarih ve siyer kitaplarından ve hadislerden yararlanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Sahabenin sözlük anlamını veren müellif sonrasında çeşitli kaynak ve hadislerden istifade ederek kimlerin sahabe olarak addedildiği veya edilmediği, sahabîlik ölçütünün hadis ilminin önde gelen âlimlerine göre neler olduğu bahsine yer vermiştir.

Râsih, akıl ve fikir sahiplerinin ashâb lafzını sahabenin çoğulu olarak aktardıklarını ifade etmiş ve sahabîliğin “sahb”dan daha çok arzu edilen şey olduğunu söylemiştir. Sözlüklerde ise ashab kavramının sohbet arkadaşlığı olarak ifade edildiğini belirtmiştir. Eserin devamında bazı muhaddislerin, dindar âlimlerin ve sahabîlik hakkında tasnif yapan imamların sahabî olmanın ölçütü ile ilgili verilen bilgiler aktarılmıştır. Aktarılan bilgiler hadislerle desteklenmiştir.

Râsîh'in verdiği bilgiye göre sahabî olarak addedilmenin birinci ölçütü Hz. Peygamber ile mümin olarak konuşup görüşmek ve dünyadan ahiret âlemine mümin olarak göç etmektir. Eğer kişi, Hz. Peygamber ile Müslüman olarak görüşüp konuştuktan sonra irtidat etmiş ama Peygamber'in yaşadığı dönemde ya da vefatından sonra İslam'a dönüp Müslüman olarak vefat etmişse bu kişi de sahabî olarak sayılmıştır. Abdullah b. Said b. Ebî Serh (r.a), İslamiyet'i kabul ettikten sonra irtidat etmiş ve Peygamber'in hayatta olduğu zaman diliminde dine geri dönmüş sahabelerdendir. Eş'as da Hz. Ebu Bekir'in halife olduğu dönemde dinden çıkmış ve esir edildikten sonra dine geri dönmüş ve Hz. Ebu Bekir onu kız kardeşiyle nikâhlamıştır. Abdullah b. Said b. Ebî Serh ve Eş'as'ın Hz. Peygamber ile görüşüp görüşmedikleri ya da Müslüman olmadan görüşüp Peygamber'in vefatından sonra mı İslam'ı kabul ettikleri hakkında bilgi yoktur. Buna rağmen bu kişiler kaynaklarda sahabe olarak addedilmişlerdir.

İbn-i Hatal, Mıkyas İbn-i Subabe ve Rebi b. Cemi'i Hz. Peygamber ile Müslüman olarak görüşüp daha sonra dinden çıkmışlar ve irtidat halindeyken vefat etmişlerdir yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda bu kişiler sahabe olarak sayılmaması gerekirken bazı âlimler bu konuda tereddüte düşmüş ve fikir ayrılığı yaşamışlardır. Bu sebeple bazı âlimler peygamberlik geldikten sonraki görüşmelere bazıları ise Hz. Muhammed'in peygamber olmadan önce yaptığı görüşme ve konuşmalara itibar etmişlerdir.

Zeyd b. Amr ve Bahîrâ-i Rahîb ve bunların emsali kişiler peygamberlik gelmeden önce Hz. Muhammed ile görüşüp konuşmuşlar, ahir zamanının peygamberi olacağına inanmışlar ve nebilik gelmeden de dünyadan göç etmişlerdir. İkinci görüşe göre bu kişiler dahi sahabî tarifine dâhil olurlar. Sahabe tarifi konusunda tasnif ve telif edilen eserlerde büyük âlimlerden bazıları zikredilen bu kişileri sahabe olarak kabul etmiş bazıları ise bu konuya değinmekten sakınmışlardır. Müellif ise birinci görüşün yani Hz. Muhammed'e peygamberlik geldikten sonra yapılan mülakatın kişinin sahabe olarak addedilmesine uygun olduğunu belirtmiştir.

Sahabe olarak addedilmekte âlimler arasında yaşanan diğer bir uyuşmazlık meselesi ise kişinin bülüğ çağına erdikten sonra yaptığı görüşmenin mi yoksa çocukken yapılan görüşmenin mi esas alınacağı konusudur. Sahabenin marifetleri konusunda yazılmış olan telif eserlerde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şerefli evlatlarından Hz. İbrahim ve Hz. Abdullah'ın zikrinden ve Hz. Kasım'ın ise fikrinden kaçınılmıştır. Çünkü İbrahim ve Abdullah peygamberlik geldiği dönemde, Kasım ise cahiliye zamanında doğmuştur. Bu sebeple eserlerde, İbrahim ve Abdullah sahabî olarak zikredilmiş, Kasım'ın ise sahabiyetinin olmadığı bildirilmiştir. Din adamları bu konuda ihtilafa düşmüş ve bülüğ çağına ermiş kişilerin Hz. Peygamber ile yaptığı görüşme sahabîlikte esas olandır demişlerdir. Nitekim Haşîyye-i Dede Cöngî'den alınan bölümle de bu konu desteklenmiştir. Din âlimlerinden bazıları ise gerek bülüğ çağına ermiş gerekse küçük çocuk olsun Hz. Peygamber ile görüşüp konuşan herkesin sahabî olduğunu söylemişlerdir. Hadis ravi eden imamlardan bazıları ise Hz. Peygamber'in yeni doğan bebeklere tahnîk işlemi uyguladığını yani bir

hurma çekirdeğiyle yeni doğan bebeklerin ağzını açtığını belirtip bu kişilerin sahabe olarak sayılmaması gerektiğini söylemişlerdir. Ebu Said Alâî, *Merâsîl* adlı eserinde Peygamber'in tahnîk ettiği Abdullah b. Haris b. Nevfel ve Abdullah b. Talha Ensârî'nin sahabe değil de tabîîn zümresinden olduklarını söylemiştir.

Âlimler arasında ihtilaf meselesi oluşturan diğer bir husus da sahabîliğin sadece Âdemoğulları'nı mı kapsadığıdır. Tercih edilen görüş cin topluluklarını da kapsadığıdır. Cin Suresi'nin 1. ayetinde "(Ey Muhammed!) de ki: "Bana cinlerden bir topluluğun (Kur'an'ı) dinleyip şöyle dedikleri vahyedildi: Şüphesiz biz doğruya ileten hayranlık verici bir Kur'an dinledik de ona inandık. Artık Rabbimize hiç kimseyi asla ortak koşmayacağız." ifadesinden cin topluluğunun Hz. Peygamber'e iman ettiği ve sohbet ettiği bildirilmiştir. Bu yüzden cinlerin de sahabe olarak addedildiği belirtilmiştir. Melekler topluluğunun ise sahabilerden sayılıp sayılmadığını anlamak için öncelikle Hz. Peygamber'in melekler için gönderilip gönderilmediğini bilmek gerekir. Bazı âlimler bu konuda da ayrılığa düşmüşlerdir. Enbiyâ Suresi'nin 107. ayeti "Ve biz seni, ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.", ve Peygamber'in "Ben bütün mahlûkata gönderildim." hadisi sebebiyle bazı âlimler Hz. Peygamber melekler için de gönderildi demişlerdir. Tercih edilen görüş Hz. Peygamber'in çok şerefli melek topluluğuna çok cömert ve lütufkâr olduğudur ama melekler için gönderilip gönderilmediği belli değildir.

İkinci makalede sahabiliği sabit olan yani sahabiliği doğrulanmış kişilerin bahsi yer almaktadır. Bir kişinin sahabe olarak addedilmesi ya ağızdan ağza dolaşarak günümüze kadar gelmiştir ya da söylentiden ziyade kişinin fazileti ve şöhreti onu sahabe kılmıştır. Ağızdan ağza dolaşarak sahabe oldukları bilinen hulefa-i raşidin yani Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali ve aşere-i mübeşşere gibi kişilerdir. Şöhret ve faziletiyle bilinenler ise Ukkâşe b. Mihsan ve Dımam b. Salebe ve bunların emsali kişilerdir. Ayrıca bazı sahabelerinin bir kişi için "Bu sahabedir." diye bildirmeleriyle de kişinin sahabîliği doğrulanır ve kişinin de sahabe olduğunu iddia etmesi gerekir. Güvenilir tabîînlerin de o kişiyi sahabe olarak saymaları gerekir.

Rebi b. Mahmud Mardinî hicretten 599 ve Baba Reten-i Hindî de hicretten 520 yıl sonra ortaya çıkmış Hz. Peygamber'in mübarek yüzünü görüp onunla sohbet edip aynı ortamda bulunduk diye iddia etmişlerdir. Şüphesiz bu kişilerin iddiaları imkân dâhilinde olmadığından sahabilerden de olamazlar. Fakat bazı âlimler bu kişilerin yalan hadisler bildirdiğini belirterek rivayet ettikleri hadisleri nakletmişlerdir. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in vefat ettiği senede bildirdiği hadisinde "Bu gecenizi görüyorsunuz ya, işte bu gecenizden itibaren yüz sene başında (bu gün) yeryüzünde olanlardan hiç kimse kalmayacaktır." ifadesi bu kişilerin iddialarında yalan söylediğine delildir. Ayrıca bu kişilerin alametlerinin yalan olduğunu ispat eden bir başka husus da hadis rivayet eden imamlardan İmam Ahmed b. Hanbel, İmam Ebu Abdullah Muhammed-i İsmail Buharî, İmam Ebu Muhammed b. Abdullah b. Abdurrahman Semerkandî-i Darimî ve İmam Abdullah b. Hamid gibi nice soyu temiz azizler bu konunun doğruluğunu delillendirmek

amacıyla birçok bölge ve beldelere yolculuk yapmışlardır. Bu âlimler araştırmalarının sonunda Baba Reten-i Hindî ve Rebi b. Mahmud'u hiç kimsenin tanımadığını ortaya koymuşlardır. Hatta Ez-Zehebî, *Mizanü'l-İtidal* adlı kitabında Baba Reten-i Hindî için "Yalancı bir erkektir." ve "Reten-i Hindî hicri VI. asırdan sonra ortaya çıkarak utanmadan sahabîlik iddiasında bulunan, düpedüz büyük bir yalancı olan, sahabe yalan söylemezken Allah ve Resulu'ne iftira etme cür'etine kalkışan ve hadisler uyduran bir deccaldır." demiştir.

Hz. Peygamber'in hicretinden 700 yıl sonra sahabîlik iddiasında bulunan diğer bir kişi de Muammer adlı bir kişidir. O da yalan söyleyerek Hz. Peygamber'in onunla selamlaştığını ve "Allah uzun ömür ve hayat versin." diye dua ettiğini söylemiş, şöhret ve itibar sahibi olmayı ümit etmiştir.

Sahabîliği doğrulanmış kişiler Hulefa-i Raşidin, Aşere-i Mübeşşere, Ukkase b. Mihsan ve Dımam b. Salebe gibi kişilerdir. Baba Reten-i Hindî, Rebi b. Mahmud Mardinî ve Muammer adlı kişi ise sahabî olduğunu iddia eden yalancı hadis ravileridir.

Üçüncü makalede İslam ile ilk şereflenene sahabînin kim olduğu bahsi yer almıştır. Siyer ve tarih kitabı sahipleri arasında bu konu hakkında bir ihtilaf söz konusudur.

Amr b. Utbe, Ebu Said Hudri ve Hassan b. Sabit Hz. Ebu Bekir'in İslam ile ilk şereflenene olduğunu bildirmişlerdir. Amr b. Utbe Hz. Peygamber'e "O gün yanınızda kim vardı?" diye soru ettiğini ve Hz. Peygamber'in huzurunda Ebu Bekir ve Ubeyd'den Bilal-i Habeşî'nin olduğunu bildirmiştir. Hassan b. Huzeyme ise Ebu Bekir'in İslam'a ilk gelen olduğunu içeren bir şiir yazmış ve bu şiiri Hz. Peygamber'e sunmuştur. Bu şiiri gören Peygamber'in çok sevindiği bildirilmiştir.

Cemaatlerden birisi de İslam ile ilk şereflenene Haticetü'l-Kübra olduğunu söylemiştir. Topluluklardan birisi ise Hz. Ali'nin İslam'a ilk geldiğini ve bu sözün Ebu Zer Gıfarî, Selman-ı Farisî, Ebu Eyyüb Ensarî, Zeyd b. Erkam ve Enes b. Malik'ten nakledildiğini söylemişlerdir. İbn-i Abbas ise naklettiği bir hadiste Hz. Ali'nin ilk inanan olduğunu bildirmiştir. Ebu Zer Gıfarî ve Selman-ı Farisî Hz. Peygamber'in Hz. Ali'nin elini tutup "Bu inanan ilk kişidir." dediğini aktarmışlardır.

Ravzatü'l-Ahbab'ta yer alan Fatımatü'z-Zehra ve Aliyyi Murtaza'nın nikâhlarının anlatıldığı kıssada Hz. Peygamber'in kızı Zehra'ya "Seni öyle bir kişiyle nikâhladım ki o kişinin ilm ve irfanı herkesten fazla İslam'ı ve imanını herkesten çok." dediği anlatılmıştır. Huzeyme b. Sabit ise Aliyyi Murtaza'yı övdüğü şiirinin bir beytinde "O, senin kiblene ilk namaz kılan ve insanların Kur'an ve sünnet hakkında en bilgilisi değil miydi?" ifadesine yer vermiştir.

Müellif eserinde yukarıdaki bilgileri aktardıktan sonra güvenilir siyer ve tarih kitaplarına göre İslam'a ilk gelenin Haticetü'l-Kübra sonra Aliyyi Murtaza sonra Zeyd b. Haris, sonra Ebu Bekirü's-Sıddık, sonra Bilal-i Habeşî olduğunu belirtmiştir. Ayrıca İmam Abrürrezzak *İsti'âb* adlı kitabında Muhammed b. Kab-i Kurtubî'ye İslam'a ilk İmam Ali mi yoksa Ebu

Bekir mi geldi diye sorduklarını ve İmam Ali'nin İslam'a önce geldiğinin cevabını aldıklarına bu bölümde yer vermiştir.

Âlimler arasında bu konuda bir ittifakın bulunmadığını belirten Râsih, halkın şüpheye düşmesinden dolayı din imamlarından bazılarının tedbirli davranarak kadınlar topluluğundan ilk iman eden Haticetü'l-Kübra, çocuklardan Aliyyi Murtaza, köle olmayan erkeklerden Ebu Bekir, azat edilmiş kölelerden Zeyd b. Haris, kölelerden Bilal-i Habeşî'dir diye açıklamalarının olduğunu ifade etmiştir.

Dördüncü makalede sahabelerin sayısı ve tabakalarından bahsedilmiştir. Müellif, Hâkim en-Nîsâbü'rî'nin yaptığı tabaka tasnifini esas almıştır. Hâkim en-Nîsâbü'rî sahabeleri "Ashâb'ım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız hidayeti bulmuş olursunuz." hadisinden hareketle gökyüzü burcunun sayısınca on iki tabakaya ayırmıştır. Dördüncü makale başlığı altında on iki tabaka hakkında bilgiler verilmiştir. Bu tabakalar şunlardır:

Birinci Tabaka: Mekke'de iman eden ilk Müslümanlardır. Hz. Aişe, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali, aşere-i mübeşşere, Zeyd b. Haris, Bilal-i Habeşî bu kişilerdir.

İkinci Tabaka: Darü'n-Nedve sahabeleri hakkındadır.

Üçüncü Tabaka: Birinci ve ikinci kafiide Habeşistan'a hicret eden Müslümanların bahsini ele almıştır. Bunlar Ebu Seleme b. Abdullah Esed Mahzumî ve Cafer-i Tayyar gibi bazı hayırlı sahabelerdir.

Dördüncü Tabaka: Birinci Akabe Biati'nda bulunanları anlatmaktadır.

Beşinci Tabaka: Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicretini engellemeye ve onu öldürmeye çalışanlar arasında bulunan ve Hz. Peygamber ile karşılaştıktan sonra Müslüman olan Büreyde b. Husayb ve beraberinde bulunan yetmiş bir askeri anlatmaktadır.

Altıncı Tabaka: Hazrec kabilesini içermektedir.

Yedinci Tabaka: Bedir Savaşı'na katılan Müslümanların bahsi ele alınmıştır.

Sekizinci Tabaka: Bedir gazvesi ile Hudeybiye anlaşması arasında Medine'ye hicret eden Müslümanlar anlatılmıştır.

Dokuzuncu Tabaka: Hudeybiye'de Şecere-i Rıdvan (Bey'atü'r-Rıdvan)'a katılan Müslümanlar anlatılmıştır.

Onuncu Tabaka: Hâlid b. Velîd ve Amr b. El-As gibi Hudeybiye anlaşması ile Mekke'nin fethi arasında Yesrip'e hicret eden Müslümanların bahsi ele alınmıştır.

On Birinci Tabaka: Mekke'nin fethinde Müslüman olanları içermektedir.

On İkinci Tabaka: Mekke'nin fethi ve Veda Haccı'nda Hz. Peygamber'i gören çocuk sahabelerin bahsine yer verilmiştir. Ebû Tufeyl, Ebû Hucent, Sâib b. Yezîd, Abdullâh Salebe gibi.

Dördüncü makalede tabakalardan bahsedildikten sonra müellif **on iki talime** yer vermiştir. Ve bu talimlerdeki amaç müellifin beyanına göre "Hakikatin şahidinin süslü yüzünden şüphe örtüsü yukarı kaldırmaktır." Râsih, "talim" başlığını verdiği bu bölümlerde insanların en hayırlısının kimler olduğu, kimlerin cennetle müjdelendiği, sahabelerin sayısının ne kadar olduğu gibi hususlara değinmiştir.

Müellifin "talim" başlığını verdiğini bölümlerde yer alan bilgiler şöyledir:

Birinci Talim: İnsanların "en hayırlısı" hadisinde yer alan Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman, Hz. Ömer ve Hz. Ali bahsini içerir. Bu konuyla ilgili müellif ibn-i Semman'ın *Fî-Kitâbü'l-Muvâfaka* adlı eserinde geçen "Uzun ve güzel bir hutbe okudu ve şöyle dedi: Biliniz ki Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra insanların en hayırlısı Ebû Bekir es-Sıddîk, sonra Ömer el-Fâruk, sonra Osman Zî'n-Nûreyn, sonra ben. Boynunuza ve sırtınıza attım artık bana karşı bir mazeretiniz olmasın." hadisine ve *Riyâzü'n-Nadire* adlı eserde Ahmed b. Hanbel'den nakledilen "Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra insanların en hayırlısı Hz. Ebu Bekir, sonra Hz. Ömer, sonra Hz. Osman, sonra Hz. Ali'dir. Allah hepsinden razı olsun." hadis-i şerifine yer vermiştir.

İkinci Talim: *Riyâzü'n-Nadire* adlı eserde geçen Ebû Hüreyre'nin naklettiği Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman ve Hz. Ömer'in Peygamber ile birlikte cennete girecekleri hadisini içermektedir: "Hz. Ebû Bekir'e solunda Hz. Ömer ve Hz. Osman'a yaslanarak şehrin kapısından çıktı. Onun elbiselerinin bir tarafından tuttu ve dedi ki böylece cennete gireceğiz. Ayrılık çıkarana Allah lanet etsin."

Üçüncü Talim: Hulefa-i Raşidin ve Aşere-i Mübeşşere'nin cennete girecekleri bahsini içerir. *Câmi'ü's-Sagîr* adlı kitapta Said b. Zeyd ve Abdurrahman b. Avf'dan rivayet edilen "Ebû Bekir cennettedir, Ömer cennettedir, Osman cennettedir, Ali cennettedir, Talha bin Ubeydullah cennettedir, Zübeyr bin Avvam cennettedir, Abdurrahman bin Avf cennettedir, Sa'd bin Ebî Vakkas cennettedir, Saîd bin Zeyd cennettedir, Ebû Ubeyde bin Cerrah cennettedir. Allah onların hepsinden razı olsun." hadisi ile zikredilen sahabelerin cennetlik olduğu bilgisi verilmiştir.

Dördüncü Talim: *Ravzatü'l-Ahbâb* adlı eserde geçen Hz. Peygamber'in bazı sahabelerin cennete gireceğinin müjdesini verdiği ve bu sahabelerin şeref ve faziletlerini apaçık belli ettiği "İnsanların en merhametlisi Ebû Bekirdir, Allah'ın dininde (kâfir ve münafıklara karşı) en şiddetlisi Ömer, en hayâlisı Osman, Allah'ın dininde en çok çaba veren Ali'dir.

Miras taksimini en iyi bilen Zeyd bin Sabit, en güzel (Kur'ân) okuyanı Übey bin Ka'b'dır." hadisi Ebû Hüreyre'den rivayet edilerek aktarılmıştır.

Beşinci Talim: Hz. Peygamber'in saadet saçan sahabelerden bir cemaatin daha kesinlikle cennete gireceğini bildirdiği bahsini içerir. Bu kişiler, Fâtımatü'z-Zehrâ, Hatîcetü'l-Kübrâ, Hasan, Hüseyin, Ukkâşe bin Mihsan Esedî, İbn-i Muâz, Abdullâh bin Selâm ve Sâbit bin Kays bin Şemmâs'tır.

Altıncı Talim: Sahabe ve tabiînlerin cennetle müjdelenmiş kişiler olduğu bahsi ele alınmıştır. Cabir b. Abdullah Ensarî'nin rivayet ettiği "Beni gören veya beni göreni görene ateş dokunmayacaktır." hadisi-i şerifi gereğince zikredilmiş sahabelerin ve tabiînlerin cennete girmelerinin imkân dâhilinde olduğu belirtilmiştir.

Yedinci Talim: Bu bölümde sadece sahabelere özgü olan bir özelliğe yer veren müellif, konuyu ayet ve hadisler nezdinde açıklamaya çalışmıştır. Bu talimde geçen konu şöyledir:

Hazreti sahabe için bir özellik vardır ki diğer ümmet için böyle bir özellik yoktur. Bu özellik İslam'ın saadetine nail olup doğru yolu gösteren ehl-i sünnetin sahabe hakkında onların adaletli oluşundan asla bahsetmemesi gerektiğidir. Sahabeden bir kimsenin şeriata göre ahlaksızlığı sabitlenmiş olsa bile sahabenin tümü Hz. Peygamber'in feyzi ve onunla görüşmenin bereketi ile ahlaksızlık giysisinden, kötü yaratılışlı olmaktan ve insanlığın dedikodusundan korunmuş ve muhafaza edilmiştir. Yüceliğine ve büyüklüğüne erişilemeyen, en güzel huyların menbaı olan ve her işin en iyisini en güzelini yaptığı için övülen ve sevilen şan ve şeref sahibi yüce, ulu Allah'ın (c.c.) o kurtulmuşlar fırkasını adaletli olarak zikrettiğini belirten müellif, Âl-i İmrân⁵ suresinin 110. ayeti ve Bakara⁶ suresinin 143. ayetiyle bu konuyu delillendirmiştir. Ve müellif, büyük imamlar topluluğundan bir cemaatin zikredilen ayetler üzerine burada muhatap olunan topluluğun sahabe-i kiram olduğunu bildirdiklerini ve Tevbe⁷ suresinin 100. ayetinden hareketle Allah'ın rızası ve hoşnutluğundan âlâ hiçbir mertebe ve menzilin olmadığını belirtmiştir.

Bu talimde yer alan diğer bir konu ise bazı âlimler arasında bir konu hakkında vuku bulan ihtilaf meselesidir. Bu ihtilaf Tevbe suresinin 100. ayetinde yer alan "ilk olanlar" ifadesiyle hangi cemaatin kastedildiği üzerine doğmuştur. Bazı âlimler burada bahsedilen cemaatin Ehl-i Bedir'de yer alan 300 itibarlı asker olduğunu öne sürmüşlerdir. Bazı âlimler ise burada bahsedilenin Bi'at-i Rıdvan topluluğu olduğunu ve bunların iki kıbleye yani Ka'be

⁵ Siz, insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz. Ma'rufu önerip, munkerden sakındırırsınız. Ve Allah'a iman edersiniz. Eğer Ehl-i Kitap da iman etseydi, bu onlar için daha hayırlı olurdu. İçlerinde iman edenler varsa da çoğunluğu sapkındır. (Âl-i İmrân Suresi, 3/110.)

⁶ Böylece sizi (adil) ve orta bir ümmet kıldık.

⁷ Muhâcirlerin ve ensarın ilkleri ile onlara güzelce uyanlardan Allah hoşnut olmuştur, onlar da O'ndan razıdırlar. Onlara, sonsuza dek hep içinde kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Büyük bahtiyarlık işte budur. (Tevbe Suresi, 9/100.)

ve Beytü'l-Makdis'e namaz kıldıklarını söylemişlerdir. Âlimlerden bir fırka ise "ilk olanlar"ın ashab-i kiram olduğunu ve bu surede geçen "muhacirlerin ve ensarların" ifadesinin "ilk olanlar" sözünün açıklaması niteliğinde olduğunu ve "onlara güzelce uyanlar" sözüyle de kastedilenin sahabe-i kiram olduğunu öne sürmüşlerdir.

Yine bu bölümde müellif bazı hadislerden yola çıkarak sahabenin, tabiînin ve tebeût tabiînin insanların en hayırlısı olduğunu ve sahabeye sövenlerin sonlarının perişan olacağını belirtmiştir. Sahabeye karşı alınan her tavrın aslında Hz. Peygamber'e alınmış olduğunu ve sahabeyi sevmenin ve saymanın Hz. Peygamber'e olan muhabbetten olacağına müellif bu talimde yer vermiştir.

Sekizinci Talim: Bu bölümde sahabenin sayısına değinilmiştir. Sahabenin sayısı hakkında âlimler arasında bir ihtilafın olduğu belirtilmiştir. Buhârî'nin Ka'b ibn-i Mâlik'ten rivayet ettiği hadise göre Peygamber'in Tebük Savaşı'na katılan sahabeleri aynı yerde birleştirmeyip bölüklere ayırdığı ifade edilmiştir. Buna göre sahabenin sayısı hakkında kesin bir şey söylemek doğru değildir. Hafız'ın *Divan*'ında ise bazı savaş ve seferlerde sahabeleri düşmanların zaptetmesinden dolayı sayılarının değişkenlik göstereceği belirtilmiştir. Bazıları Tebük Gazvesi'nde 31 bin yahud 40 bin yahud 70 bin, Haccetü'l-Veda'da 100 binden daha fazla sahabe olduğunu ifade etmişler ama bu sayılarda da yine bir ihtilaf olduğu muhakkaktır. *Şerh-i Şir'atü'l-İslam*'da ve *Haşiye-i Dede Cöngî*'de sahabenin sayısının 114 bine ulaştığı rivayet edilmiştir. Abdülgani Nablusî *Menâsık-i İbn-i İmadî Şerhi*'nde sahabenin sayısının 280 bine yakın olduğunu ileri sürmüştür.

Sahabenin sayısına yer veren diğer bir eserin ise *Ravzatü'l-Ahbâb* olduğu belirtilmiştir. Eserde Ebû Zür'a Râzî'nin meclisinde bir kişinin sahabenin sayısının dört binden fazla olmadığını belirtmesi üzerine Ebû Zür'a Râzî'nin "Kim bu asılsız sözü dile getirdi ise dişleri kırılsın." [21a] dediği ve Hz. Peygamber'in ahiret âlemine göçtüğü zamanda 100 binden çok sahabesinin olduğunu söylediği anlatılmıştır. Bunun üzerine mecliste bulunanların da Ebû Zür'a'ya 100 binden fazla olan bu insan topluluğunun kimler ve nerede oturduklarını sorması üzerine Ebû Zür'â, bunların dört bir yandan gelen göçebe Araplar olduğu ve Mabeynü'l-Haremeyn'de oturan kişiler olduğunu ve Hz. Peygamber'in ziyaretine geldiklerini ve Veda Haccı'na katıldıklarını belirttiği yine bu bölümde anlatılmıştır.

Dokuzuncu Talim: Bu bölümde "dört yâr-ı bâ-vefâ", Ashâb-ı Suffe ve Bi'r-i Maûne bahsi ele alınmıştır. Tefsir ve hadis kitaplarında Hz. Peygamber'in sözüne akranlarına göre daha çok sadık kalarak hadis nakleden dört sahabenin "dört yâr-ı bâ-vefâ" olarak adlandırıldığını ve bu dört kişinin Ebû Hüreyre, Abdullah b. Amr, Enes b. Mâlik ve Âişe-i Sıddîka'nın olduğu belirtilmiştir. Müellifin bu bölümde yer verdiği bir rubâiye göre ise bu kişiler Hz. Âişe, Muâz b. Cebel, Ebû'd-Derdâ ve Zeyd b. Alî'dir.

Yine bu bölümde yer alan diğer bir konu ise Ashâb-ı Suffe'dir. Müellifin eserinde Ashâb-ı Suffe hakkında verdiği bilgiler şöyledir:

Sahabe içerisinde bir topluluğun adının Ashâb-ı Suffe olduğu belirtilmiş ve bu gürhün hidayete yaklaşmış muhacir zümresinden olduğu ve Medine'de bu kişilerin akrabalarının ve kalacak yerlerinin olmadığından bahsedilmiştir. Ashâb-ı Suffe'nin Hz. Peygamber'in eşğinde her gece Kur'an tilaveti yaptıklarından ve geçimlerini hurma çekirdeğini taş ile ezip onu satarak sağladıklarına yer verilmiştir. Devamında bu kişilerin sayısına yer veren müellif, Ebû Nuaym'ın *Hilye* adlı eserinde bu topluluğun sayısının yüzden fazla olduğunu ve Ebû Hüreyre, Ebû Zer ve Vesile ibnü'l-Eskâ'nın Ashâb-ı Suffe topluluğundan olduğunu söylediğini aktarmış ve *Keşşâf* tefsirinde ise bu sayının dört yüz olduğunu belirtmiştir.

Bu bölümde yer alan diğer bir konu ise Bi'r-i Maûne olayıdır. Ebû Berâ Âmir b. Mâlik Medine'ye gelerek Hz. Peygamber'i ziyaret etmiş ve Hz. Peygamber'den kabilesine İslam'ın ilim ve irfanını anlatması için bazı kişileri göndermesini istemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber Ashâb-ı Bi'r-i Maûne'yi oraya göndermiştir. Bahsedilen yere bu kişiler vardıklarında Âmir b. Tufeyl fitne ve kargaşa çıkararak Arap kabilelerinden R'il, Lıhyân ve Usayye halkıyla ittifak kurmuş ve Hz. Peygamber'in gönderdiği gürhü şehadet şerbeti içirmişlerdir. Gönderilen heyet içerisinde kurtulan Ka'b b. Zeyd olmuştur. Heyetin başkanı Münzir ibn-i Amr orada 70 kişi olduğunu bildirmiştir. Bi'r-i Maûne Mekke-i Mükerre ve Medine arasında bir yerin ismidir ve burada katledilerek şehit edilenler olmuştur. Bu mevziin adına nisbeten buraya Ashâb-ı Bi'r-i Maûne adı verilmiştir.

Onuncu Talim: Bu bölümde sahabelerden bazılarının arasında vuku bulan ihtilafa yer verilmiştir. Bu ihtilaf içtihad⁸ meselesi üzerinedir. Ehl-i sünnet ve'l cemaate göre bu ihtilaf içtihad için meydana gelmeye mahmûl⁹ dür. Bazı kişilerin Kur'an'ı farklı yorumlamalarından doğan bu ihtilafın sebebi nakleden kişilerin naklettikleri konuda yalan söz konusu olmasındandır. Ayrıca *Falû's-Saâde* adlı eserde gizli olan Kur'an ayetlerine ve Hz. Peygamber'in doğru hadislerine muhalif olmaya sahabenin herhangi bir yetkisinin olmadığı da belirtilmiştir. Doğru olan kişilerden duydukları sebebiyle adap sahibi sahabelerin Hz. Peygamber'i kınamaya ve ona müdahale etmeye cüret ve cesaret

⁸ Sözlükte "çaba göstermek, bütün gücünü kullanmak, ısrarlı olmak, zahmet çekmek" anlamındaki cehd kökünden türeyen ictihâd "bir konuda elden gelen çabayı sarfetmek, bir şeyi elde edebilmek için olanca gücü harcamak" demektir. Hadislerde bunun yanında ictihad, "kadı ve yöneticinin doğru hükme ulaşmak için elinden gelen gayreti göstermesi" mânasında kullanılmıştır. İslâm'da Kur'an ve Hz. Peygamber'in sünneti dinî hükümlerin aslı iki kaynağı ve belirleyicisi olmakla birlikte bunların kabulü, anlaşılması ve yorumlanması akılla mümkündür. Bu sebeple nakil ve akıl birbirini dengeleyen bir işlev ve öneme sahip olmuş, ictihad da nakil karşısında aklın bu işlevini temsil eden kavramlar arasında merkezî bir yer işgal etmiştir. Kıyas, re'y, istidlâl, istinbat, fıkıh gibi yakın içeriklere sahip kavramlarla birlikte ictihad, nasların lafız, mâna ve bilinçli boşluklarında gizli şer'î-amelî ahkâmı ortaya çıkarmaya yönelik beşerî çabayı ifade eder. Bu çabayı gösteren kimseye müctehid, hakkında ictihad edilen konuya da müctehedün fih denilir.

Apaydın H. Yunus (2000). "İctihâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.21, s.432-445.

⁹ Bir önermenin konusunda bulunduğu veya bulunmadığına hükmedilen nitelik yahut anlam için kullanılan mantık terimi.

Katipoğlu, Hasan (2003). "Mahmûl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.27, s.387.

etmemesinin gerektiğidir. Sahabeler, nakledilmiş bilgilerin yalan olabileceğİ ihtimaline karşı Allah'ın kitabını ve Hz. Peygamber'in sünnetini bozmaya kalkışmamalıdır.

On birinci Talim: Bu bölümde sahabenin Hz. Peygamber'in vefatından sonra şeriatı dünyaya yaymaya ve dini açıkça ortaya koymaya devam ettiklerinden bahsedilmiştir. Sahabenin yardım ve çalışmalarıyla İslam dini birçok belde ve memlekete yayılmaya çalışılmıştır. Yeryüzünün kötülüğü, cehaletin pisliği ve doğru yoldan çıkmışların ayınlerine sahabe döneminde son verilmiştir. Ve onlar sayesinde iyi eserlerin ve Hz. Peygamber'in güzel davranışlarının baki ve yadigâr kaldığından bahsedilmiştir. Hz. Peygamber'in sözleri ve davranışlarının hepsinin bizlere sahabe aracılığıyla aktarıldığı anlatılmıştır.

On ikinci Talim: Bu bölümde akıl ve adap sahiplerinden aktarılan bilgiye göre genellikle hidayetli mümin kadınların ve özellikle inayetli Müslümanların Hz. Peygamber'in sahabesine layık oldukları gibi birçok bakımdan saygı göstermede ve hürmet etmede bir dakika olsun geç kalmadıkları belirtilmiştir. Devamında ise Hz. Peygamber'in sahabenin yüce mertebesini ve faziletlerini açıkça beyan edip şüpheyi yer bırakmayacak şekilde sağlamlaştırdığı bildirilmiştir.

Yine bu bölümde bahsedilen bir kaide vardır ki bu ehl-i sünnet ve'l-cemaat tarafından kabul görmüştür. Bu kaide sahabenin en faziletlisinin hulefa-i raşidin olduğudur. Hulefa-i raşidinden sonra aşere-i mübeşşere sonra ehl-i Bedir sonra Bi'at-i Rıdvan'dur. Hadis ehli ve Şafi mezhebine göre meşhur olan ve bilinen bu görüştür. *Ravzatü'l-Ahbâb* adlı eserde yer alan Hanefi mezhebinin büyüklerinden olan Ebû Şekûr Sâlimî'nin *Temhîd* adlı kitabında hulefa-i raşidinden sonra en faziletli sahabenin ehl-i Bi'at sonra aşere-i mübeşşere sonra ehl-i Bedir sonra ehl-i Hudeybiye sonra diğer sahabeler sonra tabiîn sonra tebeut tabiînin faziletlerinin muhakkak ve sabit olduğu yazılmıştır.

Hz. Peygamber'in "Devirlerin en hayırlısı benim devrimdir. Sonra, ondan sonraki nesil; sonra ondan sonraki nesildir." hadisinden hareketle tüm sahabenin korunmasının ve onlara saygı duyulmasının gerektiği belirtilmiştir. Özellikle dört hunefâ hakkında her açıdan güzel kanaat beslenmesi gerektiği ve her birinin doğru yolu gösteren ve Hak yolunda sabit adım atan ve sözünde duran kişiler olduğu ifade edilmiştir. Ve müellif, dört hunefânın şerefli isimlerini yâd edip bağışlanmaya ve sevaba layık, Allah'ın lutuflarına mazhar olsunlar diye dua etmiştir.

Hatime: Dönemin padişahı sultan Mustafa Han'a övgüden sonra manzum parçalara yer verilmiştir.

2.5. Eserin Kaynakları

Ahmed Râsih eserini telif ederken öncelikle Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerden yoğun bir şekilde istifade etmiştir. Ayrıca siyer, megâzî, tefsir, fıkıh, kelam, tarih ve tabakat kitapları müellifin sıklıkla başvurduğu kaynaklardandır. Müellif giriş bölümünde istifade ettiği

kaynakları adeta bir akademisyen titizliğinde ortaya koymuştur. Ahmed Râsih eserinin giriş bölümünde yararlandığı kaynakları şu şekilde belirtmiştir:

“...Mübeccel Aḥmed Bin Ḥanbel ḥazretlerinin rahmetüllāhü ‘aleyhi *Fezâ’il-i Şaḥābe* nām-ı kitāb-ı mübārekleri ve İmām Ebū Ca‘fer Ṭaberi’nün rahmetüllāhü ‘aleyhi *Riyâzû’n-Nadire fî-Fezâ’ili’l-‘Aşere* nām-ı kitāb-ı şeref-fercāmları ve *Kitāb-ı Ḥadā’iku’s-Sü‘adā* ve *Ḥāşiye-yi Dede Cöngî*, tettebbu‘ ve intifā‘ olunub ve ‘ale’l-ḥuşuş efḍalü’l-müte’aḥḥirîn ve ekmelü’l-müteverri‘în ‘umde-i şerrāḥü’l-ḥadiş ve kıdvetü’l-aşḥābü’t-tefsîr ve’t-temdîn mevlânâ ‘Aṭâ’ullāh Bin Fazlullāh El-Hüseyni rahmetüllāhü ‘aleyhinün *Siyer-i Nebî* ‘aleyhi’s-şalavât ve’s-selāmı müştemel ü meşābir āl-i aşḥābı mutazammın kütüb-i aḥādîş ve siyer ü mevālîd ve tevārîḥden me’ḥûz ü müstenbaṭ olan *Ravzatü’l-Aḥbāb* nām-ı kitāb-ı şeref-nişāblarınınuñ maksād-ı şānîsi ki ‘ale’l-‘umūm aşḥāb-ı güzîn-i şerāfet-i mersūm ḥazerātınınuñ evşāf-ı münîrelerin mübeyyendür intihāb ü ıstıfāflandıktan soñra mesbûk-ı bi’z-zikr ātî ‘aşeriyât-ı mübārekāt ki ittifākāt-ı ġaribiyātdandur raġbet-i tām̄m ve i‘tibār-ı tamām ile bu ceride-i ceyyide-i pür-envār taḥrîr ü terķim ve *Bürücû’n-Nücūm* nām-ı münîr ile tesmiye vü tevsîm kılub...” [2b-3a]

Ahmed Râsih’in yukarıda zikredilen kaynakların dışında farklı eserlerden de yararlandığı görülmektedir. Müellif eserinde hadis aktarımı yaparken yararlandığı kaynakların çok az yazarını ve eserini birlikte zikretmiştir. Müellif hadislere iktibas ederken ya yalnızca hadisi nakledenin bilgisini vermiş ya sadece hadisin geçtiği eserin adını zikretmiş ya da nakleden veya yararlandığı eser bilgisini vermeksizin hadis aktarımı yapmıştır.

Çalışmanın devamında metinde geçen bazı kaynaklar ile ilgili bilgiler aşağıda verilecektir.

Fezâ’il-i Şaḥābe: Ahmed b. Hanbel’in ashâb-ı kirâmın faziletlerine dair babasından duyduğu hadisleri rivayet etmesiyle telif ettiği eseridir. Eserin tek nüshası vardır ve Süleymaniye Kütüphanesi’nde Yenicami 878 numarada kayıtlıdır. Eser, Vasiyyullāh b. Muhammed Abbas tarafından hadislerin kaynakları da gösterilerek Cidde’de neşredilmiştir (Kandemir, 1989, s.75-80).

Riyâzû’n-Nadire: Muhibbüddin et-Taberî’ye ait olan eserin tam adı *Riyâzû’n-Nadire fî-Fezâ’ili’l-‘Aşere*’dir. Güncel baskıları 3 cildi bulan eser hacimli bir telif olup cennetle müjdelenen sahabileri konu edinmektedir. Müellif eserinde aşere-i mübeşşerenin kimler olduğunu, hayatlarını, hususiyetlerini, onlara sevgi ve hürmet göstermenin önemi gibi konuları ele almıştır. Eseri İsâ b. Abdullah b. Muhammed b. Mâni el-Himyerî neşretmiştir (Hatipoğlu, 2006, s.28-29).

Hâşiye-i Dede Cöngî: Eserin tam adı *Hâşiye âlâ Şerhi’l-İzzi fi’t-Tasrîf li’l-Teftâzânî*’dir. Kemâlüddîn İbrâhîm b. Bahşî b. İbrâhîm tarafından yazılmıştır. İzzeddin ez-Zencânî’nin sarf ilmine dair el-İzzi fi’t-Tasrîf eserine Teftâzânî’nin yaptığı şerhin hâşiyesidir. Eser cönk denilen deftere yazıldığı için Dede Cöngî diye bilinmektedir. Sarf ilmiye ilgili bazı Arapça

terim ve kelimelerin geniş açıklamalarına yer verdiğinden benzerlerinden üstün kabul edilir. Medrese öğrencilerin başvurduğu bir eser olup yaygın bir şöhrete sahiptir (Akgündüz, 1994, s.76-77).

Ravzatü'l-Ahbâb: Eserin tam adı *Ravzatü'l-Ahbâb fî Siyeri'n-Nebî ve'l-Âl ve'l-Ashâb*'dır. Atâullâh b. Fazlullâh el-Hüseyinî tarafından telif edilmiştir. Müellif eserini Ali Şîr Nevâî'nin isteği üzerine yazmış ve ona ithaf etmiştir. Üç bölüm halindeki eserin birinci bölümünde Hz. Peygamber'in nesebi, doğumu, sîreti ve aile hayatına dair bilgiler vardır. İkinci bölüm Hulefâ-yi Râşidîn dönemi ve ashâb-ı kirâm hakkında bilgileri içermektedir. Üçüncü bölüm Hz. Ali'nin fazileti ve on iki imamın hayat hikâyelerini, Emevîler ve Abbâsîler'in sonuna kadar meydana gelen olayları ihtiva eder. Eser Leknev (1297) ve Haydarâbâd'da (1310) yayımlanmıştır. Osmanlı âlimlerinden Benlizâde Mahmûd el-Mâgnisavî tarafından 1695 yılında Farsça'dan Türkçe'ye yapılan tercümesi de iki defa basılmıştır (Aykaç, 1993, s.303-304).

Merâsîl: Eserin tam adı *Câmi'u't-Tahsîl fî Ahkâmî'l-Merâsîl*'dir. Hâfız b. Ebû Saîd Alâî tarafından telif edilmiştir. Eser Hamdi Abdülmecîd es-Selefi tarafından neşredilmiştir. (Başaran, 1989, s.331-332).

Hasâ'isü'l-Kübrâ: Müellifi Süyûtî'dir. Süyûtî eserini *Ünmûzecü'l-Lebîb fî-Hasâ'isü'l-Habîb* adıyla da ihtisar etmiştir. Eserde Hz. Peygamber'in mucizeleri ve özellikleri anlatılmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir yazma nüshası bulunan eser Damad İbrâhim Paşa, numara 294'da kayıtlıdır. Eser 1319'da Haydarâbâd'da, 1320'de Beyrut'ta basılmıştır. Muhammed Halîl Herrâs eseri üç cilt halinde yayımlamıştır (Yavuz, 1997, s.276-277).

Mîzânü'l-İ'tidâl: Tam adı *Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*'dir. Zehebî'nin zayıf ravilerle ilgili yazdığı bir eserdir. Eserde kasten hadis uyduranlar, güvenilir olmayan raviler, duymadığı halde duyduğunu iddia ederek yalan hadis uyduran kişiler vb. olmakla birlikte 11.053 biyografi yer almaktadır. Eser üzerinde pek çok hadis âlimi ihtisar çalışması yapmıştır. Kâsım Ali Sa'd, *Menhecü'z-Zehebî fî Mîzânî'l-i'tidâl* adıyla bir yüksek lisans tezi yapmıştır. Muhammed İbrâhim Dâvûd İşhâze el-Mevsilî de *er-Ruvât Ellezîne veşşekahüm el-Îmâm ez-Zehebî fî Mîzânî'l-i'tidâl ve Kad Tekelleme fîhim Ba'zü'n-nükkâd min Hayşü'l-bid'a* ismiyle hazırladığı mezuniyet tezini daha sonra yayımlamıştır. Mîzânü'l-i'tidâl'deki hadisler üzerinde Berku't-Tevhîdî Sâhibzâde'nin ve Ebû Abdurrahman Mahmûd el-Cezâirî'nin de çalışmaları vardır. (Kandemir, 2005, s.218-219).

Fî-Kitâbü'l- Müsemmâ Bi'l-Muvâfaka: Müellifi İbn Semmân olan kitabın tam adı *El-Muvâfaka Beyne Ehli'l-Beyt ve's-Sahâbe ve mâ Revâhu Küllü Ferîkân fî Hakki'l-Ahar*'dır. Kitapta Ehl-i Beyt ile sahabenin fazileti ve onların birbiri ile ilgili söyledikleri güzel sözleri ele alınmıştır (Kandemir, 2009, s.496-497).

Câmi'ü's-Sagîr: Süyûtî'nin derlediği kısa hadisleri ihtiva eden eseridir. Müellif, yetmiş bir hadis kitabını *Cem'u'l-Cevâmî* adıyla bir araya toplamaya başlamış, fakat buna ömrü yetmemiştir. *Câmi'üs-Sagîr*, tamamlanamayan bu büyük eserin bir çeşit muhtasarıdır. Eser alfabetik olup hadisler genellikle kelimelerin ilk iki harfine göre sıralanmıştır. Genellikle bir veya birkaç cümleden oluşan kısa hadislerden meydana gelen eser daha çok akait, âdâb, tıp, terğîb ve terhîb, ilim, dua ve zikir, tövbe ve istiğfar, şemâil ve fezâil konularına dairdir (Uğur, 1993, s.113-114).

Şerh-i Şir'atü'l-İslâm: Hanefi fakihi İmamzâde Muhammed b. Ebû Bekir tarafından telif edilmiştir. Bir ilmihal ve ahlâk kitabı olup ibadetlerin yanında gündelik hayata dair birçok konudaki sünnet ve âdâb hakkında bilgi verilmektedir. Diğer ilmihallerden farklı olarak ibadetlerle ilgili farz, vâcip vb. fikhî hükümlere temas edilmemiştir. Eserin pek çok tercümesi ve şerhi yapılmıştır (Cici, 2000, s. 210-211).

Menâsik-ı İbn-i İmâdî Şerhi: Eser, sufi şair Abdülganî Nâblusî'ye aittir. Eserin tam adı ise *Nihâyetü'l-Murâd fî Şerhi Hedîyyeti'bnî'l-İmâd*'dir. Abdurrahman b. Muhammed el-İmâdî'nin ibadetlere dair eserinin şerhidir (Özel, 2006, s.268-270).

El-Keşşâf: Mu'tezile âlimlerinden Zemahşerî'nin ağırlıklı olarak dirâyet metoduyla yazdığı tefsiridir. Eserin Tam adı *el-Keşşâf 'an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Tevîl*'dir. Zemahşerî çalışmasını hazırlarken daha önce yazılan belli başlı tefsir, kıraat ve belâgat kitaplarından yararlanmışır. Yazıldığı dönemden itibaren müfessirlerin ilgisini çeken *El-Keşşâf*, Kur'an'ı lugat, nahiv ve belâgat ilkelerini dikkate alarak yorumlaması, taşıdığı edebî üstünlüğü ve erişilmez nazım güzelliğini ortaya koyması, Kur'an'da anlamların tasvir ve temsil yoluyla anlatılmasının etkili bir metot olduğunu göstermesi vb. özelliklerle çok beğenilmiş ve müfessirlerce kaynak olarak kullanılmışır (Özek, 2002, s. 329-330).

Hilyetü'l-Evliyâ: Müellifi hadis, kelim ve tasavvuf âlimi Hafız Ebû Nu'aym el-İsfahânî'dir. Eser zâhid ve sûfilerle ilgilidir. Eserde sekiz yüze yakın sûfî ve zâhidin biyografisini kronolojik sırayla, zaman zaman da faziletlerine göre ele almıştır. Aşere-i mübeşşere ile başlayan eser diğer zâhid sahâbîler, ehl-i Suffe, tâbiîn ve tebeû't-tâbiîn nesilleriyle müellifin zamanına kadar yaşayan zâhidleri ihtiva etmektedir (Türer, 1994, s. 201-204).

Temhîd: Mâtürîdî-Hanefî âlimlerinden Ebû Şekûr Sâlimî tarafından yazılmışır. Mârifet ve tevhidin esaslarına dair bir kitaptır (Yavuz, 2016, s. 372-375).

El-Mevâhib: Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî'nin Hz. Peygamber'in hayatı ve şahsiyetine dair olan eserin tam adı *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye*'dir. Eser "maksad" adı verilen çeşitli başlıklara ayrılarak on bölüm halinde tertip edilmiştir. Hz. Peygamber'in doğumundan başlayıp ölümüne kadar olan olayları kronolojik sırayla anlatmaktadır (Algül, 2004, s. 372-421).

Ahmed Râsih, yukarıda zikrettiğimiz ve kısa bilgiler verdiğimiz bu kaynakların dışında eserini oluştururken farklı kaynaklardan da istifade etmiştir. Müellif iktibas ettiği hadisleri genellikle yukarıda zikrolunan eserlerden aktarmıştır. Râsih ayet ve hadislerin dışında eserinde manzum parçalara da yer vermiş ve eserin tertibinde manzum ve mensur pek çok kaynaktan yararlanmış. Müellifin konuyu desteklemek adına başvurduğu gerek ayet ve hadisler gerekse manzum ürünler ilmî ve dinî bilgisinin geniş olduğunu ve istifade ettiği kaynakların çeşitliliğine bakıldığında ise Türk edebiyatının yanı sıra Arap ve Fars edebiyatına olan hâkimiyetini göstermektedir.

2.6. Eserde Geçen Ayet ve Hadisler

Klasik Türk edebiyatının dinî veya dinî olmayan bütün ürünlerinde İslam inancının temel kaynağı olan ayet ve hadislere rastlamak mümkündür. Gerek manzum gerek mensur olarak tertip edilmiş dinî eserlerde sözün doğruluğunu delillendirmek veya anlatılan konuyu desteklemek amacıyla ayet ve hadis iktibaslarına sıkça yer verilmiştir. Ahmed Râsih de *Bürûcû'n-nücûm*'da ayet ve hadislere sıkça başvurmuştur.

2.6.1. Ayetler

Eserin bütününde yirmiye yakın ayet iktibas edilmiştir. Müellif ayetlerin bazılarının tamamını verirken bazılarının da bir bölümüne eserinde yer vermiştir. Çalışmamızın devamında eserde geçen bazı ayetlerin değerlendirmesi yapılacaktır.

Eserde yer verilen ilk ayet, eserin başlangıcında yer alan ve müellifin Allah'a hamd ettiği kısımdaki En'âm suresinin 1. ayetidir:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ

“Gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a hamdolsun.” (En'âm 1/165).

Râsih, giriş bölümünde eserini yazma sebebini anlatırken Allah'ın nuru olarak nitelediği Hz. Peygamber'i anlatmanın herkese nasip olmayacağını yalnızca Allah'ın istediği kişilere bunu nasip ettiğini ve kendisinin de buna nail olduğunu ifade ettiği bölümde Nûr suresinin 35. ayetini iktibas etmiştir:

يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ

“Allah dilediğini nuruna iletir.” (Nur Suresi, 35/64).

Sahabe kavramının tarifinin yapıldığı birinci makalede sahabe isminin sadece insanoğlunu mu kapsadığı yönünde âlimler arasında birtakım ihtilaflar söz konusu olmuştur. Âlimlerden bazıları cin taifesinin de bu durumu kapsadığını hatta Hz. Peygamber'in cinler için de gönderildiğini belirtmiştir. Müellif bu durumu Cin suresinin 1. ayetiyle delillendirmiştir:

قُلْ أَوْحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ

“De ki: Bana, cinlerden bir topluluğun dinledikten sonra gidip; biz gerçekten hayranlık uyandıran bir kur’an dinledik, dedikleri, vahyolundu.” (Cin Suresi, 72/1).

Yine bu bölümün devamında sahabiliğin melekleri de kapsayıp kapsamadığı ve Hz. Peygamber’in onlar için de gönderilip gönderilmediği hakkında âlimler arasında fikir ayrılığının olduğu belirtilmiştir. Müellif bu konuyla ilgili Enbiyâ suresinin 21. Ayetine ve Furkan suresinin 1. ayetine yer vermiştir:

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

“Ve biz seni, ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” (Enbiyâ, 21/107).

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا

“Âlemlere uyarıcı olması için, kuluna Furkan’ı indiren ne mübarektir!” (Furkan Suresi, 25/1).

İkinci makalede sahabe olduğu doğrulanmış kişilerin bahsi yer almaktadır. Bununla birlikte Peygamber’in ölümünden sonra onu rüyasında görerek veya onu gördüğünü iddia ederek sahabe olduğunu ileri süren kişilere de yine bu bölümde yer verilmiştir. Bâbâ Reten-i Hindî, Rebî b. Mahmûd gibi kişiler kendi batıl inançlarını yaymak ve bir müsibet çıkarmak için doğru olmayan hadisler nakletmişlerdir. Müellif, Allah’ın Hz. Peygamber’i bu gibi yalan iftiralarından koruduğunu ve muhafaza ettiğini belirterek Tevbe suresinin 32. ayetine yer vermiştir:

يُرِيدُونَ أَن يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَن يُتِمَّ نُورُهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ

“Allah’ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Ancak, gerçeği yalanlayan nankörler hoşlanmasalar da Allah kesinlikle nurunu tamamlamaktan başka bir şey istemez.” (Tevbe Suresi, 9/32).

Dördüncü makalede müellifin sahabelerin tabakalarına yer verdiği bölümün dokuzuncu tabakasında Şecere-i Rıdvân’a katılan Müslümanların bahsi yer almaktadır. Bu bölüm Fetih suresini 10. ve 18. ayeti ile delillendirilmiştir:

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ

“Ant olsun ki, o ağacın altında sana bi’at ettikleri zaman Allah, inananlardan razı oldu. Onların kalplerinde olanı biliyordu. Onların üzerlerine huzur ve dinginlik indirdi. Onlara yakın bir fetih nasip etti.” (Fetih Suresi, 48/18).

إِنِ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ يَدَ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ

“Sana bi’at edenler, aslında Allah’a bi’at etmişlerdir. Allah’ın eli onların eli üzerindedir. Kim bağlılığını bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah’a verdiği söze bağlı kalırsa, Allah, ona büyük bir ödül verecektir.” (Fetih Suresi, 48/10).

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

“Siz, insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz. Ma’rufu önerip, munkerden sakındırırsınız. Ve Allah’a iman edersiniz. Eğer Ehl-i Kitap da iman etseydi, bu onlar için daha hayırlı olurdu. İçlerinde iman edenler varsa da çoğunluğu sapkındır.” (Âl-i İmrân Suresi, 3/110).

وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَ الْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَ رَضُوا عَنْهُ وَ أَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“Muhacir ve Ensar’dan, öne geçenlerden ve iyilikte onları izleyenlerden Allah razı olmuştur. Onlar da O’ndan razı olmuştur. Onlara, içinde aralıksız ve sürekli kalacakları, içinden ırmaklar akan Cennetler hazırlamıştır. İşte büyük başarı budur.” (Tevbe Suresi, 9/100).

وَ رِضْوَانُ اللَّهِ أَكْبَرُ

“Allah’ın rızası hepsinden büyüktür.” (Tevbe Suresi, 9/72).

ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“Büyük kurtuluş işte budur.” (Tevbe Suresi, 9/89).

2.6.2. Hadisler

Râsih Bürûcü’n-Nücûm’da otuza yakın hadise yer vermiştir. Hadisler çoğunlukla Arapça olarak verilmiştir. Eserde geçen hadisler genellikle kaynağı verilmeden nakleden veya rivayet eden bilgisi verilerek aktarılmıştır. Kaynağı belirtilen hadisler ise genel olarak *Fezâilü’s-Sahâbe, Ravzatü’l-Ahbâb, Haşiye-yi Dede Cöngî* gibi eserlerden alıntılanmıştır.

Eserdeki ilk hadis giriş bölümünde yer almakla birlikte müellif herhangi bir kaynak ve isim belirtmeden aktarmıştır:

من احب شيئا اكثر ذكره

“Kim bir şeyi çok severse, onu çokça zikreder (anar).” (*Kenzü’l-Ummâl*, H. No: 1829)

Birinci makalede yer alan Hz. Peygamber’in sadece âdemoğulları için gönderildiğini iddia eden bazı âlimlerin olduğunu belirten Râsih, aşağıda yer alan hadisler ile Peygamber’in cinler ve melekler için de gönderildiğini delillendirmiştir:

بعثت الي الحق كافة

“Ben bütün mahlûkata gönderildim.” (*Me’âricü’n-Nübüvve*)

نزاع أن العبد هنا محمد صلى الله تعالى عليه وسلم والعالم هو ما سوى الله تعالى فيتناول جميع المكلفين من الجن والانس والملائكة

“De ki: Buradaki kul salât ve selam Allah’ın Peygamberi Hz. Muhammed’in üzerine olsun ve dünyanın yüce Allah’tan başka bir şey olmadığı konusunda hiçbir ihtilaf yoktur. Bu yüzden cinlerden, insanlardan ve meleklerden sorumlu olan herkes ilgilenir.” (*Mevâhibü’l-Ledünniye*)

İkinci makalede yer alan ve Rebi b. Mahmûd ve Bâbâ Reten-i Hindî gibi Peygamber’in vefatından yüzyıllar sonra sahabîlik iddiasında bulunan ve yalan hadis rivayet eden şahıslar hakkında müellif şu hadise yer vermiştir:

مَآرِنْتُ لَيْتَكُمْ هَذِهِ فَانْه لَا يَبْقَى بَعْدَ مَائِهِ سَنَتُهُ مِمَّنْ هُوَ عَلِي وَجْه الْأَرْضِ نَفْسُ تَتَمْنَى

“Bu gecenizi görüyorsunuz ya, işte bu gecenizden itibaren yüz sene başında (bugün) yeryüzünde olanlardan hiç kimse kalmayacaktır.” (Buhârî, *İlim*, H. No: 116)

Çalışmamızın devamında hulefâ-i râşidîn, aşere-i mübeşşere, sahabe, tabiîn ve tebeût tabiîn ve ashâbü’s-suffe hakkında kısa bilgiler verildikten sonra bunlarla ilgili *Bürûcü’n-Nücûm*’da yer alan hadisler değerlendirilecektir.

2.6.2.1.Hulefâ-i Râşidîn Hakkındaki Hadisler

Hulefâ-i Raşidin ya da Râşid Halifeler Arapça hulefâ ve râşidîn kelimesinden oluşmaktadır. Hulefâ, halife kelimesinin, râşidîn ise râşid kelimesinin çoğuludur. Halife, bir kimsenin yerine geçen, onu temsil eden kimse demek olup bir öncekinin yerine geçen, peşinden gelen, halef olan, temsil eden manalarını taşıyan, Halefe/خلف kökünden gelmektedir (Uludağ, 1998, s. 299). Râşid ise doğru yolda olan, doğruya ve hakka sınıksız sarılan ve kemâle ermiş demektir. İslam tarihinde Hz. Peygamber’in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir’e tâbi olmakla başlayan, daha sonra Hz. Ömer ve Osman’ın hilâfetleriyle sürüp, Hz. Ali (r.a.) ile sona eren döneme Hulefâ-i Râşidîn devri denilir (Fayda, 1988, s. 324-338). *Bürûcü’n-Nücûm*’da “hulefâ-i râşidîn”ın yanı sıra Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali için “çehâr-yâr-ı güzîn” teriminin de kullanıldığı görülmektedir.

“...ma‘lûm-ı ulû‘-n-nühâ ve mevhûm zû‘l-ārâ ola ki hâzerât-i hulefâ-yı râşidîn ya‘nî çehâryâr-ı güzîn ‘aleyhime’r-rıdvânü’l-melikü’l-mübîn cenâblarınun...”[17b]

Birinci talimde yer alan ve hulefâ-i râşidîn’in “insanların en hayırlısı...” olduğunu belirten ilk hadis Hz. Ali’den nakledilirken ikincisi Ahmed b. Hanbel’den nakledilmiştir:

“...Harre İbni Semmân *fî-Kitâbü’l-Müsemma bi’l-Muvâfaqa* ‘an ‘Aliyyi rağıyallâhu ‘anhü انه ختب خطبته طويله و قال فى اخرها اعلموا ان خير الناس بعد نبىي صلى الله تعالى عليه وسلم ابو بكر الصديق ثم عمر ...الفاروق ثم عثمان و ذالنورين ثم انا و قد رميت بهارقا بكم و وراء ظهوركم فلا حجة لكم عن على على [17a]

“Uzun ve güzel bir hutbe okudu ve şöyle dedi: Biliniz ki Hz. Peygamber’den (s.a.v.) sonra insanların en hayırlısı Ebû Bekir es-Siddîk, sonra Ömer el-Fârûk, sonra Osman Zî’n-

Nûreyn, sonra ben. Boynunuza ve sırtınıza attım artık bana karşı bir mazeretiniz olmasın.” (Riyâzü’n-Nadire).

“...Kezâfî *Riyâzü’n-Nadire* eyzân ve kad sü’ile Aḥmed bin Ḥanbel raḍiyallāhu ‘anha fî-tafḍîl-i aṣḥâb-ı Resûlullâh şallâllāhü te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem kâle **[17a]** أبو بكر خير الناس بعد رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم عمر ثم عثمان ثم علا رضى الله عنهم...”

“Hz. Peygamber’den(s.a.v.) sonra insanların en hayırlısı Hz. Ebu Bekir, sonra Hz. Ömer, sonra Hz. Osman, sonra Hz. Ali’dir. Allah hepsinden razı olsun.” (Riyâzü’n-Nadire).

Dört halifenin cennete gireceği bahsi ele alınan ikinci talimde Râsih, Ebu Hüreyre’nin naklettiği aşağıdaki hadise yer vermiştir:

“...Ve ‘an Ebî Hüreyre raḍiyallāhü ‘ani’n-nebiyyi şallâllāhü te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem **خرج من باب المدينة متكئاً على أبي بكر و شماله على عمر و عثمان اخذ ثوبيه الشريف و على بين يديه فقال هكذا ندخل الجنة فمن الله** **keẓā-fî *Riyâzü’n-Nadire*...**” **[17a]**

“Hz. Ebû Bekir’e solunda Hz. Ömer ve Hz. Osman’a yaslanarak şehrin kapısından çıktı. Onun elbiselerinin bir tarafından tuttu ve dedi ki böylece cennete gireceğiz. Ayrılık çıkarana Allah lanet etsin.” (Riyâzü’n-Nadire).

2.6.2.2. Aşere-i Mübeşşere Hakkındaki Hadisler

Kaynaklarda “el-aşeretü’l-mübeşşere”, “el-mübeşşerûn bi’l-cenne”, “el-aşeretü’l-meşhûdü lehüm bi’l-cenne” gibi ifadelerle anılan Hz. Peygamber tarafından cennete girecekleri daha hayatta iken kendilerine müjdelenen on sahâbîdir. Aşere-i mübeşşerenin bazı ortak vasıfları şunlardır:

1. Tamamı ilk Müslümanlardan olan bu on sahâbî Hz. Peygamber’e ve İslâm’a büyük yardımlarda bulunmuşlardır.
2. Kureyş kabilesine mensup olup nesepleri Hz. Peygamber’in nesebiyle birleşmektedir. Bu sebeple, “aşere-i mübeşşere” ifadesini “Kureyş’ten cennetle müjdelenmiş on kişi” olarak anlamak daha doğru olacaktır. Nitekim konuya ait rivayetlerde de “aşeretün min Kureyşin fi’l-cenne” kayıtlarına rastlanmaktadır.
3. Bedir Savaşı’na ve Bey’atür-rıdvân’a katılmışlardır. Bey’atür-rıdvân’da bulunamayan Hz. Osman adına bizzat Hz. Peygamber iki elini birbirine kavuşturarak biat etmiş, onu da biata katılanlardan saymıştır.
4. Allah’ı ve resulünü sevdikleri bizzat Hz. Peygamber tarafından açıklanmıştır.
5. Allah yolunda yakınlarına karşı savaştan çekinmemişlerdir (Aydınlı, Çakan, 1991, s. 547).

Üçüncü talimde hulefâ-i raşîdîn’in dışında Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvam, Abdurrahman b. Avf, Sa’d b. Ebu Vakkas, Said b. Zeyd ve Ebu Ubeyde b. Cerrah’ın da cennetlik olduğu Câmi’ü’s-Sagîr’de yer alan ve Said b. Zeyd ve Abdurrahman b. Avf’dan rivayet olunan hadislerle delillendirilmiştir:

“...Kitâb-ı Câmî‘ü’ş-şagîr’de hâzret-i Sa‘îd bin Zeyd ve ‘Abdu’rrahmân bin ‘Avf’dan rağiyallâhü ‘anhümâ rivâyet-kerdedür ki cenâb-ı risâlet-me‘âb ‘aleyhi şalavâtüllâhü’l-vehhâb ‘izzet ü sa‘âdet ile şeker-rîz-i i‘lâm-ı ‘akâ’id-i ehl-i İslâm olup buyurmışlar عمر ابو بكر في الجنة و علي في الجنة و طلحه في الجنة والزبير في الجنة و عبدالرحمان بن عوف في الجنة و سعد في الجنة و عثمان في الجنة و سعيده بن زيد في الجنة عبيده بن جراح في الجنة رضي الله تعالى عنهم اجمعين [17b]”

“Ebû Bekir cennettedir, Ömer cennettedir, Osman cennettedir, Ali cennettedir, Talha bin Ubeydullah cennettedir, Zübeyr bin Avvam cennettedir, Abdurrahman bin Avf cennettedir, Sa’d bin Ebî Vakkas cennettedir, Saîd bin Zeyd cennettedir, Ebû Ubeyde bin Cerrah cennettedir. Allah onların hepsinden razı olsun.” (Câmi’üs-Sagîr, H. No:73.)

2.6.2.3. Sahâbe-Tâbiîn-Tebeût Tâbiîn Hakkındaki Hadisler

Sahâbe, sözlükte “bir kişiyle birlikte bulunmak, onunla dost ve arkadaş olmak” anlamındaki sohbet kökünden türemiş ve sâhibin çoğuludur. Sahâbe ile birlikte ashâb da sıkça kullanılmaktadır. Bunun tekili sahâbîdir. Hz. Peygamber’in sohbetine katılanlara sahâbe denilmektedir. Tâbiîn, sahâbeyi Müslüman olarak gören ve müslüman olarak ölen ikinci nesli ifade eden bir terimdir. Tebeût tâbiîn ise tâbiîni müslüman olarak gören ve müslüman olarak ölen üçüncü nesli ifade eden bir terimdir(Efendioğlu, 2008, s. 491-500).

Sahabe kavramının sözlük anlamının verildiği ve hadisler bağlamında sahabeinin tarifinin yapıldığı birinci bölümde Haşiye-yi Dede Cöngî’de yer alan aşağıdaki hadisler yer almıştır. Buna göre kişinin sahabe olarak addedilmesi için Hz. Peygamber’i Müslüman olarak görmesi gerekmektedir:

و هذا عند من يقول الردة لا تحبط العمل إلا بالموت على الردة والذي عليه أبو حنيفة و مالك أن مجرد الردة محبط للعمل فاصحابي على قولهما من لقي النبي صلى الله تعالى عليه و سلم مسلما ومات على الاسلام من غير تخلل ردة والاصح أن اللغوي لا يحتاج الى ما عدا الرواية مما ذكر والعرفي بحسب العرف والظاهر أن المراد كل مسلم مميز صحب النبي صلى الله تعالى عليه و سلم ولو ساعة

“Allah Rasûlü’nü (s.a.v.) müslüman olarak bir defa gören kişi sahabidir. Fakat O’nu (s.a.v.) mümin olarak görenin iman üzere ölmesi şarttır. Sahabi olma şerefine nail olan, ardından irtidat eden sonra tekrar müslüman olan fakat yeni halinde Allah Rasûlü’nü (s.a.v.) göremeden ölenler tarifi dışında kalırlar. Bu yüzden irtidata irtikâp edenler Ebu Hanife ve Mâlik’e göre sahabi kabul edilmezler. İrtidat ameliyesi kişinin bütün amellerini iptal ettiği gibi sahabi olma payesini de alır götürür.” (Haşiye-i Dede Cöngî, s. 54)

في الأصل مصدر أطلق علي اصحابه عليه الصحابة صلوة واسلام لكنها أخص من الاصحاب لكونها بغلبة الاستعمال في اصحاب الرسول الله عليه الصلوة والسلام كالعلم لهم ولهذا نسب الصحابي اليها بخلاف الاصحاب ثم المختار عند جمهور أهل الحديث ان الصحابي كل مسلم رأى رسول الله صلى الله تعالى عليه و سلم وقد أدراك الحلم وأسلم و عقل أمر الدين ولو ساعة و من ثبت له مجرد ال وية للنبي صلى الله عليه و سلم كمن كان مع أبيه فأراه النبي صلى الله عليه و سلم من بعد من الصحابة عند انمة الحديث

“Başlangıçta sahabenin sahabe dediği bir kaynaktır, ancak sahabeden daha özeldir. Çünkü bilgi onlar için olduğu için ağırlıklı olarak Resûlullah'ın sahabelerinde kullanılır ve bu nedenle sahabe, sahabeden farklı olarak ona atfedilir ve daha sonra Hadis âlimlerinin çoğunluğu tarafından sahabenin, Resûlullah'ı gören ve rüyasını gerçekleştiren ve güvenip din meselesini bir saat bile aklileştiren her Müslüman olduğu kabul edilmiştir.” (Hâşiye-i Dede Cöngi s.54.)

Dördüncü makalede Hâkim Ebû Saîd Nisâbü'rî'nin yaptığı tasnifi esas alarak sahabeleri on iki tabakaya ayıran müellif, her bürûcta sahabenin olduğu ve yıldız gibi parladığını dolayısıyla her bir on iki tabakanın da ışık saçarak yol gösterecek olduğunu belirterek aşağıdaki hadise yer vermiştir:

اصحابي كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم

“Ashâb'ım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız hidayeti bulmuş olursunuz.”

Yedinci tabakada Bedir Savaşı'na katılanların bahsini ele alan müellif, aşağıdaki hadise yer vererek bu savaşa katılanları Allah'ın bağışladığını ifade etmiştir:

ان الله قد طلع على اهل بدر اعملوا ما شئتم فقد غفرت لكم

“Ne biliyorsun! Belki de Allah, Bedir'e katılanların durumlarına (rahmet ve mağfiret bakışıyla) bakmış ve: (Ey Bedir Ehli!) Ne yaparsanız yapın, ben sizleri bağışladım, demiştir.” (Buhârî, H.No: 3007)

Altıncı talimde müellif bazı cemaatin cennetlik olduğunu belirtmiş ve Cabir b. Abdullah Ensarî'den rivayet olunan aşağıdaki hadise yer vererek bu cemaatin sahabe, tâbiîn ve tebeût tâbiîn olduğunu ifade etmiştir:

لا تمس النار من رأني ورأي من رأني

“Beni gören veya beni göreni görene ateş dokunmayacaktır.” (Tirmizî, Menâkıb, H.No:3858).

Yedinci talimde yine ehl-i Bedir için Allah'ın onları bağışladığına yer verilmiş devamında ise insanların en hayırlısının sahabeler olduğu, sonra tâbiîn dönemindekiler sonra ise tebeût tâbiîn dönemindekiler olduğu aşağıdaki hadislerle ifade edilmiştir:

وَأَحِلَّ لَكُمْ رِضْوَانِي فَلَا اسْخَطَ عَلَيْكُمْ

“Ben size rıdvânımı (rızamı) helal kılıyorum ve artık bundan sonra sizlere ebediyen kızmam.” (Müslim, H.No:5057).

خَيْرُ الْقُرُونِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ

“İnsanların en hayırlısı benim asrımda yaşayanlardır. Sonra onları takip edenler gelir. Sonra da onlardan sonrakiler.” (Buhârî, Fezâilü'l-Ashâb, H.No:2535).

Yedinci talimin devamında sahabeye sevgi duymayan, kin ve nefret güdenlerin sonunun bedbaht olacağına değinilmiş ve aşağıdaki hadislerle yer verilmiştir:

لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَوَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مَدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِفَهُ

“Ashabıma sövmeyin! Canım elinde olana (Allah’ a) yemin ederim ki eğer biriniz, Uhud (Dağı) kadar altını Allah yolunda harcasa bu, onlardan birinin bir ölçek ya da yarım ölçek sadakasına erişemez.” (Ebu Davud, es- Sünen, Sünnet, H.No:10.)

اللَّهُ اللَّهُ فِي أَصْحَابِي لَا تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا فَمَنْ أُخِبُهُمْ فَقَدْ أُخِبُخُ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَقَدْ أَبْغَضَنِي وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِي وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَا اللَّهَ وَمَنْ آذَا اللَّهَ يَوْشِكُ أَنْ يَأْخُذَهُ

“Allah’tan korkun. Ashabım hakkında Allah’tan korkun. Benden sonra onları hedef edinmeyin. Kim ki onları severse, bana olan muhabbetinden sever. Ve kim de onlara buğz ederse, bana buğz etmiş demektir. Ve kim onlara eza ederse, bana eza etmiş ve kim de bana eza etmiş ise Allah’a eza etmiş olur. Ve onu da Allah’ın perişan etmesi yakındır.” . (ibn-i Hanbel, *Fezâilü’s-Sahâbe*, H.No:1-5 s. 56-58).

اجمعين لا يقبل الله صرفاً ولا عدلاً

“Benim ashabıma sövmeyiniz. Kim onlara söverse, Allah’ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun.” (Taberânî, *Kebîr*, c.12, s.142, H.No:12709)

Sahabenin faziletlerine yer verilen dördüncü talimde Ravzâtü’l-Ahbâb’dan alınan ve Ebû Hüreyre’nin rivayet ettiği aşağıdaki hadise yer verilmiştir:

أَرَقَ النَّاسُ أَبُو بَكْرٍ وَ أَصْبَهُمْ فِي دِينِ اللَّهِ عُمَرُ وَ أَصْدَقَهُمْ حَيَاءً عُثْمَانُ وَ أَقْضِيهِمْ فِي دِينِ اللَّهِ عَلِيٌّ وَ أَفْرَضَهُمْ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَ أَقْرَاهُمْ أَبِي بَنْ

“İnsanların en merhametlisi Ebû Bekirdir, Allah’ın dininde (kâfir ve münafıklara karşı) en şiddetlisi Ömer, en hayâlısı Osman, Allah’ın dininde en çok çaba veren Ali’dir. Miras taksimini en iyi bilen Zeyd bin Sabit, en güzel (Kur’ân) okuyanı Übey bin Ka'b'dır.” (Ravzâtü’l-Ahbâb)

2.6.2.4. Ashâbü’s-Suffe Hakkındaki Hadisler

Sözlükte “gölgelik” anlamına gelen “suffe”, Mescid-i Nebvî’nin giriş kısmında Medine’de evleri ve kalabilecek yakınları olmayan sahâbîlerin barınması için yapılan mekânın adıdır. Çoğunluğu muhacirlerden oluşan topluluğa “ashâbü’s-suffe-ashâb-ı suffe” veya “ehlü’s-suffe-ehl-i suffe” denilmiştir. Ashâb-ı Suffe’nin ihtiyaçları Hz. Peygamber ve zengin sahâbîler tarafından karşılandığı için bu topluluğa “adyâfü’l-İslâm” yani Müslümanların misafirleri de denilmektedir. Bu topluluğu oluşturanlar yoksul, bekâr ve kimsesi bulunmayan sahâbîlerden oluştuğu için yeni katılan veya evlenerek buradan ayrılanlar da olduğu için ashâb-ı suffenin sayısı sürekli değişmektedir. Suffe ehlinin İslâmî ilimlerin gelişmesine doğrudan etkisi olmuştur. Başta Ebû Hüreyre olmak üzere çok hadis rivayet eden sahâbîler ehl-i Suffe’dendir. İslâm hukuku alanında ortaya çıkan ehl-i hadîs ve ehl-i

re'y ekollerinin ilk temsilcileri kabul edilen Abdullah b. Ömer ile Abdullah b. Mes'ûd gibi birçok sahâbî de Suffe'den yetişmiştir (Baktır, 2009, s. 469-470).

Dokuzuncu talimde muhacir zümresinden hidayete ermiş bir topluluğun var olduğu ve bu topluluğunun adının ashâbü's-suffe olduğundan bahsedilmiştir. Ashâbü's-suffenin Medine'de oturdukları ve herhangi bir akrabalarının ve oturacak evlerinin olmadığına değinilmiştir. Ashâbü's-suffenin her gece Kur'ân okuyup geçimlerini ise hurma çekirdeğini taş ile ezip onu satarak sağladıklarından bahsedilmiştir. Yine ashâbü's-suffenin her zaman savaşmak için hazır oldukları bu talimde yer almıştır.

Müellif, bu bölümde yer verdiği ashâbü's-suffe ile ilgili bilgileri Zemahşerî'nin *Keşşâf*'ından verdiği hadislerle desteklemiştir:

وَ كَانُوا يَحْرُجُونَ فِي كُلِّ سَرِيَّةٍ بَعَثَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ فَضْلٌ مِنَ الطَّعْمِ أَتَاهُمْ بِهِ إِذَا أَمْسَوْا

“Kendilerini Allah yoluna adadıkları için” bu kimseler cihat sebebiyle başka şeylerden uzak kalmış kimselerdir, cihatla meşgul oldukları için, kazanç elde etmek üzere “yeryüzünde dolaşamazlar.” (Zemahşeri, *el-Keşşaf*, s. 832-833).

أَصْحَابُ الصُّفَّةِ كَانُوا نَحْوًا مِنْ أَرْبَعِمِائَةِ رَجُلٍ مِنْ مُهَاجِرِي قُرَيْشٍ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ مَسْكَنٌ فِي الْمَدِينَةِ وَلَا عَشَائِرُ فَكَانُوا فِي صُفَّةِ الْمَسْجِدِ يَتَعَلَّمُونَ الْقُرْآنَ بِاللَّيْلِ وَ يَرْضُخُونَ النَّوِيَّ بِأَنْهَارٍ

“Bir görüşe göre bunlar Ashâb-ı Suffe'dir. Bunlar sayıları dört yüze yakın olan Kureyşli muhacir Müslümanlardır. Medine'de evleri ve akrabaları yoktur; bu yüzden, mescidin avlusunda yaşıyorlar. Geceleri Kur'ân öğrenip gündüzleri de hurma çekirdeği kırarak çok cüz'i miktarda bir şeyler kazanıyorlardı. Peygamber (s.a.s)'in gönderdiği her askeri birliğe katılıyorlardı. Kimin fazladan bir malı olsa, akşamleyin onlara verirdi.” (Zemahşeri, *el-Keşşaf*, s. 832-833).

Ashâb-ı suffe'nin diğer bir geçim kaynağı ise aşağıda yer alan hadisle anlatılmıştır:

إِنَّهُمْ كَانُوا يَخْتَطِبُونَ بِالنَّهَارِ وَ يُصَلُّونَ بِاللَّيْلِ وَ فِي رَوَايَةٍ ثَابِتَةٍ وَ يَشْتَرُونَ بِهِ الطَّعَامَ لِأَهْلِ الصُّفَّةِ وَ يَتَدَارَسُونَ الْقُرْآنَ بِاللَّيْلِ كَذَافِي الْجُمْلَةِ

“Ashâb-ı Suffe'den güç sahibi olanlar, gündüzleri mescide su taşıyarak ve dağdan getirdikleri odunları satarak ihtiyaçlarını temin etmeye çalışır, geceleri de Kur'ân tilâveti ve ilimle meşgul olurlardı.” (Zemahşeri, *el-Keşşaf*, s. 832-834)

2.7. Eserde Geçen Manzum Parçalar

Edebiyat bütün topluluklarda sözlü bir varlık olarak ortaya çıkmıştır. Geçmişin hemen her döneminde akıcı ve kısa olmasından ötürü akılda daha kolay kalan nazım, nesre göre daha ön planda olmuştur. Edebiyatta hüner, marifet ve edebi gücü göstermek için sanatçılar şiiri aracı olarak seçmiştir. Klasik Türk şiirinde de nazım nesre nazaran daha etkili bir iletişim aracı olarak görülmüş ve estetik beklenti şiir vasıtasıyla sağlanmıştır. Öte yandan nesirde

anlatılan konunun anlamını güçlendirmek ve daha cazibeli kılmak için nesre nazım nüfuz etmek nesrin özelliklerinden biri hâline gelmiştir.

İncelenen *Bürûc'ü'n-Nücûm* adlı eser nesir alanında yazılmış eserlerden biridir. Ahmed Râsih, nesir olarak meydana getirdiği eserinde sözcüklerin ses değerlerinden hareketle belli bir simetri ve ahenk oluşturmak için secilere başvurmuştur. Bunun yanı sıra müellif anlatılan konu hakkında verilmek istenen mesajı desteklemek, edebî yönünü sergilemek, anlatım gücünü göstermek ve işlediği konuyu daha etkileyici hâle getirmek için beyit, mısra, nazım vb. başlıklarla manzum parçalara da yer vermiştir.

Eserde on beşe yakın manzum ürüne yer verilmiştir. Müellifin kendine ait olanlar dışında yer verdiği manzum parçalar Arap veya Fars edebiyatına aittir. Metinde Ahmed Râsih Efendi'ye ait üç şiir bulunmaktadır. Giriş bölümünde yer alan ve müellifin dönemin padişahını övmek için yer verdiği ilk şiiri dört beyitten oluşmaktadır:

Nazm:

[Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün]

1. Şâh-ı semiyî-i nebî vü dâver-i şiddîk-i şıdk
Hâkim-i Fârûk-i 'adl mâlik-i 'oşmân-ı hân
2. Hâmî-i dîn-i celî vâriş-i 'ilm-i 'Alî
Ya' nî imâmü'l-hüdâ şîr-i figân-ı vegâ
3. Mehdî-i devr-i zamân bâ'îş-i emn ü imân
Ümmete rāhat-resân Râsih odur bî-merâ
4. Ve yedi cemâlin gören aña du'a eylesün
Şâh-ı mükerrrem-i vücûd şalli 'ale'l- Muştafâ

Müellif, eserin hatime bölümünde yine dönemin padişahına dua ettiği ve övdüğü aşağıdaki iki şiire vermiştir:

1. Şehen-şeh-zâde Maḥmūd bin Sulṭân Muştafâ ḥân Bin
Meḥmed ibn-i İbrâhîm k'oldur feyz-i Ḥallâkî
2. Ṭulû' -i mihr-i zâtına du' â-gün Râsih-i Dâ'î
Bu beyt ile didi târiḥ idüp bir ta' avvuk-ı âfâkî
3. Şafâlarda ya ḥaḳḳı merde ola âl-i İbrâhîm
Meḥmed ü Muştafâ Maḥmûdî nûrın Ḥaḳ kıla bâkî
1. Revânî şeh-zâde Maḥmūd bin Ḥân
Muştafâ kim eşref-i mevlûd ola

2. Salṭanat bāğında naḥl-ı zātınun
Zıll-i ‘ömr-i devleti memdūd ola
3. Rāsiḥ-i Dā‘ī didi tāriḥini
İsm ile hem-ḥalk ile maḥmūd ola

Yalan hadis rivayet edenlerden bazılarının bilgilerinin verildiği ikinci makalede müellif, Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr'ın aşağıdaki iki beytine yer vermiştir:

Beyt:

چراغی را که ایزد بر فروزد

هر آن کس بف کند ریشش که سوزد

“Cenâb-ı Hakk'ın yaktığı çırayı üfürmeye, söndürmeye çalışanın ancak sakalları tutuşur.”
(Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr)

Üçüncü makalede yer alan ve İslam ile ilk müşerref olanın kim olduğuna dair bilgilerin verildiği bu kısımda Hassan b. Sâbit'in aşağıdaki şiirine yer verilerek Hz. Ebûbekir'in ilk Müslüman olduğu ifade edilmiştir. Bölümün devamında ise Huzeyme b. Sâbit'in ilk Müslüman olan kişinin Hz. Ali'nin olduğunu ileri sürdüğü şiir yer almıştır:

Naẓm:

إذا تذكرت شجواً من أخي ثقة

فازكر أخاك أبا بكر بما فعلاً

خير البرية اتقاها و اعدلها

بغد النبي و أوفاهها بما حملا

التالي الثاني المحمود مشهده

و أول الناس منهم صدق الرسولا

“Güvenilir bir dostun üzüntüsünü hatırlarsan, kardeşin Ebû Bekir'in yaptıkları ile hatırla. Taşındığı şeylerle Peygamber'den sonra yaratılanların en hayırlısı, en takvalısı, en âdili, en vefalısını. Makamı övülen ve mağaradakilerin ikincisi ve sözünde duran tüm insanlardan önce peygamberi tasdik edeni.” (Hassan b. Sâbit Divânı, s. 237.)

Şi‘r:

اليس اول من صلى لقبلكم

و اعلم اناس بالقران والسنة

“O, senin kiblene ilk namaz kılan ve insanların Kur'an ve Sünnet hakkında en bilgilisi değil miydi?” (Huzeyme b. Sâbit)

Şi‘r:

سَبَقْتَكُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ طُرّاً

غَلَامٌ بَلَغَتْ أَوَانَ حَلْمِي

“Daha çocukken İslam’a geldim. Hayalimdekine zamanında ulaştım.” (El-divan, Ali Bin Ebi Talib- Muhammedü’l-nebi Ahiy ve Suhri)

Şi‘r:

قل لابن ملجم و الاقدار غالبية
هدمت و يلك للاسلام اركاننا
قتلت اول من يمشي على قدم
و اول الناس ايماناً واسلاماً

“İbn-i Mülcem’e de ki: Kader elbet bir gün galip gelir. İslam’a hizmet eden ve İslam’ın direği olanı yaktın. İslam’a ilk geleni öldürdün.”

Beyt-i ğısrâ:

داند انكس كه او خرد مند ست
كه ازين فرق تا بدان چند ست

“Akıllı olan bununla onun arasında nasıl bir fark olduğunu bilir.”

Mışra‘:

يك نکته ازين معني گفتيم و همين باشد

“Anlamalı bir nükte söyledik ki olursa da bu kadar olur.” (Hafız-i Şirâzî, Divan)

Rubā‘ î:

مفتيان صحابه ده بودند
عائشه آنكه يازده اندروى

“Sahâbenin müftüleri on iki kişilerdi; Âişe ise onların on birincisi idi.”

Naẓm:

انچه شرط بلاغت با تو ميگويم
تو خواه از سخنم پندگير و خواه ملال

“Sözlerimden nasihat alsan da canın sıkılmış da olsan, sana söylediklerim belagat şartıdır.” (Sadî Şirâzî)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3.1. Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem

Tez çalışmamızın konusu olan Bürûcû'n-Nücûm'da Türk, Arap ve Fars edebiyatından manzum ve mensur olmak üzere pek çok kaynaktan istifade edilmiştir. Bu çeşitlilik eserin zenginliğini artırırken dil ve anlatımında farklılıklar meydana getirmiştir. Bu durum metnin transkribe edilmesinde farklılıklar oluşturmıştır. Eserin transkripsiyonu yapılırken Arapça ve Farsça edat, bitişen zamirler ve ön ve son eklerin yazımında İsmail Ünver'in "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" (Ünver, 2008, s. 1-46) adlı makalesinde belirttiği şu hususlar esas alınmıştır: bâ-‘izzet, nā-müyesser, kezzābān, ve’t-tafşîl, ke-zālik, ‘an-ictihādın, ber-düş.

- Metinde geçen Türkçe kelimelerin yazımında eserin yazıldığı dönem ve metin içindeki yazım şekli esas alınmıştır: demek olur, olduğu, getürdüğü.
- Eserde geçen ayetler metinde geçtiği gibi harekeli şekliyle ve Arapça olarak yazılmış ve dipnotta ayetin geçtiği sure adı ve ayet numarası belirtilmiştir.
- Eserde geçen hadisler metinde yer aldığı şekliyle harekeli veya harekesiz ve Arapça olarak yazılmış ve dipnotta hadislerin anlamına yer verilmiştir. Yine eserde geçen Arapça ve Farsça manzum kısımlar aslına bağlı olarak Arapça ve Farsça olarak gösterilmiş müellifi tespit edilenler dipnotta belirtilmiştir.
- Müellif, eserde yer verdiği ayet ve hadisleri genellikle kırmızı mürekkep ile hadislerin kimden rivayet edildiğini ise genellikle siyah mürekkep ile göstermiştir. Eserde yer alan hadislerin anlamını müellif bazen açıklamış bazen ise direkt Arapça olarak yazmıştır. Hadisin içeriğine geçmeden önce "buyurmuşlar", "dimişdür", "buyurdılar", "eyitdi" veya Arapça olarak "li-ķavlihi" gibi ifadeler kullanılmıştır.
- Eserde uzun Arapça-Farsça tamlamalara yer verilmesi ve cümlelerin bağlaç ile birbirine bağlanmalarından ötürü noktalama işaretlerinin kullanımında tereddüt ortaya çıkarmıştır. Cümlelerdeki tamlamaların uzaması ve bağlaçlarla açıklayıcı cümleciklerin oluşması gibi nedenlerden ötürü noktalama işaretlerine yer verilmeden metne sadık kalınmıştır.
- Ayetlerin anlamı verilirken Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığı "Kur'an-ı Kerim Meali"nden yararlanılmıştır. Hadislerin anlamında ise genellikle eserin giriş

bölümünde belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır. Eserde geçen ve kaynağı belirlenemeyen hadislerin ise sadece anlamına yer verilmiştir.

- Metinde yer alan eser isimleri metne sadık kalarak siyah/kırmızı mürekkeple ve italik olarak yazılmıştır. Ayrıca eserde geçen makale, talim, tabaka gibi başlıklar ve manzum parçalara geçişte kullanılan “beyt”, “naẓm”, “şî‘r” gibi ifadeler kalın punto ile gösterilmiştir.
- Metinde oldukça fazla yer alan Allah lafzının geçtiği “resûlullâh, şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem, ḥabībullâh, raḥîmehümullâh” gibi Arapça tazim ve dua ifadelerinin yazımında birlik oluşturabilmek için bitişik yazılmıştır.
- Metnin transkripsiyonunda Türkçe kelimelerde yumuşak g (ğ) sesini veren kef harfi (g) sembolü ile gayın harfi de (ğ) sembolüyle karşılanmıştır.
- Metinde varak numaralarını göstermede köşeli parantez ve kalın punto kullanılmıştır. **[1b]**
- Metinde yıpranma, silinme veya farklı nedenlerle okunamayan kelimeler “...” şeklinde belirtilmiştir. Müellifin seci oluşturmak amacıyla kelimelerin aslını veya çoğulunu farklı biçimlerde kullandığı görülmektedir. Sözlükte anlamı bulunamayan ve okunmakla birlikte okunuşundan şüphe duyulan kelimelerin yanına ise soru işaret (?) konulmuştur. Dipnotta da bu kelimeler orijinal şekliyle gösterilmiştir.
- Metinde aşağıdaki çevriyazı sistemi uygulanmıştır:

ا, آ	a, ā	ش	ş
ا, ا	a, e	ص	ş
ء	’	ض	z, d
ب	b	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
ث	s	غ	ğ
ج	c	ف	f
چ	ç	ق	k

ح	h	ك	k,g,ğ,ñ
خ	ḥ	ل	l
د	d	م	m
ذ	z	ن	n
ر	r	و	v,o,ö,u,ü,û
ز	z	ه	h,a,e
ث	j	ي	y,i,î,â
س	s	خو	ḥ

3.2. BÜRÛCÛ'N-NÛCÛM [1b-28a]

[1b] KÎTÂBÛ BÜRÛCÛ'N-NÛCÛM

BİSMİLLÂHÎ'R-RAḤMÂNÎ'R-RAḤÎM

Elḥamdü lillâhi'llezi ḥaleḳa'l-arḍa ve's-semâi'¹⁰ fe-zeyyene'l-arḍa bi'l-enbiyâ' ve'l-evliyâ' ve's-semâ'î bi'n-nücûmü'l-eḳıyyâ' ve's-şalavâtü ve's-selâm 'alâ resûlihi'l-muḥabbetî ve ḥabîbü'l-muṣṭafâ 'alâ âlihi ve şaḥbihi'l-lezîne hüm nücûmü'l-hüdâ ba'dehû 'abd-ı keşîrû'l-ḥaṭâ Râsiḥ Aḥmed bin Sinân Pâşâ İbni Meḥmed Pâşâ 'afâ 'anhümü'l-mevlâ bundan esbak sene sitte mi'ye ve elf târiḥinde

Naẓm:

[Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün]

1. Şâh-ı semiyy-i nebî vü dâver-i şıddîḳ-i şıdk

¹⁰ En'am Suresinin 1. ayetinden alıntılanan bu kısmın aslı şöyledir: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ: Gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a hamdolsun. (En'am, 6/1)

Hâkim-i Fârûk-i ‘adl ü mâlik-i ‘Osmân hân

2. Hâmî-i dîn-i celî vü vâriş-i ‘ilm-i ‘Alî

Ya‘nî imâmü’l-hüdâ şîr-i figân-ı veğâ

3. Mehdî-i devr-i zamân u bâ’iş-i emn ü emân

Ümmete râhat-resân u Râsih odur bî-merâ

4. Ve yedi cemâlin gören aña du‘a eylesün

Şâh-ı mükerrem vücûd-ı şalli ‘ale’l- Muştafâ

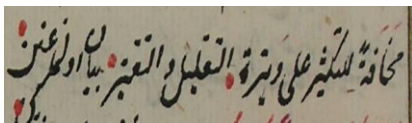
Eyyedehüllâhü’l- celîl başiretü’l-cemîl ve eyyedehü bi’l- ‘ömri’-t-tavîl hazretlerinin cülûs-ı sa‘âdet-me’nûs ve kudûm-i meymenet-maḥsûslarına tehniyeten kütüb-i mu‘teberet-i tefâsîr ü haber ve tevâriḥ ü siyerden istinbât u [2a] istiḥrâc idüp durer-i eytâm-ı nu‘ût-i seyyidü’l-enbiyâ ve güher-i ziyâ-güster-i evsâf-i resûlü’l-gulâm ‘aleyhi’ş-şalavâtü’s-selâm ile muvaşşah ü ârâste ḥuşûşâ yevâķîṭ ü zemârîd-i esrâr-ı işnâ-‘aşer-i bâb-ı mübârekât ile müreşşah ü pür-âyine *Fâlû’s-Sa‘âde* nâm-ı sa‘îdiyle mütesemmî bir kitâb-ı şeref-intimâ‘ tertîb ü taşayyuf ve tām tāmāmıyla bunlar yine tektîb ü te’lîf ve pây-e-i serir-i i‘lâlarına ref‘ ü i‘lâ itmiş idi ve fi’l-ḥaķîķa ol kitâb-ı nâ-yâb-i cevâhir-i müdrâc gūyâ bir tâc-ı düvâz-deh-i kenâgir-i sa‘d-ibtihâcdur ki selâṭîn-i sevâbîķ u sevâlîf ol tâca muḥtâc ü şâġıf ve ḥoşâ ki her bir güher-i küngiri ¹¹كَأَنَّهُا كَوْكَبٌ نُّرِّيٌّ münîr ü muzî ile ki tâc-dârân-ı müstaķbel ü mâzî kim güherinden müstenîr ü müstażî belki bi-meşîyyetillâhi’l-âlâ ve bi-mışdâķi kavliḥi te‘âlâ ¹²يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَن يَشَاءُ nevâşî-i îşâne nâ-müyesser ü revâdur ve çün ol muşannif-i eşref ve mü’ellif-i elṭafuñ erkân-ı erba‘asında rükn-i râbî‘inde ḥulefâ-i râşidîn ya‘nî çehâr-yâr-i güzîn [2b] rıdvânallâhu te‘âlâ ‘aleyhim ecma‘în ḥazerâtının durer-i ġurer-i fezâ’il ü şerâ’ifi beyne’l-icmâl ve’t-taṭşîl-i silk-i taḥrîr ü rişte-i tezbîre tanzîm kılub ‘aşere-i mübeşşere-i kirâm ve sâ’ir aşḥâb ve âlâ-maķâm-ı seyyidü’l-en’âmuñ ‘aleyhümü’r-rıdvânü’l-melikü’l-gulâm zıkr-i

¹¹İnciden bir yıldız gibidir. (Nur Suresi, 35/64.)

¹²Allah dilediğini nuruna iletir. (Nur Suresi, 35/64.)

münîrleri "..."¹³ beyân olunmağın ¹⁴ *من احب شيئا اكثر ذكره* medlûlince eyşân-ı sa‘ âdet dahî evşâf-ı cemîlelerin beyne’l- icmâl ve’t-taḥṣîl beyân silkine sâlik olunub imâm-ı ekrem ü ecille ve imâm-ı eḫḫam ü mübeccele Aḥmed Bin Ḥanbel ḥazretlerinüñ raḥmetullâhi ‘aleyh *Fezâ’il-i Şaḥâbe* nâm kitâb-ı mübârekleri ve İmâm Ebû Ca‘fer-i Ṭaberî’nüñ raḥmetullâhi ‘aleyh *Riyâzü’n-Naḍire fî-Fezâ’ili’l- ‘Aşere* nâm kitâb-ı şeref-fercâmları ve *Kitâb-ı Ḥadâ’iku’s-Sü‘adâ* ve *Ḥâşiye-i Dede Cöngî* tettebbu‘ ve intifa‘ olunub ve ‘ale’l-ḫuşûş eḫḫalü’l-müte’ahḫirîn ve ekmelü’l- müteverri‘în ‘umde-i şerrâḫü’l-ḥadiş ve kıdvetü’l-aşḫâbü’t-teḫsîr ve’t-temdîn mevlânâ ‘Aṭâu’llâḫ Bin Faḫlu’llâḫ El-Hüseynî raḥmetullâhi ‘aleyhenüñ [3a] *Siyer-i Nebî* ‘aleyhi’s-şalavât ve’s-selâmı müşt Emil ü meşâbir âl-i aşḫâbı mutaḫammın kütüb-i aḫâdiş ü siyer ve mevlâid ü tevârîḫden me’ḫûz ü müstenbiḫ olan *Ravzatü’l-Aḫbâb* nâm kitâb-ı şeref-nişâblarınüñ maḫşad-ı şânisi ki ‘ale’l-‘umûm aşḫâb-ı güzîn-i şerâfet-mersûm ḥazretlarınüñ evşâf-ı münîrelerin mübeyyendür. İntihâb ü ıstıḫḫandıkdan soñra mesbûḫa bi’z-zıkr âti ‘aşeriyât-ı mübârekât ki ittifaḫât-ı ġarîbiyât dandır raġbet-i tâmm ve i‘tibâr-ı tamâm ile bu cerîde-i ceyyide-i pür-envâr taḫrîr ü terḫîm ve *Bürücü’n-Nücûm* nâm-ı münîr ile tesmiye vü tevsîm kılub maḫşad-ı aşliye-yi şürû‘ dan muḫaddem dört maḫâle zıkr olunur. **Maḫâle-i Ülä** ta‘rif-i şaḫâbî **Maḫâle-i Şâniye** şübüt-ı şaḫâbiyyet **Maḫâle-i Şâlişe** sebḫat-ı İslâm-i aşḫâb **Maḫâle-i Râbi‘a** aded ü ṭabaḫât-ı aşḫâb ve bâḫî aḫvâl-i sa‘ âdet-iştimal-i aşḫâb ü âl ‘aleyhime’r-rıḫvânü’l-melikü’l-maḫâll **Ta‘ âlîm-i İsnâ ‘Aşere** ḥaşr ü taḫsîm ile tetmîm ve bir **Ḥatime** ile tekmiḫ ve taḫtîm kılınur ki ol ḫâtimedede rûḫâniyyet-eyşân-ı sa‘ âdet-nişân ü nûrâniyyet-i mezkûrân-ı [3b] hidâyet-‘ unvândan istifâze vü istinâre ile kerâmetli ve şevketli pâdişâḫımız Sulṭân Muştâfâ Ḥân İbn-i Muḫammed Ḥân İbn-i İbrâḫîm Ḥân ḫalledâllâḫu te‘âlâ ḫilâfetihi ve eyyede ve ebede bünyânî devletihi ve şeyyedihi ve âṭâl-i bi’l-‘izz-i baḫâhi ve âṭâlî bâ-temennâḫ ḥazretlerinüñ şeh-zâde-i ‘âlî-maḫâm ve nâmî-i nâmları Sulṭân Maḫmûd ‘izzetâllâḫu’l-vedûd behcetü’l- vüçûd ve bi’s-şereḫi ve’s-su‘ üdi ilâ yevmi’l-mev‘ûd cenâb-ı ‘izzet-me’âbınüñ vilâdet-i sa‘ âdet-tev’emlerine olan du‘â- ġüne târiḫleri beyânındadır ve billâhi’t-tevfîḫ.

Maḫâle-i Ülä: Ta‘rif-i Şaḫâbî Beyânındadır

13

¹⁴ Kim bir şeyi çok severse, onu çokça zikreder (anar). (Ali el-Müttakî-el-Hindî, Kenzû’l-Ummâl, 1, 425, Hadis no: 1829)

Ma'lûm-ı ülü'n-nühâ ve mefhûm-ı zü'l-arâ ola ki lafz-ı aşhâb şahâbenüñ cem'idür ve şahâbî şahbdan müştâkdur yâr olmak ma'nâsına pes şahâbî lafzınıñ ma'nâsı bi-hasbî'l-luğatihi şöhet aşhâbî şahş demek olur ammâ ıstılâh-ı muhaddişin hasebince şahâbî ol kimseye dirler ki mü'min olduğu hâlde Peygamber şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem hazretleriyle mülâkât itmiş ola ve dâr-ı pür-ekdâr-ı dünyâdan dañi mü'min [4a] olduğu hâlde rihlet itmiş ola. Egerçi imân getürdüğü vaqt ile imân ile dünyâdan 'âlem-i âhirete rihlet itdüğü vaqt mâ-beyninde riddet-i tahallül itmiş ise de dañi şahabiyyetine mâni' degildür و هذا عند من يقول الردة لا تحبط العمل إلا بالموت على الردت والذي عليه أبو حنيفة و مالك أن مجرد الردة محبط للعمل فاصحابي على قولهما من لقي النبي صلى الله تعالى عليه و سلم مسلما ومات على الاسلام من غير تخلل ردة والاصح أن اللغوي لا يحتاج الى ما عدا الرؤية مما ذكر والعرفي بحسب العرف *kezâ-fî Hâşîye-i Dede Cöngî* bes kavî-i evvel üzere ki muhtâr olan dañi budur: bir kimse ki mü'min olduğu hâlde ol Hazret-i bâ'izzet ile şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem ile mülâkât idüp ba'dehû ne'uzu billâhü'l-añed mürtedd olup ba'dehû ol Hazret'ün zamân-ı hayâtında yâhud zamân-ı hayâtından soñra yine İslâm'a rücû' idüp ve İslâm [4b] hâlinde fevt olmuş olsa ol kişiyi yine aşhâb 'add idüp ma'dûd olmuş olur. Abdu'llah bin Sa'd bin Ebî Serh Kesbî rağiyallâhu 'anhü'l-'iyâzen billâh İslâm'dan soñra mürtedd olup ba'dehû yine ol serv-i zinde-ñırâm-ı kerrâr-ı risâletün şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem zamân-ı şeref-efrân-ı hayâtında İslâm'a rücû' itmişler idi ve dañi Eş'aş kendi gibi ki cenâb-ı Ebûbekr'ün rağiyallahu 'anh zamân-ı hilâfetinde mürtedd olmuş idi anı lañz ü esîr idüp huñûr-ı cenâb-ı hilâfet-me'âba ihzâr itdiler. Ol meclisde yine Müselmân olup ol halîfe-i pür-uşûl anuñ İslâm'ını mañbûl tutup kendi hemşiresini aña tezvîc ü inkâh eyledi. Pes şol kişileri cenâb-ı hazret-i risâlet-penâh şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem ile mülâkât itmemiş ola ve yâhût Müselmân olmañsızın mülâkât idüp ol şulñân-ı firâzende-i 'âlem ve biş-nihâd-ı hej-deh hezâr-ı 'âlem bihterîn-kâr u pâkîze-şiyem şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem dâr-ı dünyâdan sarây-ı dil-ârâ-yı beñâyâ irtihâlinden [5a] soñra İslâm'a gelmiş ola Resûl-i Kayşer gibi ve yâhût İslâm'ı hâlinde ol hazret-i şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve selleme mülâkât itdükten soñra ne'uzü billâh mürtedd olup irtidâdı hâlinde ve dünyâdan göçmiş ola ibn-i Hañal ve Mıkyas ibn-i Şubâbe ve Rebi' bin Cemi' gibi ¹⁶ خذلهم الله ol

¹⁵ Allah Rasûlü'nü (s.a.v.) müslûman olarak bir defa gören kişi sahabidir. Fakat O'nu (s.a.v.) mümin olarak görenin iman üzere ölmesi şarttır. Sahabi olma şerefine nail olan, ardından irtidat eden sonra tekrar müslûman olan fakat yeni halinde Allah Rasûlü'nü (s.a.v.) göremeden ölenler tarîfin dışında kalırlar. Bu yüzden irtidata irtikâp edenler Ebu Hanîfe ve Mâlik'e göre sahabi kabul edilmezler. İrtidat amelîyesi kişinin bütün amellerini iptal ettiğı gibi sahabi olma payesini de alır götürür. (Hâşîye-i Dede Cöngî, s. 54)

¹⁶ Allah onları affetsin.

maḳûleler ‘idād-ı cümle-i şaḥabiden ḥāşā ma‘dūd olamazlar ve lâkin ‘ulemā-yı diyānet-ittişāf tereddüt ü ihtilāf idüp ba‘zılar mülākāt ile murād-ı nübüvvet zuḥūrı zamānında olan mülākātdur buyurdılar ba‘zılar daḥi ta‘ammüm idüp nübüvvet zuḥūrı zamānından muḳaddem olan mülākāta daḥi i‘tibār itdiler pes ḳavl-i şāni üzere Zeyd bin ‘Amr ve bin Nüfeyl ve Baḥīrā-i Rāhib ve bunların emşāli kimesneler ki nübüvvet zuḥūrından muḳaddem ol ḥazret-i bā‘izzete ṣallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem mülākāt itdiler ve āḥirü’z-zamān peygamberi olacağına cezm ü taṣdīḳ itdiler ve henüz zamān-ı nübüvvet ve āvān-ı risālete irişmedin maḥbes-i mīnā-yı dünyādan merḳad-i zibā-yı ‘uḳbāya naḳl ittiler ol maḳûleler [5b] daḥi cümle-i şaḥabī ta‘rifinde dāḥil olmuş olurlar. Ta‘rif-i şaḥabī ḥuşuşında teşānīf ve te’līf iden ve e’imme-i ecilleden ba‘zılar ol maḳûleler şaḥabiden ‘add idüp taṣnīf ittikleri kitāplarında isimlerin vāḥiden ba‘d vāḥidin zıkr ü irād itmişler ba‘zılar daḥi sükût idüp ol maḳûleleri ‘idād-ı şaḥabiden ‘add ile zıkr itmediler ammā zāhir budur ḳavl-i eḳall terciḥ olunup mülākāt ile murād-ı nübüvvet zuḥūrı zamānında olan mülākāt ola zīrā ma‘rifet-i şaḥabī ḥuşuşında vaḳi‘ olan cemāḥir-i muṣannefātda ḥazret-i peygamber ṣallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem evlād-ı kirāmında cenāb-ı İbrāhīm ve ‘Abdu’llāh’uñ zikrine ta‘arruz olunup cenāb-ı Kāsım’uñ fikrinden i‘rāz itmişler anuñçün İbrāhīm ve ‘Abdu’llāh nübüvvet zuḥūrı zamānında tevellüd idüp Kāsım zamān-ı cāhiliyyetde doğmuş idi bu vech ile İbrāhīm ve ‘Abdu’llāh cümle-i şaḥabiden olup Kāsım’uñ ‘adem-i şaḥabiyyetin iş‘ār itdiler ve yine ‘ulemā-yı dīn ihtilāf idüp ba‘zılar mülākāt ile murād ‘āḳil u bâliḡ olduğu [6a] hâlde olan mülākātdur didiler nitekim *Hāşīye-i Dede Cöngi*’de ta‘rif-i şaḥabī ḥuşuşında irād olmuşdur في الأصل مصدر أطلق علي أصحابه عليه الصحابة صلوة واسلام لكنها أخص من الاصحاب لكونها بغلبة الاستعمال في أصحاب الرسول الله عليه الصلوة والسلام كالعلم لهم ولهذا نسب الصحابي اليها بخلاف الاصحاب ثم المختار عند جمهور أهل الحديث ان الصحابي كل مسلم رأى رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم وقد أدراك الحلم وأسلم و عقل أمر الدين ولو ساعة و من ثبت له مجرد ال وية للنبي صلى الله عليه وسلم كمن كان مع أبيه فأراه النبي صلى الله عليه وسلم من بعد من الصحابة عند ائمة الحديث¹⁷ ve ‘ulemā-yı dīnden ‘aleyyime’r-raḥmeti rabbi’l-mübīn ba‘zılar daḥi ta‘mīm idüp gerek ‘āḳil ü bâliḡ ve gerekse tıfl-ı şaḡir olsun ol server-i bī‘āli-cāḥ ṣallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem cenābına ḳavuşup mülākāt olduğdan sonra şaḥabī ‘idādında ve dāḥildür didiler ve e’imme-i ecille-i ḥadīşdān bir cema‘āt [6b] ḳavl-i şāniyi terciḥ idüp buyurdılar ki muḥaḳḳıkān-ı daḳāyık-beyān ol

¹⁷ Başlangıçta sahabenin sahabe dediği bir kaynaktır, ancak sahabeden daha özeldir. Çünkü bilgi onlar için olduğu için ağırlıklı olarak Resûlullah'ın sahabelerinde kullanılır ve bu nedenle sahabe, sahabeden farklı olarak ona atfedilir ve daha sonra Hadis âlimlerinin çoğunluğu tarafından sahabenin, Resûlullah'ı gören ve rüyasını gerçekleştiren ve güvenip din meselesini bir saat bile aklileştiren her Müslüman olduğu kabul edilmiştir. (Hāşīye-i Dede Cöngi s.54.)

sultân-ı her dü cihân-ı risâlet-‘unvân ‘aleyhi şalâvatüllâhü’l-mennân hazretlerinin ‘izzet ü sa‘âdet ile taḥannük buyurdıkları ya‘nî veled toḡdıḡta bir tatlu ğıda ile ağızın açdıkları eṭfâl-i ferruḡ-fâl-i ḡuceste-ḡâlî zıkr itdükleri ḡalâlde cümle-i şaḡabiden degildür diyü taṣrîḡ itmişlerdür ol cümleden Ḥâfız bîn Ebû Sa‘îd ‘Alâ’î te’lîf itdüğü *Merâsîl* nâm kitâbında Hazret-i sultân-ı her dü cihânun şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem ḡaneke ya‘nî çeynem yidürdikleri eṭfâl-i cümlesinden ‘Abdu’llâh Bin Ḥâriş Bin Nevfel ḡaḡḡında buyurmışdır *حنكه النبي صلى الله تعالى عليه وسلم و دعى له ولاصحبته ولا روايته له* cümle mezkûreden ‘Abdu’llâh bin Ṭalha Enşârî şânında buyurmışdır ¹⁸ *حنكه النبي صلى الله تعالى عليه وسلم ولا تعرف له رؤيه بل هو تابعي و حديث مرسل قطعاً* ¹⁹ bes bu taḡdîrce ol maḡûle-i eṭfâl cümle-i şaḡabiden olmayup tâbi‘în zümresinden olmuş olur fenn-i ḡadis müte‘aḡḡirlerinden bir cema‘ât ḡavl-i şâniyi [7a] terciḡ idüp buyurdılar ki ḡâl-i ṭufûliyyet ü ‘adem-i temeyyüzde ḡazret-i risâlet-penâḡ şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem ḡavuşup mülâḡât iden eṭfâlün ḡadisleri mürsel olduğı rivâyet ḡaysiyetindendir lâkin ol ḡazret-i bâ‘ izzet şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ḡörmek ve mülâḡî olmak şerâfeti ve müşerref olmak vesâṡeti ile anlar daḡi cümle-i aşḡabdan ma‘dûd olurlar. Ḥâlâ şaḡâbe ma‘rifetinde teşânîf ü te’lîf iden ekşer-i e‘immenün ‘amelleri bu ma‘nâya delâlet ider. Zîrâ Muḡammed bin Ebîbekrû’s-şiddîḡ raḡiyallâhu ‘anh ve anun emşâli kimseleri şaḡabî-i kirâm ‘idâdında zıkr ü irâd itdiler ḡâlbuki Muḡammed bin Ebîbekr cenâb-ı risâlet-me‘âb şallallâhu te‘âlânun vefât-ı şerefinden üç ay muḡaddem tevellûd itmişler idi ve ke-zâlik ‘ulemâ tereddüd ü iḡtilâf itdiler ki ism-i şaḡabî benî Âdem’e maḡşûşdur yoḡsa ṡavâ’if-i melâ’ike vü cinne daḡi şâmil olur mı, ḡavl-i râciḡ oldur ki ṡavâ’if-i cinne daḡi şâmindür. Zîrâ Hazret-i resûlullah şallî te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem [7b] ṡavâ’if-i cinne ve daḡi meb‘ûşdur li-ḡavliḡ ²⁰ *قُلْ أُوْحِي إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ* Allâḡ’a bes ṡavâ’if-i cinneden

¹⁸ Hz. Âişe yeni doğan bebeklerin Resûl-i Ekrem’e getirildiğini, onun hayır ve bereket duasında bulunduğunu, adlarını koyduğunu ve ağzında iyice yumuşattığı kuru hurmayı damaklarına sürdüğünü anlatmaktadır. (Ebû Dâvûd, Edeb, H. No:116)

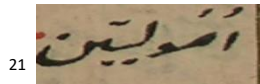
¹⁹ Hz. Hasan ile Hüseyin, Abdullah b. Ebû Talha, İbrâḡim b. Ebû Mûsâ el-Eş‘arî, Münzir b. Ebû Üseyd es-Sâidî, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm, Sinân b. Seleme el-Hüzelî, Abdullah b. Hâris b. Amr el-Kureşî, Abdullah b. Hâris b. Nevfel, Abdurrahman b. Zeyd b. Hattâb el-Adevî, Muhammed b. Nûbayt, Yahyâ b. Hallâd ez-Zürakî ve Nu‘mân b. Beşîr, Resûlullah’ın tahnîk yaptığı kişiler arasındadır. Bunlardan Abdullah b. Ebû Talha gibi, henüz ana rahminde iken annesinin faziletli bir davranışı sebebiyle Hz. Peygamber’in duasına mazhar olanlar da vardır. Ebû Talha el-Ensârî’nin eşi Ümmü Süleym bint Milhan, daha önce bir çocuğunun vefatını sabır ve tevekkülle karşıladığı için Resûl-i Ekrem’den hayırlı evlâtlar dünyaya getirme yolunda dua almış ve bir erkek çocuk doğurmuştu. Yeni doğan bebeği Hz. Peygamber’e göndermiş, bebeğin ağzına ilk lokmayı onun koymasını ve adını onun vermesini istemişti. Resûlullah bir acve hurmasını çiğneyip yumuşattıktan sonra bebeğin ağzına sürmüş, bebek hurmanın tadını alıp yutkunmaya başlayınca, “Bakın şu ensarın hurma sevgisine!” diyerek bebeğin yüzünü okşamış ve adını Abdullah koymuştur. (Müslim, Fezailü’s-Sahâbe, H. No: 107).

²⁰ De ki: "Bana, cinlerden bir topluluğun dinledikten sonra gidip; biz gerçekten hayranlık uyandıran bir kur'an dinledik, dedikleri, vahyolundu." (Cin Suresi, 72/1.)

herkes ki Hazret-i resûl-i ekrem şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellemün şohbet-i pür-sa‘âdetine irişüp ve ol sultân-ı risâlet-‘unvâna ityân-ı imân itmiş ola ‘idâd-ı cümle-i aşhâbdan olmuş olur. Tavâ’if-i pür-şerâ’if-i melâ’ikeyi ‘idâd-ı şahâbîden ‘add itmek ol sultân-ı eḳalîm-i hej-deh hezâr ‘âlemün şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem melâ’ike üzere meb‘ûş olup olmadığı ma‘lûm olmağa mevḳûfdur anlara daḥi meb‘ûş oldılar ise olurlar ve illâ olmazlar lâkin ḥâlâ bu mes‘ele e‘imme-i ecille uşûliyyîn²¹ ‘aleyhime’r-raḥim rabbü’l-‘âlemîn ihtilâf itmişlerdür. Ba‘zılar meb‘ûşdur buyurdılar وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا²² kerîmenün delâlet-i muḡteşâsınca ki 24²³ [8a] تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا²⁴ ve li-ḳavliḥi ‘aleyhi’ş-şalavât ve’s-selâm 23²⁵ وَبَعَثَ إِلَى الْحَقِّ كَافَّةً ve bu âyet-i نزاع أن العبد هنا محمد صلى الله تعالى عليه وسلم والعالم هو ما سوى الله تعالى فيتناول ḳâle el-İmâmü’s-Sübḳî المكلفين من الجن والانس والملائكة²⁵ kezâ-fî *el-Mevâhib* ve zâde’l-İmâmü’l-Bârizî ve ile’l-ḥayvânât ve’l-cemâdât ve’l-hacer ve’s-şecer kezâ-fî *Ünmûzecü’l-Lebîb fî Ḥaşâ’işü’l-Habîb* li’l-İmâmü’s-Suyûtî ve ammâ kitâb-ı *Ravzatü’l-Aḥbâb*’da taşriḥ olunan vech üzere ḳavl-i râciḥ oldur ki ol server-i ‘âlî-‘âlem şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem tavâ’if-i pür-şerâ’if-i melâ’ike üzere egerçi ekrem ü efḍaldür ve lâkin meb‘ûş u mürsel degildür vallâh u a‘lem.

Maḳâle-yi Şâniyye: Şübüt-ı- Şahâbiyye Beyânındadır

Ya‘nî şahsuñ şahâbiligini müşbet olan eşyâdur ma‘lûm ola ki şahsuñ şahâbî olduğu ya tevâtür iledür ḥazerât-i ḥulefâ-yı râşidîn ya‘nî Ebûbekr ve ‘Ömer ve Oşmân ve ‘Alî ve sâ’ir baḳiye-yi ‘aşere-i mübeşşere rıdvânullâhi te‘âlâ ‘aleyhim ecma‘î gibi [8b] yâḥûd derece-yi tevâtürden ḳaşır istifâza vü şöhret ile ṣâbit ü zâhir olur cenâb-ı ‘Ukkâşe Bin Miḥşan idi ve Dımâm Bin Şa‘lebe ve anlaruñ emşâli gibi raḍiyallâhu anhüm ecma‘în ve yâḥûd ba‘z-ı şahâbenün bir şahş için şahâbîdür diyü iḥbâr itmeleriyle ṣâbit olur bi-şartı ‘ân-ki ol şahş daḥi kendinün şahâbî olduğunu iddi‘â itmiş olup ve anuñ da‘vâsı mümkinât maḳûlesinden ola ve yâḥûd şikât-ı tâbi‘în ol kimseyi şahâbî cümlesinden ‘add itmiş olurlar. Bes Rebi‘ Bin Maḥmud Mârdînî ki hicretten beş yüz toksân tokuz

21

²² Ve biz seni, ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik. (Enbiyâ, 21/107)

²³ Ben bütün mahlûkata gönderildim. (Me‘âricü’n-Nübüvve)

²⁴ Âlemlere uyarıcı olması için, kuluna Furkan’ı indiren ne mübarektir! (Furkan Suresi, 25/1)

²⁵ De ki: Buradaki kul salât ve selâm Allah’ın Peygamberi Hz. Muhammed’in üzerine olsun ve dünyanın yüce Allah’tan başka bir şey olmadığı konusunda hiçbir ihtilaf yoktur. Bu yüzden cinlerden, insanlardan ve meleklerden sorumlu olan herkes ilgilenir. (Mevâhibü’l-Ledünniye)

yıl sonra ve Baba Reten-i Mā-Hindī ke-zālik hicretten beş yüz yigirmi yıl sonra zühür idüp Hazret-i resūl-i pür-uşulūn şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem mübārek cemālini gördük ve ol Hazret-i bā-‘izzet ile şöhet ü mücāleset itdük diyü da‘vā itmişler idi felā-cerem da‘vāları kâ‘il-i imkân olmamağ ile cümle şahābiden olamazlar egerçi ba‘z-ı ‘ulemā vü zürefā ol hazret-i bā-‘izzetūn [9a] şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem şeref-i kurbına vü kurb-ı isnād ile taḥṣīl-i sened-i ‘ālī kılmağa kemāl-i şevk ü şeğabları olduğına binā’en mezkūr Baba Reten-i Hindī’nün ve Rebi‘ Bin Maḥmūd Mardīnī’nün ulüvv-i mevhūmlarına mu‘temed ü firīfte olup bi-vāsitin ve yāḥūd bilā-vāsitin anlardan rivāyet-i ḥadīṣ itmişler lākin anların da‘vāları taḥt-ı imkānda vāsıl olmuştur zīrā Hazret-i Resūllullāh’uñ şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem vefātı senesinde ḥadīṣ-i şerīfnde ²⁶ مَارِئْتُ لَيْلَتَكُمْ هَذِهِ فَانْه لَا يَبْقَى بَعْدَ مَائَةِ سَنَةٍ مِمَّنْ هُوَ عَلِيٌّ وَجِهَ الْأَرْضِ نَفْسٌ تَتَمَنَّى diyü buyurdıkları mezkūrların da‘vālarında kāzib olduklarına delālet ider ve mezbūrların ‘ālāmāt-ı dūrūğ-ı fitne-fürūğlarından birisi daḥi budur ki kibār-ı e‘imme-i ḥadīṣden bir cemā‘at İmām Aḥmed Bin Ḥanbel ve İmām Ebū ‘Abdu’llāh Muḥammed-i İsmā‘īl Buḥārī ve İmām Ebū Muḥammed Bin ‘Abdu’llāh Bin ‘Abdu’rrahman Semerkandī-i Darīmī ve İmām ‘Abdu’llāh Bin Ḥamīd ve bunların emsālī nice a‘izze-i kirām isnād-ı [9b] esnād-ı ‘ālī talebi ile rihlet idüp meşāḳḳ-ı tāḳ-efrūz-ı seferī ihtiyār ve seyr-i bilād u aḳṭār itdiler. Bābā Reten-i Hindī ve Rebi‘ Bin Maḥmūd ve anların emsālī kimseler, şahābī olalardı elbette a‘izze-i mezkūrān taḥṣīl-i ‘ulüvv-i şān için İṣāndan birisini bulup be-her-hāl kendülerin ol ricāl-i şāḥib-iclāle İṣāl ile te‘ārūf ü telāḳī iderler idi. Felā aḳall şikāt-i e‘imme-i ḥadīṣden birisi anlardan rivāyet-i ḥadīṣ iderdi. Hālbūki şikāt-i e‘imme-i ḥadīṣden Bābā Reten-i Hindī ve Rebi‘ nām rāwī ne-šenīd ü nā-mesmū’dur ḥatta cenāb-ı şeyḥ Şemse’ddin Ebū ‘Abdu’llāh Bin Muḥammed Bin Aḥmed Bin ‘Osmān Ez-Zehebī ki esmā’u’r-ricāl ‘ulemāsının i‘lāmundandır *Mizānū’l-İtidāl* nām kitābında mezbūr Rebi‘ ḥaḳḳında buyurmuşdur bi’r-recūl-i Müfterī ve Bābā Reten-i Hindī şānında ke-zālik buyurmuşdur الصَّهْبَةُ، لَا يَكْذِبُونَ، وَهَذَا جَرِيءُ رِثْنِ الْهِنْدِيِّ، وَمَا أَدْرَاكُ مَا رِثْنُ، شَيْخٌ دَجَالٌ بَلَا رَيْبَ، ظَهَرَ بَعْدَ [10a] السِّمْنَانَةُ فَادْعَى عَلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَعَ كَوْنِهِ كَذَابًا فَقَدْ كَذَّبُوا عَلَيْهِ جَمْلَةً كَثِيرًا ²⁷ diyü muḥtemeldür ki bu iki şahsuñ ya‘nī Bābā Reten-i Hindī’nün ve Rebi‘ Bin Maḥmūd’un ḥāricde vücutları olmaya ve İṣān-ı ezmineden bir ān ve zamānda dünyāya gelmiş olmayalar, ancak kezzābān ve

²⁶ Bu gecenizi görüyorsunuz ya, işte bu gecenizden itibaren yüz sene başında (bu gün) yeryüzünde olanlardan hiç kimse kalmayacaktır. (Buhārī, İlim, 42, H. No: 116)

²⁷ Reten-i Hindī hicri VI. asırdan sonra ortaya çıkarak utanmadan sahabilik iddiasında bulunan, düpedüz büyük bir yalancı olan, sahabe yalan söylemezken Allah ve Resulu’ne iftira etme cür’etine kalkışan ve hadisler uyduran bir deccaldır.

mübteda‘âtdan bir cemâ‘ât sarây-ı dil-ārâ-yı dîn-i ħadîm-i Muĥammedî’dür ‘aleyhi’ş-şalavat ve’s-selâm bir rahne vü gezend peydâ itmek için ve kendi mezâhib-i bâtılların tervîh ü lağviyyet itmek için ba‘z-ı ekâzîb-i ‘acîbe vü esâtîr-i ġarîbeyi ĥâşâ ĥadîş-i seyyid’ül-enbiyâdur diyü mezkûrândan rivâyet itmiş olalar, lâkin Ĥaĥĥ sübhâne ve te‘âlâ kendi ĥabîb-i kerîm ü resûl-i ‘azîm-i vâcibü’t-tekrîminüñ şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem şerî‘at-i muṭahhara-i ġarra ṭarîĥat-ı münevvere-i zîbâsını ol maḳûle muġayyirân-ı yed-ber-tüvânüñ mekr ü fitnelerinden maşûn u maḥfûz itmişdür ve ‘udûl-i e‘imme-i şîĳât vü fuḥûl-i ecille şebâtndan bir cemâ‘ât vâsıtasıyla [10b] vâsıta ki şöyle ki naĥĥâdân-ı aḥâdîş ü aḫyâr ve şarrâfân-ı teġavvür-i esrâr ve şayrafiyân-ı cevâhir-i âşâr her ezmân ve bir a‘şârda şer‘-i nebî-i muḥtârdan ‘aleyhi şalavâtü’l-ġaffâr keşf-i ‘uvvâr-ı maḥv-ı ‘âr itmişdür ²⁸يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورُهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ilâhe

Beyt:

چراغی را که ایزد بر فروزد

²⁹هر آن کس بف کند ریشش که سوزد

Ve hicret-i nebeviyyeden ‘aleyhi efdâlü’ş-şalavâtü’t-taḫiyya yedi yüz târiḫi ĥudûdında peydâ olup şaĥâbiyyet da‘vası iden Mu‘ammer nâm şaĥş-ı eṣerr ü bî-âdâb daḫi cümle-i kezzâblardandır ki iḥtiyâr-ı dürûġ-ı fitne-fürûġ ü ĥud‘a-şî‘âr ile seyyidü’l-ebrâr ‘aleyhi şalavâtüllahü’l-ġaffâr ĥazretleri benüm ile muşâfaḫa itdi veyâ Mu‘ammer ‘Amr’uñ Allâh diyüp ṭûl-i ‘ömr ü mezîd-i ĥayât ile baña du‘â itdi, ĥamd-ı ḳaşd-ı iştihâr ve ümmîd-i i‘tibâr itmişdür.

Maḳâle-i Şâlişe: Sebĳat-i İslâm Aşĥâb u İllâ Maḳâm beyânındadır

Ya‘nî aşĥâb-ı kirâmdan evvel imâna gelüp şeref-i İslâm ile müşerref olanlar [11a] kimlerdür erbâb-ı siyer ü tevâriḫ raḫîmehumullah mâ-beynlerinde aşĥâb-ı kirâmuñ evvel imâna geleni kim olduğında ĥilâf vardır. Ba‘zılarının müdde‘âsı oldur ki sâbıĳ-ı ḳâdime-i sâĥa-i tevḫîĳ cenâb-ı Ebûbekr’üş-şiddîĳ ola raḫîyallâhu ‘anh ĥâlâ bu ḳavl

²⁸ Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Ancak, gerçeği yalanlayan nankörler hoşlanmasalar da Allah kesinlikle nurunu tamamlamaktan başka bir şey istemez. (Tevbe Suresi, 9/32.)

²⁹ Cenâb-ı Hakk'ın yaktığı çırayı üfürmeye, söndürmeye çalışanın ancak sakalları tutuşur. (Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr)

‘Amr bin ‘Utbe ve Ebū Sa‘īd Ḥudrī ve Ḥassān bin Şābit’den raḍiyallāhu ‘anhüm menkūldür ve cenāb-ı İbn ‘Abbās raḍiyallāhu ‘anhdan daḥi bu rivāyet-i şübūte mevşūldür ‘Amr bin ‘Utbe’den ki buyurmışdur çünkü devlet-i sa‘ādet-fercām-ı İslām’a fā’iz oldum, ol resūl-i vācibū’l-iclālden ‘aleyhi şalavātüllahū’l-müte‘āl su’āl itdim من هذا الامر³⁰ ol ḥazret-i bā-‘izzet şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem sa‘ādet ile sa‘d didiler هُوَ عبد³¹ ‘Utbe eyitdi evvel rüz-ı firüz ol şems-i cihān-efrüz u rüz-efrüz-ı risāletūn şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḥuzūr-ı pür-nūrlarında Ebūbekr ve Bilāl var idi bes delālet itdi ki gürūh-ı aḥrārdan şeri‘at-i İslām ile müşerref olan Ebūbekrū’ş-şiddīk ve ‘Ubeyd’den Bilāl-i Ḥabeşī ola raḍiyallāhu ‘anhā rivāyet-i şikāt-i ‘udūl ile mervīdür ki ḥazret-i mefḥar-ı mevcūdāt ve mehter-i kā’ināt [11b] şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem Ḥassān Bin Şābit’den su’āl buyurdılar ki Ebūbekr ḥaḳḳında eş‘ārdan hiç şi‘r inşād itdügi cenāb-ı Ḥassān nīkī-gūyān bu ebyātı bīş-gāh-ı şāh-ı risālet-penāha ‘arz eyledi.

Nazm:

إذا تذكرت شجواً من أخي ثقة

فأزكر أخاك أبا بكر بما فعلاً

خير البرية اتقاها و اعدلها

بغد النبي و أوفاهها بما حملا

التالي الثاني المحمود مشهده

³² و أول الناس منهم صدق الرسول

Ol Ḥazret-i bā-‘izzet şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem maḥzūz ü mesrūr olup “aḥsente yā Ḥassān” buyurdılar bes cenāb-ı Ḥassān’uñ bu mışrā‘-i aḥīri dāll ü müşīrdür ki evvel

³⁰ Bu konu üzerine senin yanında kim vardı?

³¹ Bu bir köledir.

³² Güvenilir bir dostun üzüntüsünü hatırlarsan, kardeşin Ebû Bekir’in yaptıkları ile hatırla.

Taşıdığı şeylerle Peygamber’den sonra yaratılanların en hayırlısı, en takvalısı, en âdili, en vefalıdır.

Makamı övülen ve mağaradakilerin ikincisi ve sözünde duran tüm insanlardan önce peygamberi tasdik edeni. (Hassan b. Sâbit Divânı, s. 237.)

سَبَقْتُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ طُرّاً

غلام بلغت أو أن حلمي³⁶

ve fuṣāḥā-yı ‘Arab’dan birisi daḥi bu ma‘ nāyı īzāḥ idüp dimişdür

Şi‘r:

قل لابن ملجم و الاقدار غالبية

هدمت و يلك للإسلام اركاننا

قتلت أول من يمشي على قدم

و أول الناس ايماناً واسلاماً³⁷

ve muḥaqqıqān-ı siyer ü tevāriḥ ‘indinde şaḥīḥ ü nümāyān olan budur ki evvel Ḥadice-i Kübrā ba‘dehū ‘Aliyyi Murtaẓā ba‘dehū Zeyd Bin Ḥāriṣ ba‘dehū Ebūbekrū’ş-şiddīk ba‘dehū Bilāl-i Ḥabeşī raḍiyallāhu ‘anhūm ecma‘in şeref-i İslām ile müşerref olmışlardır cenāb-ı İmām ‘Abdü’r-rezzāk ‘aleyhi raḥimū’l-vehhāb *İstī‘āb* nām kitābında rivāyet itmişdür ki Muḥammed bin Ka‘b-ı Qurṭubī’den su‘āl itdiler ki sarāy-ı dil-ārā-yı İslām’a duḥūlde cenāb-ı İmām ‘Alī mi esbaḳdur yoḥsa cenāb-ı Ebūbekr mi? [13a] Cevāb virüp buyurdılar ki sübhānāllah cenāb-ı İmām ‘Alī İslām ile evvel müşerref oldu āmmā Ebū Ṭalīb cānını ri‘āyet idüp imānını izḥār ve ikrārını aşikār itmedi Ebūbekr andan soñra şeref-i İslām’a fā’iz oldu ve İslām’ını izḥār eyledi bu cihetden ḥalk iştibāha düşdiler ve e’imme-i ecille-i dīnden ba‘zılar buyurdılar ki ihtiyāt ü evre‘a qarīb olan oldur ki böylece diyeler ya‘nī tā’ife-i nisādan evvel imān getüren Ḥadicetü’l-Kübrā ve şıbyāndan ‘Aliyyi Murtaẓā ve aḥrār-ı ricālden Ebūbekrū’ş-şiddīk ve zümre-i mevāliden Zeyd Bin Ḥāriṣ ve gürūh-ı ‘ubāddan Bilāl-i Ḥabeşī idi raḍiyallāhu te‘āla ‘anhūm ecma‘in.

Maḳāle-i rābi‘a: Ṭabakāt-ı aşḥāb ‘aleyhime’r-rıdvānū’l melikū’l vehhāb beyānındadır

³⁶ Daha çocukken İslām’a geldim. Hayalimdekine zamanında ulaştım. (El-divan, Ali Bin Ebi Talib Muhammedü’l-nebi Ahiy ve Suhri)

³⁷ İbn-i Mülcem’e de ki: Kader elbet bir gün galip gelir. İslām’a hizmet eden ve İslām’ın direği olanı yaktın. İslām’a ilk geleni öldürdün.

Hâkim Ebû Sa‘îd Nîşâbüri rahimüllâhu ‘aleyhe şahâbe-yi kirâmı keyfiyyet-i İslâm ve hicret-i kâmile ve huzûr-ı ğazavât-ı fâzıla i‘tibâr ile sühûlet-i zabt u idrâk için bürûc-ı asumân ‘adedince on iki tabakaya taķsım itmişdür ve ancak ol tabaka [13b] isnâ ‘aşerün her tabakası bürûc-ı asumândan bir burc minvâli üzere de اصحابی كالنجوم بايهم³⁸ kevâkib-i şevâbitini müstemildür. Eger ol bürûcda nücûm-ı pür-nûr u ziyâ var ise bu tabakât-ı dil-ârâda daĥi rûşen-dilân-ı bâ-şâfâ vardır. Anlara iktidâ vüşûl-ı maķâşid ü menâzil-i dünyâyı münîr olursa bunlara iktidâ‘ hüşûl-i me’ârib-i dünyâ ve ‘uķbâ ve ķurb-ı Hâzret-i Mevlâ’yı celle ve ‘alâ müfid ü müntic olur

Beyt-i ğısrâ:

داند انكس كه او خرد مند ست

كه از ين فرق تا بدان چنډ ست³⁹

Tabaka-yı Ülä

Şol kimselerdür ki Mekke-i mübârekede ibtidâ‘-i bey‘atde ķünkü ol sultân-ı eyvân-ı ‘izzet-i risâlet taķt-ı baķt-ı nübüvvet ü risâletde câlis ü mütemekkin olup zümre-i imâma hidâyet ve ĥaşş ü ‘âma ĥimâyet için mâ‘ide-i da‘vete dârü’l-İslâm’ı baķt itdi, hûn-salar-ı ‘inâyet-i Rabbanî ve fa‘ide-i tevfiķ-i Sübhânî cümleden muķaddem sofrâ-i İslâm-ı sa‘adet-esbâba evvel [14a] ol kimseleri iķ‘âd ü iclâs idüp ĥân-ı ĩmân ve mâ‘ide-i İslâmî’den ĥazż-ı kâfî ve behre-i vâfî ile evvel anları maķzûz ü behre-mend eyledi ve anlaruñ sâbıkıyyet ü efďaliyetleri i‘lâmın meydân-ı ‘irfân ve sâĥa-ı ittikâna naşb idüp lâ-cerem lisân-ı ĥâlü’l-elġâ tenezzül mine’s-semâ muķtezâ-yı dil-ârâsı ile eyşân-ı kirâmı müstebân-ı laķab-ı yâ mübînî telķibi ile mümtâz u ser-efrâz eyledi Hâzret-i ‘Âişe-i şiddîķa ve Ebûbekrû’ş-şiddîķ ve ‘Aliyyi Murtażâ ve baķiye-i ‘aşere-i mübeşşere ve Zeyd Bin Hâriş ve cenâb-ı Bilâl-i Habeşî ki raďiyallâhu te‘âla ‘anhüm ecma‘ in.

Tabaka-i Şâniyye

³⁸ Ashâb’ım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarırsanız hidayeti bulmuş olursunuz.

³⁹ Akıllı olan bununla onun arasında nasıl bir fark olduğunu bilir.

Aşhâb-ı Darü'n-nedve'dür ki çünki Hakk subhānehū ve te'ālā dīn-i İslām'ı zirve-i erbabü'l-bāb olan 'Ömer Bin el-Hattāb cenablarıyla raḍiyallāhu 'anha 'aziz ü men' eyledi ol mäh-ı tābān-ı asmān-ı risālet şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ufķ-ı hāne-i erķamdan şeref-i sa'ādet ile būdūr ü tūlū' idüp [14b] Dārü'n-nedve'ye hırāmān olduķda evvel menzilde şeref-i İslām-ı sa'ādet-encām ile müşerref olmuşlar idi.

Ṭabaķa-i Sālīse

Şol cemā'atdūr ki küffār-ı düzaķ-ķarāruñ ĩzā vü azrārı vaķtinde seyyidü'l-ebrār 'aleyhi şalavātüllāhü'l-Ġaffār cenābınuñ ruķşat u icāzetleri ile Habeş cāniblerine hicret ihtiyār idüp iķdām-ı mücāhede ile vaṭan-ı ma'rūf ve mesken-i me'lūflarından müfāraķat ü mübā'adet bādiyelerin ķaṭ' eylediler Ebū Seleme bin 'Abdu'llāh Esed Maḥzūmī ve cenāb-ı Ca'fer-i Ṭayyār ve ba'z-ı şaḥābe-i aḥyār gibi raḍiyallāhu te'ālā 'anhüm ecma'in.

Ṭabaķa-i Rābi'a

Gürūh-ı sa'ādet-şükūh-ı enşārdan şol ṭā'ifedūr ki nübüvvetden on ikinci yılında ol Hāzret-i bā'izzet şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ile mülāķāt 'azmine cāzim ve Medīne-i Sekene'den Mekke-i Mükerreme'ye ķādim olup sevād-ı leyde beyaź-rūz-ı dil-cūy u cemāl-i 'izzet-menālini görüp menzil-i 'Akabe'de ol me'münü'l-'āķıbeti ĩmān getürdiler.

[15a]

Ṭabaķa-i Hāmse

Şol 'asker-i hidāyet-rehber ü 'ināyet-mü'eşşerdür ki Büreydetü'l-Huşayb Eslemī'ye tabi'iyet ve sū'-i ķaşd u niyyet ile ķabile-i Benī Eslem'den çıkup mābeynü'l-Hāremeyn'de ol seyyidü'l-verā'nuñ 'aleyhi şalavātüllāhü'l-ālā 'alī verā'-i vaķıā'sından yitişüp mülāķi olduķlarında ol sultān-ı eķālīm-i belāġat ve ḥāķān-ı memālik-i faşāḥatuñ şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem tefe'ül-i kūteh-zebān-ı güher-bar ü dūrer-nişārdan dūrūd iden elfāz-ı şerīfiyle müte'eşşir ü vā-beste olup sū'-i niyyetlerin ḥiss-i 'āķıbeti

tebdīl itdiler ki anlar yetmiş bir ‘aded nefer-i mu‘teber idiler tafşīlī müdevvenāt-ı siyerde mezkûrdur.

Ṭabaḳa-i Sādise

Ḥazerāt-ı muhācirīn-i sa‘ādet-ḳarīnden bir fırḳa ki cenāb-ı risālet ‘aleyhi ṣallallāhü’l-vehhāb ḥazretleri Medīne-i Münevvere’ye vuşūlinden muḳaddem ḳabīle-i Hazrec’de ol sultān-ı her dü cihānuñ [15b] ṣallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḳabā‘-i mutābaḳatı ber-düş u kemer-i inkıyād u muṭāva‘atını miyān-ı cāna bend itdiler.

Ṭabaḳa-i Sābi‘a

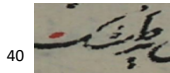
Ḥazerāt-ı ehl-i Bedir ya‘nī ol mücāhidān-ı ‘ālī-ḳadr ki ma‘reke-i ğazve-i cihādda kemāl-i cidd ü ictihād ile ḥilm-i müsābaḳatı def‘ idüp iğrā‘-yı rātīb-i bā-ğuyūbet küfr ü ḳelālet ve i‘lā-yı livā-yı zafer-sīmā-yı İslām’a sa‘y ü himmet ve a‘dā-yı dīn ü muḥālifān-ı seyyidü’l-mürselīn ile cidāl ü ḳıtāl idüp ol Ḥabeş-i pür-ṭabeşüñ (?)⁴⁰ düdmān-ı Ḳureys’e ittikleri ĩzā‘ vü izrāruñ intikāmını aldılar ve ol vesīle-i cemīle ile ان الله قد طلع على اهل بدر اعملوا ما شئتم فقد غفرت لكم⁴¹ fazīletī devletine fā’iz ve na’il oldılar.

Ṭabaḳa-i Şāminen

Şol zümre-i nāciyyedür ki Ğazve-i Bedir’den şoñra ve Ğazve-i Ḥudeybiye’den muḳaddem ol mehbiṭ-i emn ve ṭuma‘nīnet-i mülāzemet [16a] ‘azmi ile Medīne-i Sekīne’ye muhāceret idüp kendülerin sarāy-ı dīl-ārā-yı İslām’a duḥūl ile ‘azīz ü menī‘ ve ḳadr ü menziletlerin şeref-i hicret ile refī‘ itdiler.

Ṭabaḳa-i Tāsi‘a

Şol fevh-i şerāfet-nişābdur ki Ḥudeybiye’de şecere-i rıdvān tahtında ol şecere-i şemere-i nübüvvet ve şemere-i şecere-i risālete ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem tecdid-i mübāya‘at ve

40

⁴¹ Ne biliyorsun! Belki de Allah, Bedir’e katılanların durumlarına (rahmet ve mağfiret bakışıyla) bakmış ve: (Ey Bedir Ehli!) Ne yaparsanız yapın, ben sizleri bağışladım, demiştir. (Buhārī, H. No: 3007, Müslim, H. No: 2494)

te'kid-i mü'tava'at gösterüp ol sebep ile vücūd-i âmāl ü emānīlerine cenāb-ı Hakk sübhāne ve te'ālānuñ celle celāluhu rızā ve hoşnūdīsī ebvābın küşāde kıldılar ve hāme-i himmetlerin ⁴² لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ tāc-ı iftiḥārī ile mütevec ve kāmēt-i ba-ḳiyāmetlerin ⁴³ إِنْ يَبَايِعُوكَ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِمْ فَعَنْ يَدِ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ devvāc-ı istizḥārī ile müdevvec kıldılar ve fevḥ-i merḳūm-ı ehl-i bi'at-ı Rıdvān ile mevsūm oldılar.

Ṭabaḳa-i 'Aşere

Şol cemā'at-i bā-sa'ādetdür ki anlaruñ hıṭṭa-i Yeşrib'e muhāceretleri [16b] ve mülāzemet-i resūlüllāha şallāllāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem müsāra'atlarını Hudeybiye şulḥinden soñra ve fetḥ-i Mekke-i Mükerreme'den muḳaddem vāḳi' olmışdur. Cenāb-ı Ḥālid Bin Velīd ve 'Amr Bin el-'Āş ve gayr-i hūm ki raḍiyallāhū 'anhūm ecma'īn.

Ṭabaḳa-i Ḥādī 'Aşer

Ricāl-i şerāfet-i mevalīden bir cem'dür ki Mekke-i Mükerreme fetḥ olduğda sa'ādet-i İslām'a fā'iz olup ba'zıları ṭav' ü rağbet ile ve ba'zıları kerḥ ü külfet ile iznāb-ı bī-cān-ı terk-i ḍalālet ile vū ṭuğyān ü şeqāvetden rū-gerdān oldılar ve bu ba'za mü'telifetü'l-'ulviyyet (?)⁴⁴ dirler.

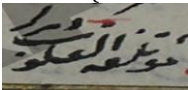
Ṭabaḳa-i Sānī 'Aşer

'Aşābe-i 'uşbe-i şıbyān-ı şaḥābedür ki ḥalāl-i fetḥ-i Mekke ve Ḥaccetü'l-Vedā' da şeref-i mülākāt-ı seyyidü's-sādāt ile 'aleyhi's-şalavāt ve's-selām şeref-yāb oldılar Ebū Ṭufeyl ve Ebū Ḥucent ve Sā'ib Bin Yezīd ve 'Abdu'llāh Şa'lebe gibi ve bāḳī-i aḥvāl-i sa'ādet-i istimāl-i aşḥāb ü āl 'aleyhime'r-rıdvānū'l-melikū'l-müte'āl.

Ta'līm-i Eşnā 'Aşere

⁴² Ant olsun ki, o ağacın altında sana bi'at ettikleri zaman Allah, inananlardan razı oldu. Onların kalplerinde olanı biliyordu. Onların üzerlerine huzur ve dinginlik indirdi. Onlara yakın bir fetih nasip etti. (Fetih Suresi, 48/18.)

⁴³ Sana bi'at edenler, aslında Allah'a bi'at etmişlerdir. Allah'ın eli onların eli üzerindedir. Kim bağlılığını bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah'a verdiği söze bağlı kalırsa, Allah, ona büyük bir ödül verecektir. (Fetih Suresi, 48/10.)

Haşr ü taḫsīm ile rūy-ı zībā-i šāhid-i ma‘nādan ref‘-burḳa‘-i reyḅ “...”⁴⁵ kılınur inşāallahu te‘ālā.

[17a]

Ta‘līm-i Evvel

Ḥarrece İbni Semmān *fī-Kitābi’l-Müsemmā bi’l-Muvāfaḳa* ‘an ‘Aliyyi raḍiyallāhu ‘anhu انه ختبت خطبته طويله و قال فى اخرها اعلمو ان خير الناس بعد نبيم صلى الله تعالى عليه و سلم ابو بكر الصديق ثم عمر الفاروق ثم عثمان و ذالنورين ثم انا و قد رميت بها رقا بكم و وراء ظهوركم فلا حجة لكم بى. ⁴⁶ kezā-fī *Riyāzū’n-Naḍire* eyzān ve ḳad-i sū’ile Aḥmed bin Ḥanbel raḍiyallāhu ‘anha fī-tafḍīl-i aṣḥāb-ı Resūlullāh ṣallāllahu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḳāle أبو بكر خير الناس بعد رسول الله صلى الله تعالى عليه و سلم ثم عمر ثم عثمان ثم علا رضى الله عنهم⁴⁷

Ta‘līm-i Šānī

خرج ‘an Ebī Hüreyre raḍiyallāhu ‘ani’n-nebiyyi ṣallāllahu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem من باب المدينة متكناً على أبى بكر و شماله على عمر و عثمان اخذ ثوبوبه الشريف و على بين يديه فقال هكذا ندخل الجنة فمن فرق فعليه لعنة الله⁴⁸ kezā-fī *Riyāzū’n-Naḍire*.

Ta‘līm-i Šālīṣ

Ma‘lūm-ı ulū’-n-nühā ve mevhūm zū’l-ārā ola ki [17b] ḥāzerāt-i ḥulefā-yı rāšidīn ya‘nī ḥeḥār yār-ı güzīn ‘aleyhime’r-rıḍvān’ül-melik’ül-mübīn cenāblarınun her birileri tafzīlinde ve daḥi işāret ü imā vechi üzere ‘ale’t-tertib ḥilāfetler ḥuṣūşına delālet ider. Aḥādiş-i şerīfe-i nebeviyyeden ‘aleyhi efḍalü’ş-şalāvātü ve’t-taḥiyye niçe ḥadişler vürūd u dūrūd idüp kütüb-i aḥādiş ü siyerde zabṭ ü taṣrīḥ olunmuşdur ḥuṣūşā ‘aşere-i mübeşşere-i kirām ‘aleyhime’r-rıḍvān’ül-melikü’l-gulām ḥāzerātınun şān-ı şeref-

45

⁴⁶ Uzun ve güzel bir hutbe okudu ve şöyle dedi: Biliniz ki Hz. Peygamber’den (s.a.v.) sonra insanların en hayırlısı Ebû Bekir es-Siddîk, sonra Ömer el-Fârûk, sonra Osman Zî’n-Nûreyn, sonra ben. Boynunuza ve sırtınıza attım artık bana karşı bir mazeretiniz olmasın. (Riyâzu’n-Nadire)

⁴⁷ Hz. Peygamber’den(s.a.v.) sonra insanların en hayırlısı Hz. Ebu Bekir, sonra Hz. Ömer, sonra Hz. Osman, sonra Hz. Ali’dır. Allah hepsinden razı olsun. (Riyâzu’n-Nadire)

⁴⁸ Hz. Ebû Bekir’e solunda Hz. Ömer ve Hz. Osman’a yaslanarak şehrin kapısından çıktı. Onun elbiselerinin bir tarafından tuttu ve dedi ki böylece cennete gireceğiz. Ayrılık çıkarana Allah lanet etsin.(Riyâzu’n-Nadire)

nişānlarına tafzīl ü tebşīr-güne niçe āşār-ı nebeviyye vārid olmuştur. Cümleden Kitāb-ı Cāmi' 'üş-şagīr'de hāzret-i Sa'id bin Zeyd ve 'Abdu'rrahmān bin 'Avf'dan raḍiyallāhu 'anhümā rivāyet-kerdedür ki cenāb-ı risālet-me'āb 'aleyhi şalavātüllāhü'l-vehhāb 'izzet ü sa'ādet ile şeker-rīz-i i'lām-ı akā'id-i ehl-i İslām olup buyurmuşlar ابو بكر في الجنة و عمر في الجنة و عثمان في الجنة و علي في الجنة و طلحة في الجنة والزبير في الجنة و عبد الرحمن بن عوف في الجنة و سعد بن أبي وقاص في الجنة و سعيد بن زيد في الجنة عبيده بن جراح في الجنة رصي الله تعالى عنهم اجمعين⁴⁹

Ta'lim-i Rābī'

Kitāb-ı Ravzātü'l-aḥbāb'da [18a] nigāşte-i qalem-i ḥuceste-raḥam taḥkīk kılınmıştır ki cenāb-ı seyyidü's-sādāt 'aleyhi efḍalü's-şalavāt ve ekmelü't-tahiyat hāzerāt-ı aşhābdan ba'zı sa'ādet-i simākta duḥūl-ı cennet ile tebşīrdan kaṭ'-ı nazar-ı şerāfet ü faẓiletlerin aرق الناس أبو بكر و اصبيهم في دين الله عمر و ارق الناس أبو بكر و اصديقهم حياء عثمان و اقضيهم في دين الله علي و افرضهم زيد بن ثابت و اقرأهم أبي بن⁵⁰ ve fī-rivāyete Ebū Hüreyre du'ā'-i el-ilm rıdvānallāhu te'ālā ecma'ın.

Ta'lim-i Hāmis

Ve bu daḥi ma'lūm ola ki hāzret-i resūl-i Ekrem ve nebiyy-i muḥterem şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem hāzerāt-ı aşhāb-ı sa'ādet-nişābdan kātıbeten bir cemā'at-i bāhidāyetüñ ḥaḳlarında ehl-i cennetdür buyurmuşlar cenāb-ı Fāṭimatü'z-zehrā ve Ḥadīcetü'l-kübrā ve Ḥasan ve Ḥüseyn ve 'Ukkāşe bin Miḥşan Esedī ve İbn-i Mu'āz ve 'Abdu'llāh bin Selām ve Şābit Bin Ḳays Bin Şemmās ve ğayrihum gibi raḍiyallāhu te'ālā 'anhüm ecma'ın.

Ta'lim-i Sādis

⁴⁹ Ebū Bekir cennettedir, Ömer cennettedir, Osman cennettedir, Ali cennettedir, Talha bin Ubeydullah cennettedir, Zübeyr bin Avvam cennettedir, Abdurrahman bin Avf cennettedir, Sa'd bin Ebî Vakkas cennettedir, Sa'id bin Zeyd cennettedir, Ebū Ubeyde bin Cerrah cennettedir. Allah onların hepsinden razı olsun. (Cāmi'üs-Sagīr, C. 1. s.91, H. No:73.)

⁵⁰ İnsanların en merhametlisi Ebū Bekirdir, Allah'ın dininde (kāfir ve münafıklara karşı) en şiddetlisi Ömer, en hayālisi Osman, Allah'ın dininde en çok çaba veren Ali'dir. Miras taksimini en iyi bilen Zeyd bin Sabit, en güzel (Kur'ân) okuyanı Übey bin Ka'b'dır. (Ravzātü'l-Aḥbāb)

Ve ke-zâlik bu daḥi ma‘lûm ola ki ḥazerât-ı şaḥâbiden bir cemâ‘at ki [18b] bu fazîlet-i celîle anlaruñ şânlarında vâride olmuş ola ya‘nî duḥûl-i cennetü’l- me’vâ ve müşûl-i rıdvanü’l-küb râ ile mübeşşer ü müjde-ver olmuş ola anlaruñ ḥükmi cemâhîr-i mütekellimîn erbâb-ı uşûl-i dîn kıatlarında sâ‘ir mü‘minînüñ ḥükmi gibidür. Lâkin cennete duḥûl ümmîd-vârlığı îşân-ı sa‘âdet-nişânuñ ḥaḳlarında ğayrılardan ezyed ü ekşerdür. Egerçi Câbir bin ‘Abdu’llâh Enşârî raḍiyallâhu ‘anhunuñ rivâyet itdüğü لا تمس النار من رأى من رأى من رأى ⁵¹ ḥadîs-i şerîfinün muḳteza-yı zâhiresi oldur ki aşḥâb-ı mezkûre ve tâbi‘înün daḥi ehl-i cennet olmasına ḥükm-i taḥt-ı imkânda ola.

Ta‘lîm-i Sâbi‘

Ve ke-zâlik bu daḥi ma‘lûm ola ki ḥazerât-ı şaḥâbe için bir ḥuşûsiyyet vardır ki sâ‘ir ümmet için ol ḥuşûsiyyet yokdur ve ḥâlâ ol ḥuşûsiyyet oldur ki mazḥar-ı sa‘âdet-i İslâm irişüp hidâyet olan ehl-i sünnet ve cemâ‘at beyyezüllâhu vücühühüm ve ğafrüllâhu ‘anhüm kıat‘â‘ îşânuñ ittişâf u kıst ü ‘adâletlerinden [19a] baḥş itmeyeler, belki cümlesini bilâ-baḥşin muḳassaṭ ü ‘âdil ‘add ideler meger ol kimseyi ki anuñ fışkı şer‘ân sâbit-i müteḥaḳḳıḳ olmuş ola zîrâ cümle-i aşḥâb raḍiyallâhu ‘anhüm ol server-i risâlet-me‘abuñ şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem feyz-i şaḥnı ve bereket-i mücâleset ü mükelleliyeti ile esbâb-ı fışkı ü şeqâvetden ve cezzâb-ı zemm-i mürüvvetden maşûn u maḥfûzdur ve Ḥaḳḳ sübhâne ve te‘âlâ Kıur‘ân-ı mecîdinde buyurmuşdur ve ol fırқа-i nâciyyeyi şıfat-ı ḥayriyyet-i kıst ü ‘adâlet ile zıkr ü tavşif itmişdür. Kıavliḥi te‘âlâ كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ⁵² Allâh’a ve bir maḥalde daḥi ⁵³ كَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا اى عدلاً ⁵⁴ buyurmuşdur. E’imme-i ecille-i nefîrden bir cemâ‘at anuñ üzerine dirler ki bu iki âyet-i sa‘âdet-ġâyetde muḥâṭab olan bi-zâtiḥüm şaḥâbe-i kirâmdur raḍiyallâhu ‘anhüm ecma‘în ve kıavliḥi te‘âlâ الَّذِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرِينَ وَ رَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ ⁵⁴ [19b] Pes cenâb-ı Ḥaḳḳ te‘âlânuñ rızâ vü ḥoşnûdluġından a‘lâ vü efḍal merâtib-

⁵¹ Beni gören veya beni göreni görene ateş dokunmayacaktır. (Tirmizî, Menâkıb, C.6, no:3858.)

⁵² Siz, insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz. Ma’rufu önerip, munkerden sakındırırsınız. Ve Allah’a iman edersiniz. Eğer Ehl-i Kitap da iman etseydi, bu onlar için daha hayırlı olurdu. İçlerinde iman edenler varsa da çoğunluğu sapkındır. (Âl-i İmrân Suresi, 3/110.)

⁵³ Böylece sizi (adil) ve orta bir ümmet kıldık.

Bakara Suresi’nin 143. Âyetinden alıntılanan bu kısmın aslı şöyledir: Ve işte böylece, sizi, orta bir topluluk yaptık; elçi de size tanık olsun.

⁵⁴ Muhâcirlerin ve ensarın ilkleri ile onlara güzelce uyanlardan Allah hoşnut olmuştur, onlar da O’ndan razıdılar. Onlara, sonsuza dek hep içinde kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Büyük bahtiyarlık işte budur. (Tevbe Suresi, 9/100.)

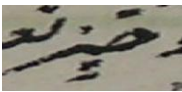
Mıṣra‘:

يك نكنه ازين معني كفتيم و همين باشد⁶⁶

Ta‘līm-i Šāmin

Ma‘lūm-ı ulü’l-elbāb mefhūm-ı zü’l-ādāb ola ki ḥāzerāt-ı aşḥāb-ı risālet-me’āb ‘aleyhime’r-rıdvānū’l-melikū’l-vehhāb bilāl-i cebāl ü şaḥārī ve feyāfī vü bevādide münteşir ü müteferriḳ olmalarıyla ‘aded-i muḡayyere cem‘ ü ta‘ayyünleri ḥadd-i ta‘azzürleri ḥiyz-i (?)⁶⁷ ta‘assürdedür. Hatta cenāb-ı İmām Buḥārī ‘aleyhi rahmete’l-bārī *Şaḥih*’inde ḥāzet-i Ka‘b ibn-i Mālik’den rivāyet buyurmuşlardır ki⁶⁸ *Kitāb-ı Ḥāfiẓ* ya‘nī *Ed-divān* lākin ba‘z-ı ḡazāvāt ü esfār anlarıñ zabt-ı ‘adūları vāḳi‘ vü muḡayyer dimişlerdür Ḡazve-i Tebük’de otuz bir biñ ve yāhūd kırk biñ yāhūd yetmiş biñ [21a] Ḥaccetü’l-vedā‘’da yüz biñden ziyāde ola ammā ol ziyādede ihtilāf olunmuşdur *Şerḥ-i Şir‘atü’l-İslām*’da ve *Ḥāşiye-i Dede Cöngi*’de yüz on dört biñ ‘adede bālig idi diyü rivāyet olunmuş Şeyḫ ‘Abdü’l-ḡanī Nāblusī sellemellāhu te‘ālā *Menāsık-ı ibn-i ‘İmādī* *Şerḥi*’nde iki yüz seksene qarīb diyü irād itmişler ve ba‘zılar daḡi ziyāde ‘adede ta‘yīn itmişler ve *Kitāb-ı Ravzatü’l-aḥbāb*’da rivāyet-kerdedür ki kibār-ı e‘imme-i ḥādişleri Ebū Zūr‘a Rāzī ḥāzetlerinin meclisinde bu su‘āl-i mevḳi‘-i inhā’ idüp didiler ki işidürüz ki ḥāzet-i resūl-i pūr-uşūl ‘aleyhi şalavātullāhu te‘ālā ve sellem dört biñden ziyāde degil imiş. Cenāb-ı Ebū Zūr‘a zira pūş-ı nühūr olup buyurdıladı ki her kim bu kelām-ı nā-fercāmı lisāna getürdi ise dişleri kırılısun “...”⁶⁹ bu kelām-ı nā-fercām-ı zanādıka-liyām ve melāḥade-i bed-nāmuñ [21b] kelām-ı bī-intizām u ḳıl ü ḳāl-i fitne-i minvālinden olmaḳ vardır. Kimdür ol ki ol sālār-ı ebrār-ı ‘ālī-miḳdāruñ şallāllāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemüñ aḥādiş-i dürer-bārların ‘add ü şümārda bālā-yāb-i iḳtidār ola ḥālbuki ol maḥbūb-ı halvet-ḥāne-i ḳāb-ı ḳavseyn ve nedīm-i ḥarīm-i ḥāşş-ı mevālā ‘aleyhi şalavātullāhu te‘ālā ‘ālī ve berekātullāhü’l-enmā Ḥāzetleri dār-ı fenā-yı dünyādan

⁶⁶ Anlamli bir nükte söyledik ki olursa da bu kadar olur. (Hafız-i Şirāzī, Divanı.)

⁶⁷

⁶⁸ Allah Resülü’nün ashabından Tebük Savaşı’na katılanlar hakkında, onları birleştirmedigini söyledi.

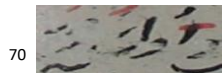

⁶⁹

sarāy-ı beḳā-yı ‘uḳbāya rihlet buyurdıkları zamānda yüz binden ziyāde aşḫābı var idi. Cümlesi mübārek dīdār-ı pür-envār ü cemāl-i bā-kemāl-i ğurre-mişāli müşāhede sa‘ādeti ile müsta‘idd olup ve feyz-i devlet-i pür-bereketi ile müstefīz olmuşlar idi ol “...”⁷⁰ bihterūn ṣallāllāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemūn dūrer “...”⁷¹ istimā‘ vü cem‘ idüp silk-i zabṭ-ı rişte-i rabṭa tanzim itmişler idi ve yine Ebū Zūr‘a mezkūrdan [22a] su‘āl itdiler ki ol yüz biñden ziyāde buyurduğunuz cem‘-i keşīr ve cemm-i ğafīr kimler idiler ve ḳanḳı mevzī‘de sākin ve mütevaṭṭın idiler. Buyurdılar ki ehl-i ḫaremeyn-i şerīfeyn-i mā-beynü’l-ḫaremeyn sākin-i mütevaṭṭın olan cemā‘at-ı bā-sa‘ādet ve daḫi a‘rāb ü eṭrāf ü eknāfdan mekân-ı sādāt ü eṣrāf ki her cānibden evvel ma‘den-i cümd ü elṭāfuñ ṣallāllāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ziyāretine ve ḫidmet-i şoḫbet-i pür-bereketine gelürler idi ḫuṣūṣā ol cemā‘at ki sefer-i Ḥaccetü’l-Vedā‘’da “...”⁷² gelüp ol nūr-ı muṭlaḳ ü resūl-i muḫaḳḳaḳa telāḫuḳ olurlar idi fi’l-cümle ol nūr-ı eḫadiyyeti maḫbūb-ı ḫalvet-ḫāne-i ḳurbeti gördiler ve mübārek kelāmı işitdiler ve bilā-müdāfa‘aten ve nizā‘ı ‘idād-ı aşḫāb-ı sa‘ādet-me‘āb resūl-i ‘ālī-cenābdan ṣallāllāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ma‘dūd oldılar rıḍvanallāhu te‘ālā ‘aleyhimü’l-ecma‘īn.

[22b] Ta‘līm-i Tāsi‘

Ve ḫafī ve setīr olmaya ki cümle-i ḫāzerāt-ı aşḫābdan raḍiyallāhu ‘anhüm ecma‘īn dört yār-ı bā-vefā-yı seyyāduñ (?)⁷³ rivāyet-i ḫadīşde ekfā’ ve aḳrānlarından ğūy-ı rece‘āti ṣevġān-ı şadāḳat ile rūbūde ḳılmışlardır naḳale-i ḫadīş ya‘nī naḳḳadān-ı tafsīr ü taḫdīş ekserü’s-şāḫāb-ı rivāyeten vaṣf-ı dil-ārāsıyla tavşīf ü ıṭrā‘ itmişlerdür. Evvelki Ebū Hüreyre ikincisi ‘Abdu’llāh Bin ‘Amr ve üçüncüsü Enes b. Mālīk dördüncüsü ‘Aişe-i Şiddīḳa’dur raḍiyāllāhu ‘anhüm ve bu zıkr olunan rüfekā-i erba‘a-yı ba-şeref-i me’lūfa aşḫāb’ül-ulūf nām-ı sa‘ādet mevşūfiyla tesmiyeleri tevsīm itmişlerdür ve yine cemā‘at-i hidāyet-me‘āb-ı aşḫābdan on nefer-i şaḫṣ-ı mu‘teber ü dānā şadr-niṣn-i makām-ı fetvā olmuşlardır. Niteki bu rubā‘ī zıkr-i işānı mutazammındur

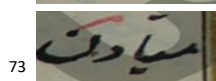

70

⁷¹ Yazmada silik olduğu için okunamamıştır.

72

73

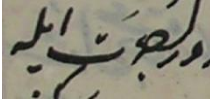
Rubā'î:

مفتیان صحابه ده بودند

عایشه آنکه یازده اندروی⁷⁴

[23a] ḥulefā-i Mu‘az ve Ebū Derdā eş‘ar-i nebī vü keyf ve Zeyd bin Ātī ve yine ḥazerāt-ı aşhāb-ı risālet-penāhdan bir gürūh-ı sa‘ādet-şükūh ki aşhābū’ş-şuffe ve şufhā ile mevşūflardur zümre-i muhācirīn-i hidāyet-karīnden bir cem‘dür ki İşān Medīne-i Sekīne’de ḥişān u ‘aşa’ir ü akṛabā ve müsekkīn ü me’vāları olmaya mümeyyiz-i hemīn taht-ı saḳife-i seyyidü’l-mürselinde şuffa-nişīn ya’nī mülāzımān-ı āsitān-ı resūl-i Rabbū’l-‘ālemīn olup her şebān-gāh tilāvet-i Kur‘ān-ı ilāhiye ve her rüz “...”⁷⁵ ile tarzih-i nevā iderler idi ya’nī deve yemligi için ḥurmā çekirdeğini taş ile saḥḳ idüp añun ile geçinürler idi. Ve seriye ve ḡazāda ḥāzır u āmāde olurlar idi nitekim “...”⁷⁶ *Keşşāf* raḥmetüllāhi ‘aleyh *Tefsīr*’inde irād ider وَ كَانُوا يَحْرُجُونَ فِي كُلِّ سَرِيَّةٍ بَعَثَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ فَضْلٌ مِنَ الطَّعْمِ أَتَاهُمْ بِهِ إِذَا أَمْسَوْا⁷⁷ ve cenāb-ı İmām Ḥafız Ebū Nu‘aym *Ḥilye* nām kitābında ta‘dād itmişlerdür [23b] İşān-ı sa‘ādet-nişān yüz ‘adedden ziyāde idiler ve cenāb-ı Ebū Hüreyre ve Ebū Zer ve Vāṣile İbnü’l-Eşḳa‘ anlardandur lākin *Tefsīr-i Keşşāf* da dört yüz miḳdārı ‘aded ta‘bīr olmuş nitekim irād ider أَصْحَابُ الصُّفَّةِ كَانُوا نَحْوًا مِنْ أَرْبَعَمِائَةِ رَجُلٍ مِنْ مُهَاجِرِي قُرَيْشٍ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ مَسْكَنٌ فِي الْمَدِينَةِ وَلَا عَشَائِرُ⁷⁸ ammā aşhāb-ı Bi’r-i Ma‘ūne şol cemā‘at-i bā-sa‘ādetdür ki Ebū Berā ‘Āmir Bin Mālik’ün recā ve’l-ḥāzır (?)⁷⁹ ile ol māḥī-i küfr ü şeqā ve nūr-ı muzī-i zūlmete dūcā ya’nī ḥazret-i resūl-i Ḥudā şallāllāhu

⁷⁴ Sahābenin müftüleri on kişilerdi; Āişe ise onların on birincisi idi.

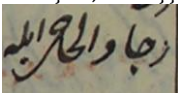
⁷⁵

⁷⁶

⁷⁷ Kendilerini Allah yoluna adadıkları için” bu kimseler cihat sebebiyle başka şeylerden uzak kalmış kimselerdir, cihatla meşgul oldukları için, kazanç elde etmek üzere “yeryüzünde dolaşamazlar.” (Zemahşeri, El-Keşşaf, C.1,s.832-833)

⁷⁸ Bir görüşe göre bunlar Ashāb-ı Suffe ‘dir. Bunlar sayıları dört yüze yakın olan Kureyşli muhacir Müslümanlardır. Medine’de evleri ve akrabaları yoktur; bu yüzden, mescidin avlusunda yaşıyorlar. Geceleri Kur‘ān öğrenip gündüzleri de hurma çekirdeği kırarak çok cüz’i miktarda bir şeyler kazanıyorlardı. Peygamber (s.a.s)’in gönderdiği her askeri birliğe katılıyorlardı. Kimin fazladan bir malı olsa, akşamleyin onlara verirdi. (Zemahşeri, El-Keşşaf, C.1,s.832-833)

⁷⁹

te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ta‘līm-i dīn ü imān ve tefhīm-i ‘ilm ü ‘irfān için ehl-i Necd’e irsāl itmiş idi maḥall-i mezkūr ve mevzi‘-i me‘mūra vardıklarında ‘Āmir Bin Ṭufeyl ‘Āmir Beg’ün fitne vü temāyülleri ile ḳabā‘il-i ‘Arab’dan Ri‘l ve Lihyān ve ‘Uṣayye ḳabileleri ahālisi ittiḥād ü ittifāḳ idüp ol gürüh-ı hidāyet-ṣūkūha [24a] ṣerbet-i ṣehādet içürdiler. Anlar cümlesinden ḥalāṣ u necāt bulan ancak cenāb-ı Ka‘b Bin Zeyd idi ol daḡi maḥrūṣen rehā-yāb-ı Medīne-i Münevvere Resūllullāha geldikde yine ol zaḥmlar ṣiddetiyle mü‘essir-i evḳāt itdi ve Münzir İbn-i ‘Amr yine ol fırḳa-i sa‘ādet-enīse dimiş idi ve anlar yetmiş ‘aded kimsene idiler ve tafṣīl-i müdevvenāt-ı siyerde mezkūr ü muṣarrāḥdur ve cenāb-ı Ḳatāde raḍiyāllāhu ‘anh rivāyet kıılır ki *إِنَّهُمْ كَانُوا يَخْتَطِبُونَ بِالنَّهَارِ وَ يُصَلُّونَ بِاللَّيْلِ وَ فِي رَوَايَةٍ ثَابِتَةٍ وَ يَشْتَرُونَ بِهِ الطَّعَامَ لِأَهْلِ الصُّفَّةِ وَ يَتَدَارَسُونَ الْقُرْآنَ بِاللَّيْلِ كَذَافِي الْجُمْلَةِ*⁸⁰ ve Bi‘r-i Ma‘ūne Mekke-i Mükerrema mā-beyninde bir mevzi‘ün ismidür çünkü İṣān-ı sa‘ādet maḳtel ü meṣhed vāḳi‘ oldı pes ol mevzi‘a nisbet ile aṣḡāb-ı Bi‘r-i Ma‘ūne tesmiye kıılındı.

Ta‘līm-i ‘Aṣer

Ve bu daḡi ma‘lūm ola ki ḡazerāt-ı aṣḡābdan ba‘zılar mā-beynlerinde vāḳi‘ olan muḡalefāt ve muḡāṣamāt ehl-i beyt [24b] ehl-i sūnnet ve‘l-cema‘āt ‘indinde ‘an-ictihādın vāḳi‘ olmaḡa maḡmūldür ya‘nī ol vāḳi‘ olan muḡāṣamat-ı ictihādın ve te‘evvüle nūbeā olunup nefṣāniyyetden nāṣi olmış olmaya ve cümle ol vāḳi‘ olan muḡālefet ü muḡāṣamat-ı te‘vīle ḳābil ü maḡmil-i ṣaḡīḡa ḡaml olmaḡa müte‘ehhildür. Farz idelüm ki ba‘zınuḡ maḡmil-i ḳavmī ve te‘vīl-i müstaḳīmi olmaya cevāb virirüz ki bu muḡālefāt ü muḡāṣamāt anlardan aḡbār-ı aḡād ile menḳūldür ve ol aḡbāruḡ ekṣer-i ṣıfatı cā‘izetü‘l-kizbdür. Ḥazerāt-ı aṣḡāb-ı kirām ḡaḳlarında sābıḳān mezkūr olan ḡuṣūṣā *Fālū’s-sa‘āde* nām kitābumuzda meṣtūr olan āyāt-ı Ḳur‘ān’ı ve aḡādīs-i ṣaḡīḡe-i resūl-i ‘arabāniye mu‘āriz olmaḡa vechen mine‘l- vecūḡ ṣalāḡiyyetleri yokdur. Bes lāyık ü sez-āvār olan oldur ki aḡbār-ı aḡād sebebi ile aṣḡāb-ı pūr-ādāb-ı ḡazret-i risālet-me‘āba daḡl ü ta‘n itmege cera‘et ü cesāret itmeyeler tā kim kızb [25a] ü dūrūḡa iḡtimālī olan aḡbār-ı aḡād ile ibtāl-i kitāb-ı Rabbū‘l-erbāb ve i‘tāl-i sūnnet-i risālet-me‘āb lāzım gelmeye ve evvel bābda ṣāḡib-i ṣer‘den ṣübūt bulan ve ‘add-i ṣedīd ya‘nī nekāl ü ‘azābdan kemāl mertebe iḡtirāz ü iḡtibār üzre olalar.

⁸⁰ Aṣḡāb-ı Suffe‘den güc sahibi olanlar, gündüzleri mescide su taşıyarak ve daḡdan getirdikleri odunları satarak ihtiyaḳlarını temin etmeye ḡalışır, geceleri de Kur‘an tilāveti ve ilimle meṣgul olurlardı.

Nazm:

انچه شرط بلاغت با تو ميگويم

تو خواه از سخنم پندگير و خواه ملال⁸¹

Ṭabaḳa-i Ḥādī ‘ Aşer

‘Uḳalā ve fuhemānuñ naẓar-ı enverine bu daḥi ḥafī vü setīr olmaya ki ḥaẓerāt-ı aşḥāb-ı risālet-me’ābuñ rıdṽanallāhu te‘ālā ‘aleyhüm ecma‘ in ümmet-i Muḥammed üzerlerinde ḥuḳūḳı ḥadd-i iḥşādan efzūn ve ḥaber-i istiḳşādan bīrūndur, zīrā ḥaẓret-i resūlullāh şallāllāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem her ḥālde nuşret ü ihānet ol dīn-i mübīne kemāl-i temeyyüz ü tefvīt itdiler ve ol ḥaẓret-i bā‘izzetūñ şallāllāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḥayātında cān ü başlaruñ fidā kıldılar ve vefāt-ı şerīflerinden soñra daḥi başt-ı bisāt-ı [25b] şerī‘at ve ifşā-yı dīn ü işā‘at-ı celiyyet itdiler ve ḥoşā ki dīn-i ḳavīm-i ekşer-i bilād ü eḳālīm de iṣānuñ zamān-ı himmet-i aḳrānlarında şüyū‘ vü nüşūr ü şürūḥ ü şudūr buldı ve sāhire-i ğabrā‘-yı ḥāk ya‘nī rüy-ı zemīn ü şıla-yı terk-i çirkīnden ve evsāḥ-ı cehl ü ḍalālet-āyīnden anlaruñ zamānında pāk oldu ve ḥālā daḥi bu ḳadar āşār-ı ḥasene ve eṭvār-ı müstaḥsene bāḳī vü yādigār ḳaldı. Huşūşā aḥḳām-ı şerī‘at ve ādāb-ı tarīḳat ve envā‘-yı ma‘ārif ü ḥaḳīḳat-işāndan münteşir ü şāyegān oldu ve ḥaẓret-i resūl-i vācibū’l-iclāl ‘aleyhi şalavātüllāhül-ḳadrū’l-maḳāl aḳvāl ü ef‘ālī bizlere fi’l-cümle ve bi’l-cümle anlardan vüşūl itdi ve sebeb-i necāt ve bā‘iş-i ref‘-i hicāb olan mütāba‘at-ı resūl-ı pūr-uşūl-i devletine anlaruñ feyz ü bereketini ve sa‘ādet ü meyāmeneti ile fā‘iz ü nā‘il olduk الحمد لله الذي هدانا لهذا و الاسلام و جعلنا من احب محمد عليه الصلوة السلام على اردا هم تحف التحايا من الله الذي خلق البرايا⁸²

[26a]

Ta‘līm-i Şānī ‘ Aşer

Ma‘lūm-ı ulū’l-elbāb ve mefhūm-ı zū’l-ādāb ola ki ‘umūmen mü‘mināt-ı hidāyet-intimā ve ḥuşūşā muvaḥḥidān-ı ‘ināyet-iḥtivā üzerlerine elyaḳ ü aḥrā ve evfaḳ ü evlā oldur ki ḥaẓerāt-ı aşḥāb-ı seyyidü’s-sādātuñ rıdṽanallāhu te‘ālā ‘aleyhime’r-rıdṽanū’l-

⁸¹ Sözlerimden nasihat alsan da canın sıkılmış da olsan, sana söylediklerim belagat şartıdır. (Sadī Şirāzī)

⁸² İslam’ı hidayete erdiren ve bizi Muhammed’in (s.a.v) sevgisinden kılan Allah’a hamd olsun.

ecma‘in vücut ile ta‘zīm ü tefhīm ve tekrīm ü ihtirāmlarında daķıķa fevt itmiyorlar her birilerinin merātib-i sāmiye vü fezā‘il-i nāmiyelerine göre ki hāzret-i seyyidü’s-sādāt ‘aleyhi efḍalü’s-şalavāt ve ekmelü’t-taḥiyyāt tebyīn ü ta‘yīn buyurmuşdur, itķān ü iz‘ān idinüp ve i‘tikād ideler şol ķā‘ide-i müstaḥsene ki icmā‘-i cemāhir-i ehl-i sünnet ü cemā‘at anuñ üzerine müte‘aķķıd-ı ķarār-dāde ve mu‘teķid olmuşlardır. Oldur ki efḍal-i aşḥāb-ı cenāb-ı risālet-me‘āb ḥulefā-i rāşidīn ya‘nī ṣehār yār-ı güzīn ki Ebū Bekr ve ‘Ömer ve ‘Osmān ve ‘Alī’dür bileler ve ḥilāfetleri tertibi üzere ba‘dehū baķiye-i ‘aşere-i mübeşşere ba‘dehū ehl-i Bedr ya‘nī ol mücāhidān [26b] ba‘dehū ehl-i bi‘at-i Rıḍvān’dur bileler cemāhīr-i ehl-i ḥadişüñ mezḥebī ve şāfi‘iyye ‘indinde daḥi meşhūr ü müte‘ārif olan budur ve kitāb-ı *Ravzatü’l-aḥbāb*’uñ dercinde nigāştedür ki Ebū Şekūr Sālimī ki kibār-ı ḥanefiyyedendür *Temhīd* nām kitābında irād itmişler ki ba‘d-ı ḥulefā-i rāşidīn efḍal-i aşḥāb-ı seyyidü’l-mürselīn ḥazerāt-ı ehl-i bi‘at-i sa‘ādet-ķarīndür ba‘dehū baķiye-i ‘aşere-i mübeşşere ba‘dehū ehl-i Bedr ba‘dehū ehl-i Ḥudeybiye ba‘dehū sā‘ir-i şaḥābe-i kirām ‘aleyhime’r-raḥmete ve’r-rıḍvān ba‘dehū tābi‘īn ve teba‘-i tābi‘īn ḥaķlarında daḥi mertebe-i efḍaliyyet muḥaķķaķ ve müsebbetdür خَيْرُ الْقُرُونِ⁸³ ḥadiş-i şerīfnde bu ma‘nā-yı dil-ārāya delālet-i vāzıḥa ve işāret-i lāyıḥa vardur. Ḥulāşa ma‘nā vü netice-i fehvā oldur ki ḥālā bu ma‘ārif-i celīle ve ma‘ālim-i cemīle ma‘rūf u ma‘lūm olduķdan sonra cümle-i aşḥāb-ı Muşṭafā’ya ‘aleyhi efḍalü’s-şalavātü’t-taḥiyye ba-‘alī’s-seviyye (?)⁸⁴ ḥamiyyet ideler ḥuşuşā ṣehār yār-ı bā-ḥunefā-i [27a] ‘aleyhime’r-rıḍvānū’l-melikü’l-a‘lā ḥaķlarında her vechle ḥüsn ü ḫann idüp her birileri ḥādīler ve mehdīler ve ṭarīķ-i Ḥaķķ ve nehc-i şavāb üzere şābit ķademler ve rāşih ü demlerdür diyüp esmā-i şerīfeleri yād ü tezkār olunduķda raḍiyallāhu ‘anha diyüp sez-āvār-i şafḥ-i cemīl ü lāyık-ı ecr-i cezīl ü maḫḫar-ı elṭāf-ı Rabb-i celīl olalar. Allāḥümme şallī ‘alā Muḫammedin ve ālā ve şaḥbiḥī ecma‘in ve’l-ḥamdü lillāḥi rabbi’l-‘ālemīn.

Ḥātīme-i Kitāb-ı Şeref-Nişāb

Rūḫāniyyet-i işān-ı sa‘ādet-nişān ve nūrāniyyet-i mezkūrān-ı şerāfet-‘unvāndan istifāza vü istināre ile daḥi kerāmetli sa‘ādetli şevketli pādişāḫımız sultān-ı selāṭīn-i cihān ve

⁸³ İnsanların en hayırlısı benim asırmda yaşayanlardır. Sonra onları takip edenler gelir. Sonra da onlardan sonrakiler.”(Buhārī, Fezāilü’l-Ashāb, C.1. H.No:2535)

⁸⁴

hākān-ı ‘adl-āyīn-i zamān iftiḥār-i āl-i ‘Oṣmān naḍāret-baḥş-i çemen-i sulṭānī ve zīnet-efzā-yı eyvān-ı hükūmet-rānī.

Beyt:

شاهی که یافت ملک شمشیر او قرار

خرشید ماه طلعت و جمشید کارکر

مجدد جهان عالم عدل

مشید ارکان بنیان علم فضل

[27b] جمشید سریر دین دولت

خرشید ملک فلک و ملت

مهر شمال لطف نوال

”...“⁸⁵

اتعام بال اکمال

سلطان ال اسلام

خليفة الله على ال انام

محرز ممالك الدنيا

مظهر كلمة الله الطليا

حافظ نعوذ المسلمين

ضابط امور الملك و الدين

”...“⁸⁶ رافع الويته ال

قاطع انانين الجور والاجحاف

مانه راحت اماني

و سائه حضرت پر راني

Nazm:

سکندر قدر دارا را فریدون فر جم فدمان

حضر الهام موسى كف محمد خلق عيسى دم

جهاندار و فلك قدر مبارك راى فرخ رخ

جهانکیر و جهان بخش همایون موکب و مقدم

A‘nī es-sultān ibnū’s- sultānū’s-sultānū’l-‘ālem el-fāzıl el-kāmil es-sa‘īd eş-şecī‘ el-ğārī Muştafā hān ibn-i Meḥmed hān ibn-i İbrāhīm hān ḥalledāllāhu Te‘ālā ḥilāfetihī ve eyyedehū ve ebedehū bünyān devletihū ve şeyyedehū ve ātāl-i bi’l-‘izz-i bakāh ve ātāl-i bā-temennāh ḥazretlerinūñ şehzāde-i ‘ālī- [28a] maḳām ve nāmī-i nāmları Sultān Maḥmūd ‘izzetāllāhu el-vedūd behcetü’l- vüçüd ve bi’ş-şeref ve’s-su‘ūd ilā yevmi’l-mev‘ūd cenāb-ı ‘izzet-me’ābınūñ vilādet-i sa‘ādet-i tev’emlerine olan du‘ā-güne manzūm tāriḥler beyānındadır ve billāhi’t-tevfīk.

Tāriḥ-i Du‘ā-gün-i Vilādet-nümündür Vilādet-i Şehzāde-i Sultān Maḥmūd ve ‘Ömrühullāh

86 رافع الويته ال

1. Şehen-şeh-zāde Maḥmūd bin Sulṭān Muştafā ḥān Bin

Meḥmed ibn-i İbrāhīm k'oldur feyz-i Ḥallākī

2. Ṭulū'-i mihr-i zātına du'ā-gūy Rāsiḥ-i dā'ī

Bu beyt ile didi tāriḥ idüp bir sevk-i āfākī

3. Şafālarda ya ḥaqqı Merve ola āl-i İbrāhīm

Meḥmed ü Muştafā Maḥmūdī nūrın Ḥaḳ kıla bākī

Tāriḥ-i āḥer-i mergūb 1108

1. Revānī şeh-zāde Maḥmūd bin Ḥān

Muştafā kim eşref-i mevlūd ola

2. Salṭanat bāğında naḥl-i zātınuñ

Zıll-i 'ömr-i devleti memdūd ola

3. Rāsiḥ-i dā'ī didi tāriḥini

İsm ile hem-ḥulḳ ile maḥmūd ola

1108

SONUÇ

17. yüzyılın ikinci yarısı ile 18. yüzyılın ilk yarısında yaşayan Râsih'in nesir olarak kaleme aldığı *Bürûcû'n-Nücûm* adlı eserinin tespit edebildiğimiz tek nüshası bulunmaktadır. İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kitaplığı'nda bulunan ve 28 varaktan oluşan nüsha transkribe edilmiştir.

Râsih güvenilir tefsir, tarih ve siyer kitaplarından yararlanarak "Kim bir şeyi severse onu çokça anar." hadisinden yola çıkarak bir kitap telif etmek ve dönemin padişahı Sultan II. Mustafa Han'a sunmak amacıyla eserini kaleme almıştır. Müellif eserini H. 1108 yılında yazdığını belirtmiş ve eserini Sultan II. Mustafa Han'a sunmuştur.

Râsih'in eseri dört bölümden ve bir hatimeden oluşmaktadır. Dört makale olarak adlandırdığı bölümlerin dördüncüsünü kendi içinde on iki tabaka ve on iki talim olarak alt başlıklara ayırmıştır. Eserinin neredeyse tamamında ağıdalı bir üslup kullanan müellif, Arapça ve Farsça sözcük ve tamlamalara oldukça fazla yer vermiş, secili anlatımı tercih ederek ahenk oluşturmuştur.

Eserde sahabe kavramının anlamı, kimlerin sahabe olduğu, kimlerin yalancı sahabe olduğu, ashab-ı kiramdan önce kimlerin Müslüman olduğu, aşere-i mübeşşerenin kimler olduğu, sahabeden kimin İslam ile ilk önce şereflendiği, sahabelerin tabakaları, cennete gireceği kesin olan sahabelerin kimler olduğu, sahabe ve tabiînlerin cennetlik olduğu, ashab-ı suffenin kim olduğu ve ne işle uğraştığı ve Bi'r-i Maûne olayı anlatılmıştır.

Müellif, bu eseri oluştururken başta Kur'ân ve hadisler olmak üzere pek çok farklı kaynaktan yararlanarak zengin bir eser vücuda getirmiştir. Eserde özellikle hangi kaynaklardan yararlandığı belirtilmiştir. *Ravzatü'l-Ahbâb*, *Câmi'ü's-Sagîr*, *Riyâzu'n-Nadire*, *Haşiye-i Dede Cöngi*, *Siyer-i Nebî* gibi eserler yararlanılan önemli kaynaklardan bazılarıdır.

Râsih'in bu eseri mensur bir eser olmakla birlikte içinde manzum bölümler de yer almıştır. Manzum bölümlerde Arap ve Fars edebiyatına ait pek çok şairin Arapça ve Farsça şiirlerine yer vermiştir. Eserde karşımıza çıkan manzum kısımlar eserde ele alınan asıl konuyu desteklemek üzere metnin içine serpiştirilmiştir.

Sonuç olarak *Bürûcû'n-Nücûm* adlı eserden hareketle Râsih'in oldukça geniş bir dinî bilgiye sahip olduğu görülmektedir. Özellikle eserini oluştururken yararlandığı kaynakların çeşitliliği ile eserde yer alan ayet ve hadisler bunu ortaya koymaktadır. Yine eserde sahabe, tabiîn ve tebeû't tabiîn hakkında verdiği bilgiler onun dinî alandaki ilminin göstergesidir.

KAYNAKÇA

- Ahmed Râsih Efendi. *Bürûcü'n-Nücûm*, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kitaplığı Türkçe Yazmalar Koleksiyonu, A.3610.
- Ahmed Reşîd (2018). *Nazariyyât-ı Edebiyye*, (haz. Ahmet Can), İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Aydınlı Abdullah, Çakan İsmail Lütfü (1991). "Aşere-i Mübeşşere", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. III, s.547.
- Ahmed Cevdet Paşa (2000). *Belâgat-ı Osmâniyye*, (haz.: Turgut Karabey, Mehmet Atalay), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akgündüz, Ahmet (1994). "Dede Cöngî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 9, s. 76-77.
- Algül, Hüseyin (2004). "el-Mevâhibü'l-Ledünniye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 29, s.372-421.
- Apaydın, H. Yunus (2000). "İçtiḥad", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.21, s. 432-445.
- Aykaç, Mehmet (1993). "Cemâl el-Hüseynî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları C. 7, s. 303-304.
- Baktır, Mustafa (2009). "Suffe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 37, s. 469-470.
- Banarlı, Nihad Sami (1997). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Başaran, Selman (1989). "Alâî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 2, s. 331-332.
- Bursalı Mehmet Tahir (1972). "Râsih", *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: Meral Yayınevi, C. II, s. 302.
- Cici, Recep (2000). "İmamzâde, Muhammed b. Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 22, s. 210-211.
- Çaldak, Süleyman (2006). "Eski Türk Edebiyatında Nesir (Düz Yazı)". *Aylık Eğitim Dergisi*, 74-90.
- Devellioğlu, Ferit (1996). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Diclehan, Şakir (1980). "Râsih Ahmed Bey ve Divanı", *Birinci Milli Türkoloji Kongresi Tebliğler* (İstanbul 6-9 Şubat-1978), İstanbul: Kervan Yayınları
- Durmuş, İsmail (2009). "Seci", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, s. 273-275.
- Efendioğlu, Mehmet (2008). "Sahâbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, C. 35, s. 491-500.
- Fayda, Mustafa (1988). "Hulefâ-yi Râşidîn" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, C. 18, s. 324-338.

- Hatipoğlu, İbrahim (2006). "Mühıbbüddin et-Taberî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, , C. 31, s. 28-29.
- İmam-ı Kastalânî (1983). *Mevâhib-i Ledünniyye*, (Osmanlıcaya Çev. Bâkî-Sadeleştiren H. Rahmi Yananlı), İstanbul: Divan Yayınları.
- İsen, Mustafa, Horata Osman, Macit Muhsin, Kılıç Filiz, Aksoyak İ.Hakkı (2002). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı* (Ed. Mustafa İsen), Ankara: Grafiker Yayınları.
- İz, Fahir (1964). *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kandemir, M. Yaşar (1989). "Ahmed b. Hanbel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. II, s. 75-80.
- Kandemir, M. Yaşar (2005). "Mîzânü'l-İtidâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 30, s.218-219.
- Kandemir M. Yaşar (2009). "Semmân, İsmâil b. Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 36, s.496-497.
- Kılıç, Atabey (2016). "Klasik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç Müdür?" *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Prof. Dr. Abdulkadir Özal Sayısı(3), 51-79.
- Kur'ân-ı Kerim Meâli (2011). Çev. (Halil Altıntaş- Muzaffer Şahin), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Külekcı, Numan (2003). Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Menemenlizâde Mehmet Tahir (2013). *Osmanlı Edebiyatı-Belâgat*, (haz.: M. Fatih Köksal- Vedat Ali Tok), Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Mengi Mine (2007). "Eski Türk Edebiyatında Nesir: Gelişimi ve Kaynakçası", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 5, S. 10, s. 43-76.
- Muhyiddin en-Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn*. Erişim Tarihi: 22.08.2021 <https://webdosya.diyanet.gov.tr>
- Muîn el-Miskîn. *Me'âricü'n-Nübüvve*, Erişim Tarihi: 11.09.2021, <https://books.google.com.tr>
- Mustafa Safâyi Efendi (2009). *Tezkire-i Safâyi*, (haz. Pervin Çapan), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Okumuş, Sait (2011). Klasik Türk Edebiyatında XV. Ve XVI. Yüzyıl Nesir ve Nasirlerine Bakış, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, IV(18), s. 86-118.
- Okuyucu, Cihan, Ahmet Kartal, M. Fatih Köksal,(2009). *Klâsik Dönem Osmanlı Nesri*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Önler, Selim (2019), "Balıkesirli Râsih ve Bülğatü'l-Ahbâb Adlı Eseri", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XX(37), 609- 622.
- Özek, Ali (2002). "el-Keşşâf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 25, s. 329-330.

Özel, Ahmet (2006). "Nablusî, Abdülgâni b. İsmâil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 32, s. 268-270.

Öztekin, Özge (1997), *Râsih Dîvânı: İnceleme-Tenkitli Metin, Özel Adlar Dizini*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Recâizâde, Mahmud Ekrem (2011). *Ta'lim-i Edebiyât* (haz.: Murat Kacıroğlu), Sivas: Asitan Yayıncılık.

Sâlim Efendi (2005). *Tezkiretü's-Şu'arâ*, (haz.: Adnan İnce), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Şentürk, Ahmet Atillâ, Ahmet Kartal (2004). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tâhirü'l- Mevlevî (2000). *Edebiyat Lügati*, (haz.: Kemâl Edip Kürkçüoğlu) İstanbul: Enderun Kitabevi.

Türer, Osman (1994). "Ebû Nuaym el-İsfahânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 10, s. 201-204.

Uğur, Mücteba (1993). "el-Câmiu's-Sagîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 7, s. 113-114.

Uludağ, Süleyman (1998). "Halife", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 15, s.299-300.

Uzun, Mustafa İsmet (2007). "Nesir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.33 s.9-11.

Ünver, İsmail (2008). "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3(6), 1-46.

Yavuz, Yusuf Şevki (1997). "el-Hasâisü'l-Kübrâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 16, s.276-277.

Yavuz, Yusuf Şevki (2016). "Ebû Şekûr es-Sâlimî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. EK-1, s.372-375.

Yazar, Sadık (2020). "Eylemişler Râsih'e Bühtân Bühtân Üstüne: Balıkesirli Râsih'in Eserlerine Dair Bilgilerin Tashihi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 24, 638-672.

Yeşil, Mustafa (2021). *Ahmed Râsih Efendi'nin Fâlu's-Saâde Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum: Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Yıldız, Ayşe (2002). *Eski Türk Edebiyatında Seci*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

85

صیارت علی علیه السلام حجت را برین سوال میبرد که
 اگر حضرت را شهادت در حق نبوت است اینک جناب
 حجت علی کو با برکتی که در رسالت نبوت
 نفیسم او از حضرت محمد خاتم النبیین
 نیز البریه انبیا و اعدایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام
 الهی علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام
 او از حضرت با عزت خطه ابرق علیه السلام و خطه طریقه
 احسن برین میبرد و برکتی که برین برکت
 دال بر نبوت است و اولیایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام
 اولیایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام
 شرف اولیایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام
 دخی و نبوت است و اولیایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام
 امام الهی علیه السلام و اولیایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام
 و سلم فاری و ابوابی و انصار و برین اقام و اولیایا علیهم السلام
 حضرت علی علیه السلام و اولیایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام

جناب این عبادت میبرد که برین سوال میبرد که
 اگر حضرت را شهادت در حق نبوت است اینک جناب
 حجت علی کو با برکتی که در رسالت نبوت
 نفیسم او از حضرت محمد خاتم النبیین
 نیز البریه انبیا و اعدایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام
 الهی علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام
 او از حضرت با عزت خطه ابرق علیه السلام و خطه طریقه
 احسن برین میبرد و برکتی که برین برکت
 دال بر نبوت است و اولیایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام
 اولیایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام
 شرف اولیایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام
 دخی و نبوت است و اولیایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام
 امام الهی علیه السلام و اولیایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام
 و سلم فاری و ابوابی و انصار و برین اقام و اولیایا علیهم السلام
 حضرت علی علیه السلام و اولیایا علیهم السلام و اولیایا علیهم السلام

[illegible]

طبقات

است که در روزگار ملک مبارک که ایضا و بیعت خود
اول سلطان ایران فرست رسالت بخت مختار
و بر کتفه جاس و بخت اولوب زنده آمد
و خاص و عامه جماعت ایچون نماید و دعوی و استیلا
بسط اید و خوف آراء بابت زدند و فایده یقین
سخت جلود مقدم سفر اسلام سعادت استیلا و

المنار

او اگر از افتاد و باطل اس ایروب خوان
چنان و نماید اسقام کن خطا کنی و بهر و
اول انرا محطوط و بهر مندر و اندر و
و انصاف و کلام مندر و خوان و اس خوان
مقب ایروب **الحکم** این حال انرا
نزل از اس **منصف** و گاه اس و گاه اس
کتاب **نزل** از اس و گاه اس و گاه اس
صدیق و از اس صدیق و از اس صدیق
نیز و از اس و از اس و از اس

طبقة ثانیہ

صاحب دارالندوة درك. چنانچه سجدان و نساج
 وین اسکا. دوز داراجب الباب. اولاً بحکم
 عیسیٰ علیه السلام. فرمودند: عز و وضع الیمن اولاً یا
 ایستادست. لکن محمداً شیه علیه وسلم. انما
 انما قد من شرف و سعادت الیه بود. و طلع ابر

طبقه اربعه

کرونده سعادت شکوه افتادون شوال طاعت کرده
بیتونان و کجی بیداره اول حضرت با عزت
علیه السلام از طاعت عزمه جبارم و در نه کلمه
کلمه کلمه به نام اولوب سطر کلمه به نام اولوب
و در نه کلمه اولوب سطر کلمه به نام اولوب
و در نه کلمه اولوب سطر کلمه به نام اولوب

[illegible]

حَقَّقَتْ مَهَا جَرِيَّةً عَادَتْ تَقْبَلُ بِنْتِ بَنِي مُزَيْنٍ
 عَلَيْهِ السَّلَامُ الْوَجْهَ الْحَسَنِيَّ الْمَدِينِيَّ الْمُتَوَكِّلِيَّ
 وَصُفْوَةَ بَنِيهِمْ قَبِيلَ حَزْبِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ

هذه رسالة من السيد محمد باقر
إلى السيد آقا محمد باقر

صلی الله تعالی علیه وسلم فیما یستحب برودش و غیر
انقیاد و جهل و غش و بیای نه بنداید بر

طبقه نهم

حق است اهل بدر یعنی اهل ایمان و ایمان و ایمان که
مؤکد و غرور و جهل و غش و بیای نه بنداید بر
عدم سبب بقیه رفیع اید و سبب بقیه رفیع اید و سبب بقیه
کفر و ضلالت و ایمانی و ایمانی و ایمانی و ایمانی و ایمانی
سبب و سبب و ایمانی و ایمانی و ایمانی و ایمانی و ایمانی
جدا و جدا و جدا و جدا و جدا و جدا و جدا و جدا و جدا
قرینه اندکتری نید و اندکتری نید و اندکتری نید و اندکتری
و سبب بقیه رفیع اید و سبب بقیه رفیع اید و سبب بقیه رفیع
فصل عرفت که فضیله و ولایت فائز و فائز و فائز و فائز و فائز

طبقه دهم

سؤال زمره ناجیه در غرور و غرور و غرور و غرور و غرور
حدیثیه آن مقدم اوان بعد امن و طمانینه و طمانینه و طمانینه

عزیز اید و مدینه مسکنیه مهاجر اید و سبب بقیه رفیع اید و سبب بقیه رفیع
ولا رآی سلامه و قول اید و قول اید و قول اید و قول اید و قول اید

طبقه نهم

سؤال فوج کثرت نصیب در کمال حدیه و حدیه و حدیه و حدیه و حدیه
رضوان بخشند اول شیخه غره نبوت و غره نبوت و غره نبوت و غره نبوت
رسالت حق تعالی علیه وسلم بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه
که سبب اول سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه
جناح سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه
اربابین کثرت و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه
الکون و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه
و قنات بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه
بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه
بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه
بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه

طبقه دهم

سؤال حاکم با سعادت در کمال حدیه و حدیه و حدیه و حدیه و حدیه
بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه و بقیه سبب بقیه

وَمَا نَزَلَ بِرَسُولٍ أَتَى اللَّهَ مِنْهُ عَلَيْهِ سُلَيْمٌ وَأُولَئِكَ
 جِبْرِيلُ عَلَى كُلِّ قَوْمٍ مُّحَذِّرٌ

طبقة حادی شری

جلالت اوست موالده بر جمعه در کوه کافج اولیده
سعادت آگاه ناز اولوب بقیع کوه عین ایل
و بقیع کوه کوه و کففت ایل ان اولیا جاش
وطن و شفا و تدن و کورد اولور و بقیع کوه کافج

طبعة ثانية

[illegible]

تفہیم

خرجت ابي سائوكا به المصطفى عليه السلام
ان خطيب حليف طويل وقال اخوانا اعدوا اخراجه
فبينهم من استه عليه وسلم ابو بكر الصديق ثم
ثم عمر ثم خالد بن الوليد ثم انا وقد كنت بهما قاجم
ودركا فلم يوركم فخرجتكم عنى كذاه رابع النفقة
واستأنا وقد سئل اخرجني فزعتني فافضل لك
رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ابو بكر الصديق
لقد رسول الله صلى الله عليه وسلم عمر ثم ثم عمر ثم عمر

تغیلم

عن أبي هريرة عن أنس بن مالك عن النبي صلى الله عليه وسلم
خرج من أرباب المدينة متكئا على أبي بكر وسامعاً
وعياناً أخذت به الرقبة وعني بين يديه فقال له
يقول الحق من فوق فغلبتني أنه لا أعلم ما بين يديه
تفسير معلوم ولولم يكن من بعد ما لا ولا ولا

تورک ما و خط

۱۰۰

عظیم از آنکه ملک اعظم حقانند و هر چه در
ایروب و هرگز با دهن و هرگز و هرگز
در هیچ صفت نیست تا نبیند قطره در هیچ دانه
است و هرگز در هرگز در هرگز و هرگز
در هرگز در هرگز در هرگز و هرگز
الطاف رب جلیل اولی الامر
والله وحده اعلم بالصواب

خاتمه کتاب

و هرگز در هرگز در هرگز و هرگز
در هرگز در هرگز در هرگز و هرگز
در هرگز در هرگز در هرگز و هرگز
در هرگز در هرگز در هرگز و هرگز
در هرگز در هرگز در هرگز و هرگز
در هرگز در هرگز در هرگز و هرگز
در هرگز در هرگز در هرگز و هرگز
در هرگز در هرگز در هرگز و هرگز

بعد از این که در هرگز در هرگز و هرگز
در هرگز در هرگز در هرگز و هرگز
در هرگز در هرگز در هرگز و هرگز
در هرگز در هرگز در هرگز و هرگز
در هرگز در هرگز در هرگز و هرگز
در هرگز در هرگز در هرگز و هرگز
در هرگز در هرگز در هرگز و هرگز
در هرگز در هرگز در هرگز و هرگز

الطاف
رب جلیل
اولی الامر

در هرگز
در هرگز
در هرگز

عظیم

سفام رسائی آملی **سلسلہ محمدیہ** اللہ الوہود
بجہ الودود و بالبرک و السعد الیوم الموعود
تہانیک وادب حدت توغیرت وادھا
تاریک بیا شد و زربانہ انبی و الیوم
تاریخ واکان وادب تکون درودت
شہرتہ زاد متوہد سلسلہ محمدیہ
محمد اکرم کمال رضی اللہ عنہ
طبع ووزارتہ عاکرانج دہلی
برست ایلرہ تاریخ ایلرہ شہرتہ
صفادہ یعنی خود اول الایم
محمد مصطفی محمدی نورین حق قلم
تاریخ وادب
راوی شہرتہ وادب
سلسلہ محمدیہ
تاریخ دہلی
اسم ایلرہ تاریخ
۱۲۰۸